

โนราโรงครู: บทบาท ความสัมพันธ์ทางสังคม สุขภาวะของชาวปักษ์ใต้

นายมานพ กาเลี้ยง

กลุ่มงานเวชกรรมสังคม โรงพยาบาลสงขลา

บทนำ

พิธีกรรมโนราโรงครู เป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวกับความเชื่อที่มีบทบาทต่อวิถีชีวิตและสังคมของชาวปักษ์ใต้โดยเฉพาะผู้ที่เป็โนราและผู้มีเชื้อสายโนรา โดยมีฐานความเชื่อว่าเป็นพิธีกรรมที่ทำหน้าที่เปิดประตูโลกกับปัจจุบันให้บรรจบกันภายในโรงพิธี โดยพิธีกรรมจะถือเอาตายายของตนเป็นเป้าหมายหลัก มีโนราใหญ่เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมและจัดการละเล่นเพื่อเอาอกเอาใจการเล่นรำยาโนราในโรงพิธีนี้เชื่อว่า มีความศักดิ์สิทธิ์สามารถรักษาโรคภัยไข้เจ็บหรือขับไล่เคราะห์ต่างๆ ออกได้ โดยการปกปักรักษาจากครุหมอตายาย โนราโรงครูจึงเป็นทั้งการละเล่นพิธีกรรมความเชื่อ จนถึงระบบปกครองท้องถิ่นในวัฒนธรรมภาคใต้ ส่งผลให้ชุมชนมีความสุข มีความเข้มแข็ง ซึ่งเกิดผลทั้งทางด้านสังคม ความพร้อมเพรียงรักใคร่สามัคคี การจัดระเบียบกำหนดกฎเกณฑ์ ซึ่งส่งผลต่อสภาพแห่งความสุข ของชุมชนทั้งกระบวนการ โนราโรงครูก่อให้เกิดความสุขในจิตวิญญาณนั้นไล่ลงไปตั้งแต่การเกิดความภูมิใจ การรู้สึกในศักดิ์ศรีของตัวตนที่พิธีกรรมคืนให้เมื่องานเสร็จสิ้น พิธีกรรมเข้าทรงที่ฟื้นความทรงจำในบรรพชนผู้ล่วงลับเป็นความสุขจากการสำนึกบุญคุณผู้อื่นในตัวเอง ซึ่งเชื่อมต่อไปถึงโลกวิญญาณที่สามารถไหลเชื่อมเข้าหากันได้ผ่านวาระพิเศษในพิธีกรรม การที่ได้เห็นลำดับชั้นของวิญญาณ ช่วยสร้างความมั่นใจและความมั่นคงให้แก่การดำรงชีวิตสิ่งต่างๆ ดังนั้นการนำเอาคุณค่าของภูมิปัญญาพื้นบ้านที่เป็นรากฐานของชีวิตและสังคมในโลกใบเก่า มาอธิบายและสร้างความตระหนักให้เห็นคุณค่าที่แฝงเร้นอย่างลึกลับด้วยภูมิปัญญาสมัยใหม่ นอกจากจะเป็นการสร้างความรู้สึกรักภูมิใจจนเกิดความรักในศักดิ์ศรีและรากเหง้าของตน ยังเป็นการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน สามารถก้าวต่อไปอย่างมั่นคงโดยสอดคล้องกับวิถีดั้งเดิมของชุมชน

ดังนั้นการทำความเข้าใจวิถีชีวิต ทัศนคติ โลกทัศน์ของคนในชุมชนภาคใต้โดยเฉพาะชุมชนระโนดที่ตั้งอยู่บนคาบสมุทรสทิงพระ อาจศึกษาและทำความเข้าใจได้ลึกซึ้งขึ้น หากได้ทำความเข้าใจพิธีกรรมโนราโรงครู เพราะโนราโรงครู คือรากเหง้าของวัฒนธรรมภาคใต้ในคาบสมุทรสทิงพระและรอบทะเลสาบสงขลา ที่มีบทบาทสำคัญในการโอบอุ้มเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมท้องถิ่นแถบนี้มาอย่างสืบเนื่องและยาวนาน มีนัยในการขับกล่อ สอนสั่งและชี้นำบุคลิภาพและโลกทัศน์ของผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมอย่างไม่อาจปฏิเสธได้

บ้านท่าคุระ เป็นหมู่บ้านในตำบลคลองรี อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่บนแผ่นดินบกหรือคาบสมุทรสิงหนคร อันเกี่ยวเนื่องกับความเป็นมาของการเล่นโนราในตำนาน และเป็นวัดที่มีการประกอบพิธีกรรมโนราโรงครูมาอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่สมัยปู่ย่าตายายมาจนถึงปัจจุบัน หรือที่เรียกกันว่า “งานต่ายย่าน” ดังนั้นพิธีกรรมโนราโรงครูวัดท่าคุระจึงเป็นพิธีกรรมโนราโรงครูที่เป็นตัวแทนในการทำความเข้าใจพิธีกรรมโนราโรงครูในมิติวิถีชาวปักษ์ใต้

การศึกษาพิธีกรรมโนราโรงครูครั้งนี้ เป็นการศึกษาที่มุ่งเน้นถึงบทบาทและความสัมพันธ์ทางสังคมของพิธีกรรมโนราโรงครูที่มีต่อวิถีชีวิตของชาวปักษ์ใต้ โดยยึดชุมชนและผู้คนในวัฒนธรรมนั้นเป็นหลัก โดยอาศัยกรอบความคิดและวิธีการทางมานุษยวิทยา โดยการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมแถบคาบสมุทรสิงหนคร ความเชื่อและแบบแผนปฏิบัติของพิธีกรรมโนราโรงครู และแนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงอำนาจของพิธีกรรม ตลอดจนศึกษางานวิจัยที่ผ่านมา

ศึกษาและเก็บข้อมูลพื้นฐานชุมชนบ้านระโนด สภาพทั่วไปของชุมชนในเชิงกายภาพและสังคมวัฒนธรรม รวมทั้งพฤติกรรมการดำรงชีวิตในอดีตที่สะท้อนค่านิยมและความคิดต่อชีวิตและสังคม จากการเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์และการสังเกต การเข้าร่วมพิธีโนราโรงครูวัดท่าคุระ พร้อมทั้งการสัมภาษณ์และสังเกตอย่างมีส่วนร่วม (Participant Observation) และเก็บข้อมูลสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Intensive Interview) เพื่อให้เห็นบริบทของพิธีกรรม รวมทั้งบทบาทและความสัมพันธ์ของพิธีกรรมที่มีต่อคนในสังคมนั้นๆ อย่างเป็นรูปธรรม เพื่อทำความเข้าใจพิธีกรรมโนราโรงครูแบบองค์รวม ผ่านวิถีชีวิตของชุมชนจึงเป็นการแสดงบทบาทและความสัมพันธ์ของโนราโรงครูในฐานะศิลปะที่มีชีวิต มิใช่การหยุดนิ่งในฐานะวัฒนธรรมของท้องถิ่นซึ่งพร้อมที่จะหายไปกับกาลเวลาอย่างที่หลายคนเข้าใจ นอกจากนี้ยังอาศัยประสบการณ์ตรงของผู้ศึกษาซึ่งเกิดในตระกูลที่นับถือต่ายย่านโนราโรงครู โดยมียายเป็นร่างทรงของครูหมอโนรา ดังนั้นการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้ศึกษาจึงมองเรื่องการศึกษาที่ศึกษาทั้งในฐานะเจ้าของวัฒนธรรมและคนนอกวัฒนธรรมในเวลาเดียวกัน ที่จะหล่อหลอมจิตวิญญาณและความฝันของการศึกษา ก่อนที่วิถีชีวิตโนราจะเหลือเพียงคำบอกเล่าต่อไป

ผลการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ไม่ได้ประสงค์จะเป็นการโหยหาอดีต (Nostalgia) ของผู้ทำการศึกษ แต่เป็นความต้องการแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของพิธีกรรมนี้กับวิถีชีวิตของผู้คนผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรม โดยอาศัยโนราโรงครูเป็นกรณีศึกษา และใช้เป็นฐานสำคัญในการทำความเข้าใจของพิธีกรรมโนราโรงครูโดยไม่ทอดทิ้งผู้คนและชุมชนผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมนั้น พร้อมทั้งพยายามทำความเข้าใจบทบาทและความสัมพันธ์ทางสังคมของพิธีกรรมที่มีโนราโรงครูวัดท่าคุระเป็นฐานเท่าที่ผู้ทำการศึกษาค้นคว้าได้ โดยมีการบันทึกและนำเสนอทางมานุษยวิทยา ที่ผู้ทำการศึกษาค้นคว้าให้แก่แผ่นดินเกิดและบุชชาคุณบรรพชนศักดิ์สิทธิ์ โดยแบ่งเนื้อหาในการนำเสนอออกเป็น 7 ส่วนสำคัญด้วยกัน กล่าวคือ ส่วนที่ 1 เป็นบทนำที่แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของประเด็นที่ศึกษา วัตถุประสงค์ของการศึกษาและวิธีการศึกษา ส่วนที่ 2 บริบท

ของชุมชนกับสุขภาวะของคนแผ่นดินบก เป็นการนำเสนอบริบทของชุมชนผ่านทางความทรงจำของผู้คนบนแผ่นดินบก **ส่วนที่ 3** ย้อนรอยสู่อดีต: ความทรงจำที่ผูกพันกับวิถีบรรพชนอันศักดิ์สิทธิ์ เป็นการนำเสนอเกี่ยวกับประสบการณ์ตรงของผู้ศึกษาซึ่งเกิดในตระกูลที่นับถือตายายโนราโรงครู โดยมียายเป็นร่างทรงของครูหมอนโนรา **ส่วนที่ 4** โนราวัดท่าคุระโนราโรงครูยุคโลกาภิวัตน์ เป็นการนำเสนอเกี่ยวกับพิธีกรรมโนราโรงครูหรือ “งานตายายย่าน” พิธีกรรมบูชาบรรพชนอันศักดิ์สิทธิ์ที่กำลังได้รับความนิยมของชนชั้นกลาง **ส่วนที่ 5** เป็นการทบทวนวรรณกรรมในประเด็นของการวิเคราะห์ คือ พิธีกรรมโนราโรงครูเป็นพิธีกรรมที่แสดงออกถึงอำนาจและความสัมพันธ์เชิงอำนาจของพิธีกรรม โดยผ่านทางความศรัทธา สัญลักษณ์ของพิธีกรรม และการแสดงออกของผู้ร่วมพิธี และพิธีกรรมโนราโรงครูวัดท่าคุระเป็นพิธีกรรมที่เป็นเวทีร่วมทางวัฒนธรรมของชนชั้นกลางในปัจจุบันอีกด้วย **ส่วนสุดท้าย** คือ การสรุปประเด็นการวิเคราะห์ให้เห็นถึงมุมมองที่มีต่อพิธีกรรมโนราโรงครูว่าเป็นวิถีชีวิตของผู้คนผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรม โดยการนำเสนอจะเรียงไปตามแต่ละประเด็นลำดับดังต่อไปนี้

ส่วนที่ 1 บริบทของชุมชนกับสุขภาวะของคนแผ่นดินบก

แผ่นดินบก: บรรพชนของผู้คนบนคาบสมุทรสทิงพระ

แถบลุ่มทะเลสาบสงขลาฝั่งตะวันออกที่เรียกกันว่าแหลมสทิงพระบ้าง คาบสมุทรสทิงพระบ้าง แผ่นดินบกบ้าง แต่เดิมหมายรวมถึงตั้งแต่ฝั่งคลองระโนดทิศใต้ อำเภอระโนด ตลอดไปจนถึงหัวเขาแดงซึ่งอยู่ในเขตอำเภอสิงหนคร เป็นชุมชนแรกเริ่มประวัติศาสตร์จนถึงชุมชนร่วมสมัยสุโขทัย เป็นผืนดินขนานด้วยทะเลทั้งสองฝั่ง ฝั่งตะวันออกเป็นทะเลหลวงของอ่าวไทย ฝั่งตะวันตกเป็นทะเลสาบสงขลา แผ่นดินบกเป็นผืนดินราบลุ่มที่เป็นแหล่งปลูกข้าวผืนใหญ่ มีฤดูน้ำหลากจากทะเลสาบสงขลา และฤดูแล้งที่เปิดท้องทุ่งสำหรับปศุสัตว์ มีวัดที่สำคัญ คือ วัดจะทิ้งพระ มีพระมหาธาตุเจดีย์ 1 องค์ มีพระพุทธรูปไสยาสน์หรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า "พ่อเฒ่านอน" ที่วิหารพระพุทธรูปไสยาสน์นี้เคยมีจิตรกรรมฝาผนังแต่เสื่อมโทรมไปตามธรรมชาติ จนเกือบไม่เหลือร่องรอยที่หน้าบันของพระวิหารนี้มีลายปูนปั้นที่ประณีตสวยงาม ศาสนาสถานที่สำคัญอีกแห่งหนึ่ง คือวัดพะโคะหรือวัดราชประดิษฐฐาน ตั้งอยู่บริเวณเนินเขาเพชรสิงห์ ตำบลชุมพลมีเจดีย์พระศรีรัตนมหาธาตุ พระพุทธรูปโคดม พระพุทธรูปไสยาสน์และเกี่ยวข้องกับตำนานหลวงพ่อบุญรอดเหยียบน้ำทะเลจืด วัดท่าคูระ ซึ่งมีความขลังและความศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธรูปเจ้าแม่อยู่หัวและตำนานโนรา ส่วนวัดอื่นๆ ที่สำคัญมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาอีกมาก เช่น วัดดีหลวง วัดชุมพล ฯลฯ ใกล้วัดพะโคะ ที่เขาควมามีถ้ำขุดที่เกี่ยวกับศาสนาของศาสนาพราหมณ์ เชื่อกันว่ามีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 12 และในเขตอำเภอสทิงพระเคยพบโบราณวัตถุ เช่น พระพุทธรูป เทวรูปพระอิศวร พระวิษณุ เครื่องปั้นดินเผา ฯลฯ กระจายอยู่ทั่วไป

แผ่นดินบก มีภาพลักษณ์ของแผ่นดินท้องทุ่งนาที่ราบลุ่ม มีวัฒนธรรมแบบที่ราบลุ่มที่มีการปลูกข้าวเป็นหลัก อดีตที่นี้ดินแดนของคนไทยที่นับถือศาสนาพุทธที่เป็นอิสระจากปกครองของเมืองใหญ่ เป็นที่ตั้งของเมืองพัทลุงเก่าริมฝั่งทะเลบริเวณวัดจะทิ้งพระ ก่อนที่ย้ายข้ามทะเลสาบสงขลาไปเป็นเมืองพัทลุงปัจจุบัน แผ่นดินนี้บอวลไปด้วยกลิ่นไอวัฒนธรรมปักษ์ใต้ อย่างหนังตะลุงและโนรา

แผ่นดินบก มีสภาพคล้ายเกาะอยู่ฝั่งขวาของทะเลสาบสงขลา ซึ่งเป็นที่ตั้งของอำเภอระโนด อำเภอสทิงพระ อำเภอกระแสสินธุ์ และอำเภอสิงหนคร ทะเลสาบสงขลา เป็นทะเลสาบที่มีความอุดมสมบูรณ์และความหลากหลายทางชีวภาพ เป็นทะเลสาบน้ำจืด ทะเลสาบน้ำกร่อย ทะเลสาบน้ำเค็ม เนื่องจากน้ำทะเลสามารถไหลเข้าสู่ทะเลสาบช่วงที่น้ำทะเลหนุน นอกจากนี้ทะเลสาบนี้เชื่อว่าเป็นที่กำเนิดนางนวลทองสำลีและขุนศรีศรัทธา บรมครูผู้โนราตามตำนานโนราฉบับชาวบ้าน แผ่นดินนี้จึงเป็นแผ่นดินที่มีความหลายและมีศักยภาพทางภูมิศาสตร์ที่ดีเยี่ยม ทั้งการคมนาคมไม่ว่าจะเป็นทางน้ำหรือทางบก จึงเป็นเมืองที่มีความรุ่งเรืองและสงบมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน พร้อมทั้งที่จะเปิดรับผู้คนเดินทางมาจากวัฒนธรรมอื่นได้ นี้แหละแผ่นดินบก แผ่นดินบรรพชนของผู้คนบนคาบสมุทรสทิงพระ

ย้อนรอยราวโหนด: อดีต ปัจจุบันที่เป็นระโนด

ภาพสี่เขียวของใบหญ้าอ่อนสลบกับสีทองของรวงข้าว มองผ่านความมืดคล้ำของต้นตาล ที่ขึ้นเรียงรายไปตามคันนาอย่างเป็นระเบียบโดยมิได้ตั้งใจ สอดสลับกับทิวไม้ที่ไหวเอนไปตามสายลม ในท้องทุ่งสีทองมีฝูงวัวนับร้อยที่เคลียดลด้วยกระยางอยู่อย่างน่าอัศจรรย์ ฝูงนกนานาชนิดที่โฉบบินเล่นลมอย่างเป็นความสุข ก็จะมีปรากฏให้เห็นเป็นประจักษ์ถึงความงดงามแห่งธรรมชาติของท้องทุ่งระโนด ดินแดนที่ให้กำเนิดปูชนียบุคคลผู้ที่วางรากฐานการศึกษาให้กับลูกหลานชาวระโนด ด้วยการจัดตั้งและเป็นครูใหญ่โรงเรียนระโนดวิทยามูลนิธิโรงเรียนมัธยมศึกษาแห่งแรกของอำเภอระโนด ปูชนียบุคคลแห่งท้องทุ่งระโนดท่านนี้นามว่า อาจารย์สนั่นหรือครูสนั่น ครูอาวุโสที่เกิดจากครอบครัวขุนนางเมืองสงขลาชาวจีนโพ้นทะเล ผมถือว่าอาจจะเป็นคนหนึ่งที่โชคที่บรรพชนของผมเลือกมาตั้งบ้านเรือนอยู่ตรงกันข้ามกับบ้านอาจารย์สนั่น ดังนั้นบทความต่อไปนี้จะเรื่องราวจากความทรงจำของผมที่ได้มีโอกาสซึมซับเรื่องราววิถีชีวิตของชาวระโนด ผ่านทางการเล่าของท่านครูสนั่นมาตั้งแต่วัยเด็ก

“บ้านระโนด” เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ในแผ่นดินบกแผ่นดินบรรพชนของผู้คนบนคาบสมุทรสทิงพระ จากหลักฐานก่อนประวัติศาสตร์ทำให้ทราบว่าเดิมระโนดเป็นส่วนหนึ่งของพัทลุง นครศรีธรรมราช และสุดท้ายก็คือสงขลา โดยเป็นกิ่งอำเภอเมื่อ พ.ศ.2466 แล้วยกฐานะเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดสงขลาเมื่อ พ.ศ.2467 นายอำเภอคนแรก คือ หลวงประจันต์จุฑารักษ์ (อิน ตุงคผลิน) ต่อจากนั้นก็มียายอำเภอย้ายมาปกครองดูแลจนถึงปัจจุบัน 30 กว่าคน ครูสนั่นท่านเล่าให้ฟังว่าในจำนวน 30 กว่าคนที่คนระโนดรำลึกถึง และพูดด้วยความประทับใจ คือ นายอำเภอจรูญ โลกกะลิน ท่านเป็นนายอำเภอมือปราบที่ผู้ร้ายเกรงขามเล่ากันว่าโจรผู้ร้ายที่ดังๆ ท่านปราบปรามจนหมดทำให้อำเภอระโนดร่มเย็น

ครูสนั่นยังเล่าต่ออีกว่าแต่เดิม “ระโนด” เขียนสะกดด้วยตัว “ด” ด้วยเหตุที่สันนิษฐานว่า “ระโนด” มีที่มาจากคำว่า “ระนียด” ซึ่งเป็นภาษาเขมรที่แปลว่า ไถ หรือคราด เพราะระโนดเป็นที่ราบมีการทำนากันมาก มองไปทางไหนเห็นแต่ทุ่งนา จนได้ชื่อว่าเป็นอู่ข้าวของจังหวัดสงขลา ต่อมา พ.ศ.2505 ทางราชการได้เปลี่ยนตัวสะกดจาก “ด” มาเป็น “ด” แทน จะด้วยข้อสันนิษฐานว่า “ระโนด” มีที่มาจากคำว่า “ราวโหนด” ก็ด้วยเหตุที่ว่าระโนดนอกจากมีนามากแล้วตาม “ห้วนนา” (คันนา) ชาวนาจะนิยมปลูก “ต้นโหนด” (ต้นตาล) ส่วนใหญ่จะปลูกเป็นแถวยาว ชาวบ้านเรียกว่า “ราวโหนด” และต้นโหนดเหล่านี้ชาวบ้านจะมีอาชีพใหม่เป็นอาชีพเสริม คือ “คาบตาล” เพื่อนำน้ำตาลจากต้นโหนดมาใช้ทำน้ำตาล ทำน้ำส้ม ทำหวาน(น้ำตาลเมา) ในการขึ้นเอาน้ำตาล ที่เรียกว่า “ขึ้นตาล” ชาวบ้านจะใช้ภูมิปัญญาชาวบ้าน คือ ขึ้นตาลต้นเดียวที่หัวแถวแล้วใช้ไม้ไผ่ หรือทางโหนดสานเชื่อมต่อเป็นสะพานไปอีกต้นหนึ่งได้ ชาวบ้านเรียกวิธีขึ้นต้นโหนดแบบนี้ว่า “ราวโหนด” นานๆ ก็กร่อนเสียงตามหลักภาษาจึงเหลือเป็น “ระโนด” คนระโนดจึงมีกลอนโนราไว้อธิบายเวลาเมาว่า “บ้านผมอยู่โนดมีแต่โหนดกับไผ่ บ้านผมไม่มีไหมมีแต่ไผ่กับโหนด” อีกนัยหนึ่งว่าการที่อำเภอระโนดสะกดด้วยตัว “ด” แล้วคนระโนดมีความรู้สึกพัฒนาซ้ำเพราะ “ด.เต่า” ทำให้ซ้ำเหมือนเต่าเดิน จึงเปลี่ยนเป็นตัว “ด” หากเป็นตามนัยนี้ครูสนั่น

บอกว่ายังงอยอยู่เหมือนกันว่าเปลี่ยนจาก “ต” มาเป็นตัว “ด” แล้วจะพัฒนาเร็วขึ้นได้อย่างไร ใครรู้ช่วยตอบด้วย ครูสอนนั้นยังย้ำอีกว่าหลักฐานที่ว่าในอดีตที่ระโนดสะกดด้วย “ต” ดูได้จากชื่อโรงเรียนประถมศึกษาประจำอำเภอระโนด ที่ปัจจุบันยังใช้ตัว “ต” สะกด คือ โรงเรียนบ้านระโนด (ธัญเจริญ)

ชาวระโนดร้อยละ 90 เป็นคนที่มีภูมิลำเนาอยู่ที่นี่มาตั้งแต่กำเนิด มีบางส่วนเป็นชาวจีนอพยพมาจากแผ่นดินใหญ่ ส่วนใหญ่จะเข้ามาทำการค้าขายอยู่ในตลาดที่บ้านหัวเค็ด เส้นทางการค้าที่สำคัญคือตามคลองระโนด แต่ที่ระโนดไม่ใช่เมืองท่าเนื่องจากเรือใหญ่ไม่สามารถเข้ามาในท่าหน้าได้ ชาวจีนที่มาทำการค้าขายจึงยึดแนวริมคลองเป็นจุดค้าขาย ชาวระโนดส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ สิ่งที่ชาวระโนดนับถือและเชื่อมั่นในความศักดิ์สิทธิ์อย่างมากคือ หลวงพ่อทองซึ่งเป็นอดีตเจ้าอาวาสวัดหัวเค็ด เชื่อว่าท่านมีวาจาสิทธิ์ ปัจจุบันท่านมรณภาพแล้ว นอกจากนี้ยังมีศาลเจ้าโรงพระแปะกง ซึ่งเชื่อกันว่าสามารถกั้นลมพายุได้ แม้ว่าทางภาคใต้จะประสบปัญหาเรื่องลมพายุเสมอๆ แต่ที่อำเภอระโนดจะได้รับผลกระทบน้อยมาก ชาวระโนดจึงเชื่อว่าเป็นเพราะบารมีของศาลเจ้าโรงพระแปะกง

ชาวระโนดเป็นคนมีศรัทธาในพระพุทธศาสนามาตั้งแต่อดีต ครูเลื่อนข้าราชการบำนาญเล่าว่าในสมัยก่อนมาประมาณ 100 กว่าปี ถ้ามีการสร้างวัดในพระพุทธศาสนาขึ้นในระโนดเจ้าอาวาสจะนำชาวบ้านไปเป็นกลุ่มไปตัดไม้ และแปรรูปไม้กันเองในป่าที่จังหวัดพัทลุงโดยมีการพักแรมอยู่ที่นั่นเป็นเดือน ส่วนครูสอนเล่าว่ามีพระภิกษุหลายรูปที่เป็นชาวระโนดที่ก้าวเดินเข้าไปบวชเรียนจนเป็นพระมหาเถระที่ทรงเกียรติคุณและบำเพ็ญประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาอย่างมากมาย อาทิเช่น สมเด็จพระวันรัต (จิปาถะ) วัดโสมนัสวรวิหาร และพระธรรมเมธาจารย์ หรือที่ชาวระโนดเรียกท่านว่า “ท่านอ้อม” แห่งวัดโสมนัสราชวรวิหาร

ครูสอนนั้นยังเล่าต่อไปว่า เวลาชาวบ้านไปวัดทำบุญหรือมีงานบุญที่บ้านหรือการทำพิธีกรรมโนราโรงครูก็จะมีการจัดสำรับตั้งให้ผีที่ไม่รู้จักหรือผีไม่มีญาติมากินโดยการออกปากให้มากินของนำไปทำบุญ นอกนี้เวลาชาวระโนดจะเข้าไปพักอาศัยหลบนอนที่บ้านคนอื่นไม่ใช่บ้านของตนเอง ก็จะมีการยกมือไหว้เพื่อขออนุญาตเจ้าที่เจ้าทาง ลักษณะดังกล่าวก็ยังมีปรากฏอยู่ในธรรมเนียมโนราว่า หลังจากที่เจ้าของบ้านนำหมากพลูมารับโนราแล้ว โนราจะ “ทักเจ้าบ้าน” โดยการถามตัวเองว่า “จะเข้าอาศัยได้ไหม ปลอดภัยไหม” หลังจากนั้นจะขอที่ทางพระแม่ธรณีพระภูมิเจ้าที่ตั้งโรงพิธีโนราโรงครู

บ้านเรือนของชาวระโนดในสมัยก่อนทำด้วยไม้ไผ่ โดยใช้ไม้ไผ่ทำเป็นเสาและโครงหลังคา ส่วนฝาบ้านใช้ไม้ไผ่สานขัดแตะ สำหรับหลังคาใช้ใบไตนด์แทนใบจาก หากใครฐานะดีบ้านจะมุงด้วยกระเบื้องดินเผาซึ่งต้องสั่งซื้อมาจากเกาะยอ สทิงหม้อ บรรทุกมาทางเรือผ่านทะเลสาบสงขลา จึงต้องใช้เวลาเป็นเดือนถึงจะได้สินค้า ส่วนบ้านเรือนในตัวตลาดจะปลูกเป็นอาคารเรือนไม้ตามแนวของปากคลองระโนด ประมาณปี พ.ศ.2518 เริ่มใช้ปูนปลูกบ้านแทนไม้ ครูสอนนั้น ยังเล่าเพิ่มเติมว่าสำหรับบ้านนับถือตายาย ก็จะมีการตั้งหิ้งบูชาไว้สำหรับเป็นที่อยู่

ของตายายและบูชาสำหรับลูกหลาน ส่วนบางบ้านมีการแขวนรูปบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วไว้ที่บ้านใกล้หิ้งพระหรือแยกออกมาต่างหาก

ชาวระโนดจะไม่หันหัวไปทางทิศตะวันตกเป็นอันขาด และไม่นิยมหันไปทางทิศเหนือด้วย เพราะคนระโนดเรียกทิศเหนือว่า “ตีน” เรียกทิศใต้ว่า “หัวนอน” ไม่นอนขวางประตูเพราะเชื่อว่าผีจะเข้า ไม่ทำประตูบ้านตรงกัน ไม่ไปทางสามแพร่งในตอนกลางคืนเพราะเชื่อว่าทางสามแพร่งซึ่งเป็นบริเวณที่คนมักจะมาปล่อยผี ดังในคำร้องบทส่งครูของโนรา นอกจากนี้ชาวระโนดยังมีธรรมเนียมไม่เอาศพที่ตายนอกบ้านมาตั้งศพบำเพ็ญกุศลในบ้าน แม้ว่าจะเป็นผู้มีพระคุณก็ตาม เคยมีกรณีนายเจียบลูกนางบุรณถูกแทงตายที่บ้านรับแพรก ทางครอบครัวนางบุรณนำศพลูกมาตั้งไว้ในบ้าน สวดศพอยู่ 3 คืน แล้วนำไปเผา เมื่อเสร็จสิ้นจากงานศพต่อมาจนลงๆ จนหมดต้องขายบ้านหลังนั้นทิ้งไป นอกจากนี้ชาวบ้านยังเชื่อเรื่องฤกษ์ยาม โดยเฉพาะวันทำการใหญ่หรือการใหม่ๆ จะไม่ทำการดังกล่าวในวัน “ทับทิมเดือน” คือวันที่ข้างขึ้นหรือแรมเป็นตัวเลขเดียวกันกับเดือน เช่น ขึ้นหรือแรม 1 ค่ำ เดือน 1 เป็นต้น มีเรื่องเล่าว่ามีนายโอมออกรถในวันทับทิมเดือน รถจึงวิ่งไปชนกับรถอื่นที่บ้านท่าบอน ตายคาที่ ชาวบ้านเชื่อกันว่าที่นายโอมตายเพราะนายโอมออกรถวันทับทิมเดือน

ครูสนั่นย้ำว่า ชาวระโนดมีความผูกพันกับสายน้ำมาก คลองระโนดถือว่าเป็นเส้นเลือดหลักสำคัญในการดำเนินชีวิตของชาวระโนด คนส่วนใหญ่จะใช้ประโยชน์จากคลองระโนดสารพัด ตั้งแต่การเดินทาง ซักล้าง อาบน้ำและใช้อื่นๆ ตอนไหนน้ำขุ่นก็จะใช้วิธีตักน้ำใส่ตุ่มแล้วแกว่งสารส้มทิ้งสักระยะหนึ่งก็จะตกตะกอนน้ำจะใสใช้อาบและซักล้างได้ ถ้าจะใช้อาบจะเป็นการดับกลิ่นตัวได้เป็นอย่างดี ในอดีตคนระโนดใช้ลำคลองขับถ่ายของเสีย ซึ่งเป็นไปตามวิถีชีวิตของคนอาศัยอยู่ใกล้แม่น้ำลำคลองทั่วไป ทุกบ้านที่อยู่ริมคลองจะมีส้วมอยู่หลังบ้าน ซึ่งสมัยนั้นคลองระโนดยังไม่ตื้นน้ำจะไหลตลอดเวลาของเสียจึงได้รับการถ่ายเท ปลาตุ๊ก ปลาแขยงในคลองระโนดจึงมีมาก ครูสนั่นถามว่าไม่ต้องบอกก็น่าจะรู้ะปลาดุกกินอะไรเป็นอาหาร แล้วคุณละเคยกินปลาดุกและปลาแขยงจากคลองระโนด.....หรือไม่

ครูสนั่นยังเล่าต่อว่า บริเวณฝั่งคลองระโนด ประชาชนจะปลูกบ้านเรือนอยู่กันหนาแน่นตลอดทั้งสองฝั่ง เมื่อถึงฤดูฝนบริเวณนี้ส่วนใหญ่ น้ำจะท่วมเกือบทุกปี ซึ่งชาวบ้านจะเรียกกันว่า “น้ำพะ” อดีตคนเฒ่าเล่าเรื่องแต่หนหลังว่า “ช่วงน้ำพะจะมีกระเข้จากเลนน้อยหรือคลองนางเรียมเข้ามาในคลองระโนด” ซึ่งตำนานการเล่าขานเรื่องจะเชื่อมโยงสัมพันธ์กับพิธีกรรมโนราโรงครู ซึ่งจะมีพิธีกรรมการแห่เข้าทุกครั้งที่มีการประกอบพิธีกรรมในวันสุดท้าย สะท้อนให้เห็นความพยายามที่จะเอาชนะความกลัวสัตว์ร้ายที่มีชุกชุมรอบทะเลสาบสงขลาในอดีต โดยปรากฏเป็นบทราแห่เข้าเพื่อสร้างขวัญให้คนในชุมชนโดยนำมาแสดงออกเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมโนราโรงครู เมื่อปัจจุบันคลองระโนดตื้นเขิน เต็มไปด้วยผักตบชวา เน่าเสีย แม้กระทั่งมีการขุดลอกบ้าง แต่ทำได้ค่อนข้างยากและจำกัด เนื่องจากติดบ้านเรือนที่อยู่ติดตามลำคลอง เมื่อก่อนเด็กระโนดจะว่ายน้ำเป็นทุกคน โดยไม่ต้องไปเรียนว่ายน้ำที่ไหน แต่สมัยนี้ครูสนั่นบอกว่าแปลก

ดี พ่อแม่ผู้ปกครองของชาวอำเภอระโนดกลับส่งลูกหลานของตนเองไปเรียนว่ายน้ำเพื่อลูกหลานสามารถช่วยเหลือตัวเองได้เมื่อตกน้ำ

ครูสนั่น กล่าววก้อย่างที่บอกแล้วว่ายานพาหนะที่คนระโนดใช้เดินทางในอดีตคือเรือ หากใช้เดินทางตามลำคลองก็ใช้เรือพาย เรือแจวตามขนาดของเรือที่ใช้ประโยชน์ หากเป็นเรือโดยสารแล่นระหว่างระโนดกับตัวจังหวัดหรือจังหวัดใกล้เคียง ซึ่งคนระโนดจะเรียกเรือนี้ว่า “เรือด่วน” ครูสนั่นเล่าว่า การนั่งเรือด่วนของชาวระโนด บางครั้งเกิดนิยายรักสุขทุกข์บนเรือด่วน หลายคู่พบรักกันบนเรือด่วน บางครั้งโชคร้ายเรือด่วนอาจถูกปล้นบริเวณหน้าเกาะสี่เกาะห้า หรือเกาะที่ลูกหลานตายายโนราเชื่อว่าเกาะดังกล่าวเป็นเกาะเดียวกับเกาะสี่ซึ่งที่ประสูติของพ่อขุนศรีศรทราบรมครูโนราตามตำนานของชาวบ้าน ซึ่งเหตุการณ์การปล้นเรือจะมีไม่บ่อยนัก โจรจะบังคับให้เรือพุ่งเต็มฝีจักรเพื่อให้เกยตื้นเต็มที่ เพื่อที่โจรจะไม่ลำบากสำหรับการหนี และเรือ จะกลับไปแจ้งความได้ช้า หลังจากนั้นโจรจะตะโกนออกมาว่า “เลิกทำงาน อ้ายเสือถอย” (สุทธิวงศ์ 2537: 115) แล้วมันพากันกระโดดน้ำทีละคน พร้อมขู่ว่า “ใครอย่าตามไป ชัดขึ้นจะฆ่าให้หมดทั้งลำ” แล้วพวกโจรค่อยๆ ล่องน้ำถอยหลังหนีไป บางครั้งหากนายท้ายชัดขึ้น นายท้ายจะถูกยิงตาย บางครั้งก็เกิดความเศร้าเพราะมีบางครั้งมีคนตกเรือแล้วหากมีใครรู้ คนเห็นและว่ายน้ำเป็นเรือจะวนไปรับแต่หากไม่มีใครรู้ใครเห็นหรือว่ายไม่เป็นก็ต้องขึ้นกับดวง จบฉากแห่งความตื่นเต้นซึ่งจะไม่มีลืม นอกจากนี้อาจารย์สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ ปรชญาเมธิดา ุโส ทางด้านวัฒนธรรมปักษ์ใต้ เคยเปรียบเทียบว่า “การปล้น” ในทัศนะของพวกโจรที่ปล้น “เรือด่วน” ว่าเป็น “การทำงาน” มีน้ำเล่าที่มีข้าราชการจำนวนไม่น้อยได้เบียดบังและปล้นเวลาราชการอยู่ตลอดปี ครั้นพอถึงคราวพิจารณาความดีความชอบ ก็จะคอยต่อขานเจ้านายทั้งต่อหน้าและลับหลัง เขาทำงาน แต่ทำไมไม่เคยได้เงินเดือนสองขึ้น เขาคงนำเอาวัฒนธรรมการทำงานของพวกโจรปล้นเรือด่วนมาใช้โดยลืมหูลืมตาหรือฉ้อฉลนั้น ธรรมเนียมวัฒนธรรมโจรนี้สะท้อนวิธีคิดเกี่ยวกับธรรมเนียมการการแต่งงานของชาวปักษ์ใต้ในอดีต รวมทั้งมีความสัมพันธ์กับพิธีกรรมโนรา ว่าหากลูกชายบ้านไหนจะไปขอลูกสาว ฝ่ายบิดามารดาของฝ่ายหญิงจะถามว่า ฝ่ายชายว่า “ลักวัวเป็นไหม” กับ “รำนโนราเป็นไหม” ถ้าหากฝ่ายชายไม่เป็นอย่างใดอย่างหนึ่งในสองอย่างนี้ จะไม่ยอมยกลูกสาวให้ เพราะพ่อแม่ฝ่ายหญิงไม่เห็นว่าการลักวัวจะเลี้ยงเมียได้อย่างไร (สารภี 2523: 1)

แล้วความฝันของชาวระโนดก็เป็นจริง เมื่อมีการตัดถนนไปยังตัวเมืองสงขลา จากถนนดินเหนียวก็เป็นถนนดินลูกรัง แล้วมาเป็นถนนลาดยางในที่สุด ครูสนั่นบอกว่าเมื่อมีถนนก็มีรถบริษัทที่ได้สัมปทานรถในสมัยนั้นคือ บริษัทระโนดขนส่ง และได้จนถึงปัจจุบันนี้ การนั่งรถยนต์ไปสงขลาสมัยก่อน สนุกและโลดโผนอย่าบอกใคร เพราะคนระโนดจะไปสงขลาจะต้องมีการเตรียมตัวเตรียมอุปกรณ์ในการเดินทางคือ แวนตาดำ ผ้าโพกหัวหรือหมวก เสื้อคลุมที่ตัดด้วยผ้าร่ม ผ้าเช็ดหน้าสำหรับปิดปากปิดจมูก ก็ลองนึกภาพการแต่งกายเมื่อนั่งรถ เหมือนไปปล้นธนาคารที่จะต้องปิดหน้าไม่ให้ใครเห็นหน้า นั่งแล้วไม่อยากจะคุยกับใคร บางครั้งกว่าจะรู้ว่าคนที่นั่งข้างเป็นคนรู้จัก...โน่น...ถึงที่หมายแล้วก็ตอนปลดสิ่งต่างๆ ที่ปกปิดไว้ทั้งหมด ถนนสายนี้มีคนใช้

บริการมาก ยิ่งเป็นหน้าเทศกาลทำบุญเดือนห้า วันว้าง (วันสงกรานต์) ทำบุญเดือนสิบ วันชิงเปรต (วันสารท) ที่คนระโนดนิยมกลับไปทำบุญที่บ้านกันมาก แล้วรถมันแน่นอย่าบอกใคร เพราะต่างคนต่างจะไปแต่มีรถจำกัด

ต่อมาทางราชการ ได้พยายามสร้างถนน ด้วยเล็งเห็นว่าการเดินทางโดยใช้ทางถนนจะรวดเร็วและปลอดภัยกว่าทางเรือ แต่การสร้างถนนในสมัยนั้นมิใช่เรื่องง่ายเพราะเครื่องจักรกลที่ใช้ทุนแรงมีน้อย มีอย่างเดียวคือแรงคนจึงต้องมีการเกณฑ์คนไปขุดดินทำถนนแรกรๆ ก็เป็นถนนดินเหนียวและมีการถมลูกรังเพิ่มขึ้น รถจักรยานเริ่มมีรถสองแถวหลังคาไม้เริ่มวิ่งในระยะทางใกล้ๆ เรือที่ใช้จึงค่อยๆ หดความจำเป็นหันมาใช้รถจักรยานยนต์ รถยนต์แทน คนที่บ้านอยู่ริมคลองที่เคยภูมิใจในความสะดวกเริ่มลำบากขึ้น ต้องดิ้นรนให้ทางราชการตัดถนนให้ผ่านหมู่บ้านของตนเอง.....จนในที่สุดระโนดจะมีเรือน้อยที่สุด..... ใครจะนึกว่า “คนเครียะ” ที่โดนเพื่อนล้อว่า “อยู่ไกล ไปลำบาก ขนาดซื้อกล้วยแก่ (กล้วยดิบ) จากตลาดระโนด กว่าจะถึงบ้านกล้วยสุก” แต่ท่านเชื่อหรือไม่ว่าคนที่ได้เรียนต่อมากที่สุดในระดับกลับเป็นตะเครียะและเมื่อมีแผนจะไม่พามาเที่ยวบ้านจนกว่าจะตกลงปลงใจกันแน่นอน กลัวว่าเขาจะเปลี่ยนใจ แต่นั่นแหละคนตะเครียะยังภูมิใจเพราะมีรถขึ้นหมากและรถเจ้าบ่าวมาถามทางคนระโนดไปตะเครียะบ่อยไป.....ก็ที่ไหนที่มัน.....เนาะ

คนระโนดสมัยก่อนมีมหรสพที่สามารถสร้างความบันเทิงได้ 2 อย่าง คือ หนึ่งลู่กับโนรา ซึ่งมีทั้งที่ให้ชมฟรีที่ชาวบ้านมีงานและรับมหรสพมาแสดง หรือบางครั้งก็เก็บเงินพอหลุด “ค่ารอด” (ค่าแสดง) การแสดงมหรสพที่เก็บเงินสมัยก่อนก็ไม่ต้องใช้รั้วที่แข็งแรงใช้เพียงใบลาน (พืชชนิดหนึ่งคล้ายต้นตาล) นำมาผูกต่อๆ กันให้ยาวพอจะล้อมบริเวณที่หนึ่งลู่หรือโนราแสดง บอกอาณาเขตเท่านั้นคนก็เคารพกติกาไม่กล้าเข้าแล้ว ทั้งที่จะลอดเข้าทางส่วนไหนของรั้วก็ได้แต่ยังยอมเสียเงินค่าประตูเข้าชม ครุสนั่นยั่วว่า เห็นไม่ว่าคนสมัยก่อนเขามีคุณธรรมและรักศักดิ์ศรีขนาดไหน

การดูหนึ่งลู่หรือโนราบริเวณด้านหน้าโรงมักจะเป็นที่นั่งของเด็กๆ โดยเฉพาะโนราตอนพลบค่ำเมื่อโนราเริ่มโหมโรง ไหว้ครู และรำ 12 บทอยู่เด็กจะวิ่งเล่นอยู่ มีแต่ผู้ใหญ่เท่านั้นที่นั่งอยู่ หลังจากนั้นจะเป็นการช่วงจับบทยอกพรานก็ยังเป็นตอนที่มีผู้ชมแน่นขนัดอยู่เสมอ รวมทั้งเด็กที่วิ่งเล่นอยู่ก็จะรีบวิ่งมาหน้าโรงโนราเพื่อชมการออกพราน เพราะตัวพรานซึ่งเป็นตัวตลกของคณะจะคอยแทรกมุขตลกโดยเฉพาะบทพูดสองแง่สองง่าม เรียกเสียงฮาจากคนดูได้ตลอดเวลา หลังจากนั้นนายพรานจะบอกว่าคืนนี้โนราจะเล่นเรื่องอะไรเมื่อบอกเรื่องแล้วโนราจะเริ่มตั้งเมืองก่อนเพื่อเดินเรื่องต่อไป ช่วงนี้เด็กบางคนจะเริ่มหลับเพราะดูไม่รู้เรื่องและไม่สนใจ จะตื่นอีกครั้งก็ตอนโนราออกตัวตลกที่ชอบพูดสองแง่สองง่ามเป็นภาษาปักษ์ใต้ หรือไม่ก็หลับยาวรอให้ผู้ใหญ่ปลุกให้กลับบ้านตอนโนราเลิก ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นตอนเช้าเพราะโนราสมัยก่อนจะต้องแสดงจนสว่าง

สำหรับด้านการศึกษา ชาวระโนดทุกคนรอบครัวได้ให้ความสำคัญเรื่องนี้มาตั้งแต่อดีต ทำให้คนระโนดจึงสนใจการศึกษากันมาก ครูสนั่นได้ให้คำตอบว่า “เนื่องจากอำเภออื่นๆ มีสวนยาง จึงไม่จน แต่ในอำเภอรโนดมีการทำนาอย่างเดียว ไม่มีชลประทานอาศัยเพียงน้ำฝน ได้ผลบ้างไม่ได้ผลบ้าง จึงยากจน และมีความเชื่อว่าถ้าลูกหลานมีการศึกษาสูงจะทำให้ฐานะดีขึ้นได้ สอนให้พี่ส่งน้อง คือพ่อแม่จะส่งเสียพี่เรียนก่อน ต่อไปคนพี่จะเรียนต่อหรือไม่เรียนต่อก็ได้ แต่จะต้องส่งเสียน้องเรียนด้วยตามลำดับกันไป ดังนั้นชาวระโนดจึงมีคนที่ยกปริญญาเต็มไปหมด ดูได้จากรูปถ่ายลูกหลานตอนรับปริญญาติดเต็มฝาบ้านคนระโนด นอกจากนี้ยังทำให้พี่น้องรักกัน น้องจะรักพี่ เพราะพี่เป็นคนส่งให้น้องเรียนหนังสือผิตกับที่อื่นๆ ที่พี่น้องจะทะเลาะกัน” สิ่งนี้ถือว่าเป็นคุณค่าทางสังคมของชาวระโนด และในปัจจุบันแนวปฏิบัตินี้ก็ยังคงอยู่และเชื่อได้ว่าคงอยู่ตลอดไป ปัจจุบันนี้คนระโนดหลายคนรวมทั้งผู้ศึกษาด้วยยังรำลึกและเป็นหนี้บุญคุณโรงเรียนทุกโรงเรียน แม้ว่าบัดนี้บางโรงเรียนมีแต่ชื่อแต่ความหลัง สถานที่รกร้างหรือก่อสร้างสิ่งอื่นทดแทนตามธรรมชาติของการเปลี่ยนแปลง บางโรงเรียนก็ยังพอเหลือเค้าโครงเดิม คุณครูที่เคยสอนที่ยังมีชีวิตและล่วงลับไปแล้ว ผู้ก่อตั้งทุกคน อาคารเรียนทุกหลัง โต๊ะม้านั่งทุกตัว ห้องส้วมที่หลบซ่อนสูบบุหรี่ จงรับรู้ด้วยว่าผมและคนระโนดหลายคนหรือเกือบทุกคนยังภูมิใจและรำลึกถึงโรงเรียนอยู่เสมอ

ครูสนั่นเล่าว่า เมื่อประมาณปี พ.ศ.2530 แทบจะพูดได้ว่าถนนทุกสายมุ่งสู่ระโนด เพราะมีคนต่างถิ่นทั้งไทยและเทศกว้านซื้อที่ดิน “ทุ่งระโนด” ที่เคยหล่อเลี้ยงชีวิตชาวระโนดอย่างพอเพียงมาอย่างยาวนานตั้งแต่บรรพบุรุษโดยไม่เกี่ยงราคา ในขณะที่เจ้าของที่ดินตื่นต้นกับเงินก้อนโตที่จะได้อย่างไม่คาดฝัน จากที่ดินที่เกือบจะพูดได้ว่าไม่มีราคาของตัวเอง การที่มีคนมาเสนอราคาให้ไร่ละเป็นหมื่นเป็นแสน จึงเป็นเรื่องที่ไม่มีใครอยากปฏิเสธ ประกอบกับตัวเลขราคากุ้งกุลาดำในขณะนั้นกิโลกรัมละประมาณ 200 บาท ทั้งยังมีแนวโน้มสูงขึ้นเป็นลำดับนั่นเองที่ทำให้ผู้คนตื่นตัวกันยกใหญ่ พร้อมทั้งเล็งเห็นถึงอนาคตแล้วว่าน่าจะมีรายได้จากการเลี้ยงกุ้งกุลาดำเป็นกอบเป็นกำอย่างแน่นอน...และแน่นอนดีกว่าการทำนา

ใคร.....? ที่มีที่ดินมาก ส่วนหนึ่งก็จะมีรายได้จากราคาที่ดินที่ถีบตัวสูงขึ้นวันต่อวัน อีกส่วนหนึ่งก็จะได้จากการลงทุนเลี้ยงกุ้งกุลาดำ

ใคร.....? ที่ไม่มีที่ดินก็เรียนรู้ที่จะทำหน้าที่เป็นนายหน้าขายที่ดินให้แก่ นายทุนใคร.....? ที่มีหัวการค้าก็จะวางแผนเปิดร้านขายอาหารกุ้ง อาหารเสริม ยา รักษาโรคกุ้ง ห้องอาหารร้านค้า คาราโอเกะ ฯลฯ คนที่ว่างงานจะมีงานทำ

ครูสนั่นย้ำว่า เมื่อผู้คนต่างเล็งเห็นผลประโยชน์ที่คาดว่าจะได้จากการธุรกิจการเลี้ยงกุ้งกุลาดำ ในขณะที่ทางการเองก็ส่งเสริมให้ชาวบ้านมีอาชีพเลี้ยงกุ้งกุลาดำแทนการทำนา ซึ่งได้ผลตอบแทนน้อย ทุ่งระโนดด้านฝั่งทะเลอ่าวไทยจึงเต็มไปด้วยนากุ้งโดยมีอาชีพหลักเลี้ยงได้แต่จากนั้นไม่นานนัก สิ่งที่ไม่คาดคิดมาก่อนก็เริ่มปรากฏให้เห็น และค่อยๆ เด่นชัดขึ้นเรื่อย ๆ อย่างน่าใจหาย ทั้งกรณีพิพาทเกี่ยวกับที่ดิน การปล่อยน้ำเสียลงสู่แหล่งน้ำตามธรรมชาติ โรคระบาด ราคากุ้งตกต่ำ ฯลฯ

.....แสงหิ่งห้อยในคืนเดือนมืดที่เคยระยิบระยับเหมือนดาวประดับฟ้า ก็ถูก
บังด้วยแสงนีออนจากนาถัง

.....เสียงร้องหรีดที่เคยกรีดร้องหาคู่....เสียงจักจั่นเรไรที่เคยระงมไปทั่วทุก
หนทุกแห่ง...เสียงอื้ออึงของกบเขียดที่กำลังได้ฝน...เสียงคลื่นกระทบฝั่งที่เคยชินหู ก็ถูกบดบัง
ด้วยเสียงเครื่องยนต์กลไกเพิ่มออกซิเจนในน้ำ สอดประสานกับเสียงเพลง เสียงดนตรีจาก
ห้องอาหารที่ผุดขึ้นเรียงรายเหมือนดอกเห็ด

.....ต้นตาลที่เคยขึ้นเรียงรายตามคันนา ต้นไผ่ที่เคยเอนไหวตามสายลม
กลับกลายเป็นความอ้างว้างว่างเปล่า

ท้องทุ่งระโนดที่เคยได้รับการกล่าวขานกันติดปากว่า “ระโนดไม่มีไพร มีแต่ไผ่กับหนอง
ไประโนดเห็นแต่หนองกับไผ่” ช่วงเวลาไม่กี่ปีต้นตาลจำนวนพันจำนวนหนึ่งที่เคยยืนต้น
ตระหง่านงามเป็นทิวแถวบนคันนาให้ร่มเงาแก่ชาวนาได้พักอาศัย ยามหน้านาให้ลูกตาลให้
ความหวาน ให้อาหารมือที่วิเศษสุด คือ ยำหัวหนองกับยอดสัง แกงคั่วแกงเลียงหัวหนอง ขนมหวาน
สุตโปรด น้ำผึ้งเหลวจานข้าวเย็น (น้ำตาลโตนดแบบเหลวราดลงบนข้าวสวย) ทางไว้ทำรั้ว
ไม้ไว้ทำบ้านมีประโยชน์มากมาย หล่อเลี้ยงพี่น้องเรามาเนิ่นร้อยปี ก็ถูกโค่นทำลายลงเพื่อเปลี่ยน
สภาพท้องนาข้าวที่เป็นแผ่นดินปลูกข้าวหล่อเลี้ยงชาวนาควบคู่มากับต้นตาลให้เป็นบ่อกัก
กูดำไปเติมท้องทุ่งระโนด เหล้าเครียะหรือเหล้าเถื่อนที่ทำมาจากน้ำผึ้งโหนด เป็นที่ขึ้นชื่อว่า
ดีกรีสอง ขนาดจุดไฟติด รสชาติบาดคอ จนมีสำนวนเปรียบเทียบกับสิ่งที่ดีทั่วไปไม่ใช่เฉพาะเหล้าติด
ปากว่า “ดีเหมือนเหล้าเครียะ” นอกจากนี้ “เหล้าเครียะ” ยังเป็นการพิสูจน์นิสัยของผู้ชายระโนด
ว่าเป็นคนนักเลง (ใจถึง ใจมาก) หรือไม่ เพราะหากผู้ชายคนระโนดชอบพอกันได้กินเหล้า
ด้วยกัน ได้เลี้ยงเหล้าเพื่อน ถือว่า “ใช้ได้” คนนั้นคบได้ บ้านไหนมีงานแล้วเลี้ยงเหล้า งาน
ประเพณีต่างๆ ได้เลี้ยงเหล้าเพื่อนฝูง จะยกนิ้วให้ยอมรับว่า “ใช้ได้” แสดงว่าดีกับนายหรือ
ว่าใหญ่จนนาย (ตำรวจ) เกรงใจ....นักเลง....ก็ต้องยอมรับนักเลง....แต่นั้นแหละ “เหล้าเครียะ”
กำลังจะกลายเป็นตำนานของนักเลง แห่งท้องทุ่งระโนดไปพร้อมกับตาลโตนด

พอดกกลางคืนแสงไฟฟ้านับหมื่นๆ ดวงส่องแสงสว่างจ้าทั่วท้องทุ่งตลอดแนวริมทะเล
การจราจรระหว่างตำบลมีรถปิคอัพ (รถกระบะ) วิ่งกันขวักไขว่ ระโนดกลายเป็นเมืองที่ไม่รู้จัก
หลับ กลางคืนสว่างเหมือนกลางวัน ระโนดกลายเป็นทุ่งทองกึ่งกูดำไปแล้ว ครูสนั่นบอกว่า
ภาพ ไม่คาดฝันว่าจะเกิดกับท้องทุ่งระโนดก็เกิดขึ้นให้เห็น ว่าช่วงระยะเวลาไม่กี่ปีการทำนา
กูดำจะล่มสลายแตกกระจายเหมือนฟองสบู่ สาเหตุเพราะสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ กุ้งเป็นโรคไม่
สามารถเลี้ยงมาได้ ผู้ประกอบการขาดทุนกันถ้วนหน้าต้องเลิกกิจการในที่สุด ไฟฟ้าบ่อกักน้ำ
หมื่นๆ ดวงค่อยๆ ดับลง บ่อกักถูกทิ้งร้างส่งผลกระทบเป็นลูกโซ่ต่อกิจการที่เกี่ยวข้อง พาให้
เศรษฐกิจโดยรวมของระโนดซบเซาอย่างหนัก และหนักยิ่งขึ้นเมื่อโดนผลกระทบจากวิกฤต
ค่าเงินบาทตกต่ำ

ถึงแม้ว่าระโนดเองจะหลีกเลี่ยงไม่พ้นการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ที่ทำให้โครงสร้างทางสังคมเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ทำให้โครงสร้างทางกายภาพและโครงสร้างทางสังคมเปลี่ยนแปลงไป แต่การเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นอาจทำให้ความยึดมั่นในท้องถิ่นอาจลดลง หากแต่ยังคงยอมรับโนราในฐานะเป็นสิ่งหนึ่งในชุมชนของตนเอง

ส่วนที่ 2 ย่อยรอยสู่อดีต: ความทรงจำที่ผูกพันกับวิถีบรรพชนอันศักดิ์สิทธิ์

เป็นที่ทราบกันดีพิพิธภัณฑคดีชนวิทยา มหาวิทยาลัยทักษิณ ว่ามีชื่อเสียงในการศึกษาทางด้านวัฒนธรรมภาคใต้ พิพิธภัณฑนี้ประทับอยู่ในความทรงจำและความรับรู้ของผมมาตลอด ผมเคยเข้ามาหลายครั้งๆ ไม่ว่าจะมาเข้าด้วยตนเองหรือว่านำคณะต่างๆ เข้ามาเที่ยวชม ผมมีความรู้สึกว่ามันมีบรรยากาศและความรู้สึกบางอย่างที่ผมประทับใจ จำได้ว่าทุกครั้งผมจะมาชมตั้งอยู่ที่ห้องการเล่นพื้นเมือง อาคารกลุ่มบ้านหลังคาปั้นหย่า พิพิธภัณฑคดีชนวิทยา ซึ่งจัดแสดงเกี่ยวกับการเล่นและดนตรีพื้นบ้านภาคใต้ด้วยระบบมัลติมีเดีย ได้แก่ หนังตะลุง โนรา กาหลอ ลิเกป่า ฯลฯ นอกจากนี้ยังมีโรงหนังตะลุงจำลอง รูปหนังตะลุง หุ่นแสดงท่ารำโนรา หุ่นนักดนตรีโนรา เครื่องดนตรีพื้นบ้าน และประติมากรรมแห่งชาติที่เป็นชาวใต้ ไว้อย่างวิจิตรพิสดาร ผมใจจดใจจ่ออยู่กับรายละเอียดที่ปรากฏอยู่เบื้องหน้า โดยเฉพาะเรื่องราวเกี่ยวกับโนรา มันมากมายเหลือเกินในความรู้สึกของผมขณะนั้น แทบไม่น่าเชื่อเลยว่าแค่เรื่องเกี่ยวกับโนราซึ่งผมคุ้นเคยมาตั้งแต่จำความได้ จะมีอะไรมากมายขนาดนั้น หรืออาจจะเป็นเพราะว่าผมไม่ได้ใส่ใจในรายละเอียดอย่างลึกซึ้งก็เป็นไปได้ ผมมีความรู้สึกว่าตัวผมเล็กลงเหลือคนเดียวเมื่อเข้ามาอยู่ในโลกของโนรา ผมมีความรู้สึกว่าเหมือนกับว่ามนต์เสน่ห์ลึกลับบางประการดึงดูดให้ดึงดูดเข้าไปในเรื่องราวเหล่านั้น ทั้งที่ก่อนหน้านี้ผมคุ้นเคยจนแทบจะไม่ได้รู้สึกว่าอะไรน่าสนใจในเรื่องราวเหล่านั้น มันเหมือนการกินข้าว อาบน้ำ ไปโรงเรียน ทว่าทุกครั้งที่ผมสบสายตากับหุ่นขี้ผึ้งครูโนราแต่งเครื่องทรงเต็มรูปซึ่งยืนเด่นเป็นสง่าอยู่ใจกลางห้อง ผมตะลึงงันกับความสวยงามเบื้องหน้า ดูอ่อนช้อย และเข้มแข็งเหมือนนั่นคือ เทพเจ้าล่องลอยลงมาจากสรวงสวรรค์ ทั้งที่ในความเป็นจริงผมคุ้นเคยกับภาพแบบนี้แทบทุกวัน ในขณะที่แวบนั้นผมรู้สึกว่ากำลังจ้องมองตัวเองซึ่งแทบทับอยู่บนเรือนร่างนั้นอย่างกลมกลืน และในบางขณะคล้ายกับว่านี่คือร่างของใครสักคนที่อยู่ในความทรงจำ ร่างนั้นมีใช่ใครหนอแต่เป็นร่างของแม่เฒ่า (ยาย) ของผม

หญิงวัยชรา.....ผู้ที่กำเนิดมาจากครอบครัวชาวนาแห่งท้องทุ่งระโนด

หญิงวัยชรา.....ผู้ที่เป็นภรรยาของชาวจีนโพ้นทะเล

หญิงวัยชรา.....ผู้ที่เป็นแม่ ยาย ย่า ทวด ย่าทวด ของลูก หลาน เหลน โหล่น กว่า 100

ชีวิต

หญิงวัยชรา.....ผู้ที่เป็นแม่พระของลูกหลาน รวมทั้งผู้คนในชุมชน

หญิงวัยชรา.....ผู้ที่มีความเชื่อและศรัทธาในวิถีบรรพชนอันศักดิ์สิทธิ์ตลอดชีวิต

หญิงวัยชรา.....ผู้ที่เป็นทายาทของบรรพชนอันศักดิ์สิทธิ์

ในสมัยเด็กพวกผมไม่รู้หรอกครับว่า พิธีกรรมโนราโรงครู เป็นพิธีกรรมที่ทำไมเพื่ออะไร เพียงรู้สึกว่ามีพิธีกรรมนี้เกิดขึ้น พวกผมซึ่งเป็นเด็กจะได้มีโอกาสสนุกสนานไปคือมีคนมากันมากมาย มีของกินมากมาย มีกิจกรรมสนุกสนานมากมาย รู้แบบเด็กๆ ว่านี่คือพิธีกรรมที่ศักดิ์สิทธิ์ ต้องพนมมือไหว้ตามผู้ใหญ่ ต้องปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ตามที่ผู้ใหญ่บอก แต่มากไปกว่านั้นเขาไม่รู้ มาคราวนี้ผมต้องเข้ามานั่งกึ่งกลางของความศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อที่มียาวนานของครอบครัวและญาติพี่น้องส่วนใหญ่ เมื่อโตขึ้นมาหน่อยผมได้รับรู้ด้วยข้อมูลใหม่ว่านี่คือกิจกรรมตามความเชื่อที่มีมายาวนานของครอบครัวและญาติพี่น้องส่วนใหญ่ เมื่อโตขึ้นมาเป็นผู้ใหญ่ ผมได้รับข้อมูลใหม่ว่านี่คือ กิจกรรมทางความเชื่อเท่านั้น ยังพิสูจน์ไม่ได้ด้วยหลักทางวิทยาศาสตร์ ที่ผมรับรู้และเรียนรู้ แต่ทุกครั้งที่ผมได้ยินเสียงปี่จากโรงโนราโรงครู เสียงนั้นเหมือนแปลงสะท้านมาจากทรวงอกลึก ความสั่นไหวของเส้นเสียงเสียดสูงและลึกเร้น ฟังดูลึกลับ เสร้าโหยหาและเคลิ้มคล้อยล่องลอยอยู่ในภวังค์ ผมไม่ทราบมันเกิดขึ้นได้อย่างไร แม้ว่าหลายคนที่กำลังอ่านบทความนี้จะเห็นว่าเป็นมันเรื่องไร้สาระ หลอกเด็ก อีกหลายคนสงสัยไม่แน่ใจ เชื่อครึ่งไม่เชื่อครึ่ง

แต่ผมในฐานะลูกหลานโนราโรงครูเชื่อเช่นนั้น.....ยืนยัน.....เชื่อ.....และปฏิบัติเช่นนั้นมาตั้งแต่ครั้งอดีต.....ปัจจุบัน.....และสืบไป ดังนั้นบทความต่อไปนี้จะป็นเรื่องราวจากความทรงจำและประสบการณ์ตรงของผู้ศึกษาซึ่งเกิดในตระกูลที่นับถือตายายโนราโรงครู โดยมียายเป็นร่างทรงของครูหมอโนรา รวมทั้งเรื่องราวที่ผมได้มีโอกาสซึมซับเรื่องราวพิธีกรรมโนราโรงครู ผ่านทาง การเล่าของยายและผู้คนเกี่ยวกับพิธีกรรมโนราโรงครูของตระกูลผู้ศึกษา

โรงโนราตั้งตระหง่านอยู่บนลานกว้าง ใกล้กับบ้านไม้ยกพื้นสูงของแม่เฒ่าของผม ผู้ฝังชีวิตทั้งหมดไว้กับความศักดิ์สิทธิ์ของโนราโรงครู เป็นศูนย์กลางของความเชื่อของชุมชนที่หลงเหลืออยู่อย่างมั่นคง โดยมีโนราใหญ่เป็นผู้กำกับดูแลทุกขั้นตอนของพิธีกรรมให้ดำเนินไปอย่างถูกต้อง คงความศักดิ์สิทธิ์ไม่เสื่อมคลาย พิธีกรรมโนราโรงครูปีนี้พร้อมแล้ว คนเฒ่าคนแก่ที่จัดมาเตรียมนั่งคุยกันตามมุมต่างๆ ของบริเวณลานอย่างผ่อนคลาย บรรยากาศบนลานศักดิ์สิทธิ์เย็นสบาย การพูดคุยระหว่างคนสูงวัยกับคนรุ่นหลานดำเนินไปอย่างราบรื่นครื้นเครง มีเรื่องราวมากมาย ซึ่งคนสูงวัยมีโอกาสถ่ายทอดให้เด็กรุ่นหลังได้ฟัง เป็นโอกาสที่มีมาให้ได้หยิบใช้ไม่บ่อยครั้งนัก โดยเฉพาะบางเรื่องซึ่งคาบเกี่ยวกับความเชื่อและความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรมที่เรียกว่าโนราโรงครู แม้แต่เรื่องราวเกี่ยวกับพิธีกรรมโนราโรงครูวันนี้ แม้ว่าผมจะได้ฟังเรื่องราวนี้มาหลายครั้งแล้ว แต่ยังสงสัยอยู่ในบางรายละเอียด บัดนี้คำตอบแห่งข้อสงสัยเหล่านั้นได้พรั่งพรูออกมาจากปากของแม่เฒ่าปากของของศูนย์กลางแห่งความเชื่อบนลานศักดิ์สิทธิ์แห่งนี้

แม่เฒ่าเล่าว่าการรำนโหราโรงครูครั้งนี้ เป็นการแก้บนหรือ “เหมรย” ที่ครอบครัวของผมได้บนบานไว้กับครูหมอโหรา เป็นเหมรยปาก ซึ่งจะต้องแก้หรือตัดเหมรยตามสัญญา มิฉะนั้นจะมีอันเป็นไปต่างๆ นานา ซึ่งผมเองได้รู้ได้เห็นอยู่อย่างสม่ำเสมอตามความเชื่อนั้น โดยพิธีโรงครูครั้งนี้ แม่เฒ่าเลือกคณะโหรายก ซึ่งเชิญมาประกอบพิธีแล้วหลายครั้ง ด้วยเป็นโหรารุ่นเก่าที่มีความรู้ในการประกอบพิธีกรรมแบบดั้งเดิม เมื่อตกลงวันได้แล้วว่าจะทำพิธีกรรมโหราโรงครูในวันไหน แม่เฒ่าให้นำศุภย์ซึ่งเป็นนำของผมนำขันหมากไปเชิญโหรายก ที่บ้านในอำเภอรอนดง จังหวัดสงขลา เมื่อโหรายกรับขันหมากแล้ว นำศุภย์จึงตกลงค่าใช้จ่ายกับทางคณะ ซึ่งโดยปกติการประกอบพิธีกรรมโหราโรงครูลาคาจะมากหรือน้อย ขึ้นอยู่กับระยะทาง จำนวนลูกคู่และนางรำ รวมทั้งการปลุกโรง หากต้องการให้คณะโหราปลุกโรงให้ ค่าใช้จ่ายก็จะเพิ่มขึ้น โรงครูครั้งนี้ ตระกูลของผมต้องการจัดโรงครูใหญ่ ใช้เวลาสามคืนสี่วัน โดยจะปลุกโรงเอง คณะโหรายก จึงเรียกค่าทำพิธีเป็นเงิน 3 หมื่นบาท เมื่อกำหนดวันเวลาเรียบร้อยแล้ว นำศุภย์ก็แจ้งข่าวไปยังเครือญาติทั้งที่อยู่ใกล้และไกลจนครบ ด้วยถือกันว่าตายาย อาจไม่พอใจ หากลูกหลานไม่อยู่พร้อมหน้าพร้อมตา ดังนั้นพิธีกรรมโหราโรงครูของชาวปักษ์ใต้ จึงเป็นพิธีกรรมที่ก่อให้เกิดพวกเดียวกันตกลึก เกิดความสำนึกในความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน สืบสายโลหิตมาจากบรรพบุรุษเดียวกัน และมีชะตาชีวิตอยู่ร่วมกัน มีความเชื่อมโยงกับคติหรือหลักการทางสังคม และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกันในสังคมวัฒนธรรมปักษ์ใต้ โดยตั้งอยู่บนความเชื่อ คุณธรรม และอุดมคติ ของคนในสังคมนั้นมีอยู่ (อานันท์ 2548:116)

ผมเคยถามแม่เฒ่าว่าทำไมทุกครั้งที่บ้านเราทำพิธีกรรมโหราโรงครูจึงเลือกโหรายกมาเป็นโหราใหญ่ แม่เฒ่าตอบว่า โหรายกเป็นโหราที่ผ่านการครอบเหริบแล้ว ชาวบ้านจึงเกิดความไว้วางใจให้โหรายก มาประกอบพิธีโรงครูให้ตน เพราะหากโหรายังไม่ผ่านกระบวนการทำให้ร่างกายมีลักษณะพิเศษ มีความสามารถในการร่ายรำท่ายากๆ และมีความรู้เชิงไสยศาสตร์สำหรับเชิญวิญญาณฝ่ายดี กำจัดวิญญาณฝ่ายร้าย การแก้บนจะไม่ขาด ครอบครัวเจ้าภาพที่เชิญโหรามาประกอบพิธี จะได้รับความเดือดร้อนในภายหลัง และต้องเชิญโหราคณะอื่นๆ ที่มีความสามารถมากกว่ามาทำพิธีให้อีกครั้ง ซึ่งกระบวนการเป็นโหรานั้นคือการรับเอาร่างของครูหมอโหราเข้ามาในร่างของผู้ที่จะเป็นโหราใหญ่ ในเมื่อครูหมอโหราเป็นร่างที่ยิ่งใหญ่กว่ามนุษย์ทั่วไป โหราใหญ่จึงสามารถทำสิ่งที่คนอื่นๆ ทำไม่ได้ รวมทั้งมีพลังที่จะสามารถจัดการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อร่างกายอื่นๆ ได้ เช่น การเหยียบเสน เป็นต้น (ปริตดา 2541: 138) ดังนั้นการเลือกโหรามาประกอบพิธี จึงต้องพิจารณาอย่างรอบคอบ เพราะค่าใช้จ่ายในการตั้งโรงครูทุกวันนี้ราคาสูงมาก โรงครูเล็กต้องใช้จ่ายประมาณหมื่นกว่าบาท ส่วนโรงครูใหญ่ใช้จ่ายประมาณ 3 หมื่นบาท

แม่เฒ่ายังเล่าเพิ่มเติมว่า ทุกตระกูลต้องมีร่างทรงที่ตายายเลือก อย่างน้อยหนึ่งคน หากร่างทรงคนเก่าตายไป ตายายจะเลือกร่างทรงคนใหม่ด้วยวิธีมาเข้าฝัน หรือทำให้ผู้นั้นป่วยไข้ หรืออาจคัดเลือกในพิธีโนราโรงครู โดยลูกหลานทุกคนจะเข้ามานั่งในโรงโนรา แล้วคลุมผ้าขาวที่ละคน ถ้าตายายเลือกใคร คนนั้นจะมีอาการสั่นเหมือนผีเข้า และต้องรับเป็นร่างทรงประจำตระกูลไปตลอดชีวิต แต่ต้องได้รับอนุญาตจากพ่อแม่หรือคู่ชีวิตเสียก่อน แต่ยังมีพ่อแม่บางคนไม่ต้องการให้ลูกเป็นร่างทรงเนื่องจากมีความเชื่อว่าคนที่เป็ร่างทรง เมื่อตายไปจะไม่ได้ไปผุดไปเกิด วิญญาณต้องคอยวนเวียนดูแลลูกหลาน สำหรับผู้ที่มีคู่ครองแล้ว หากจะรับเป็นร่างทรง ต้องมีการจัดขันหมากไปขออนุญาตคู่ครองต่อหน้าโนรา หากคู่ครองไม่อนุญาตก็เป็นร่างทรงไม่ได้ นอกจากนี้ก่อนหน้าที่พิธีกรรมโนราโรงครูจะเริ่มต้น แม่เฒ่าบอกว่าไม่อยากกินอะไรเลยเป็นเวลา 3 วัน แต่จะดื่มน้ำผสมน้ำหอม ฉีดน้ำหอมเข้าปากครั้งแล้วครั้งเล่า บางครั้งก็กินดอกบานไม่รู้รุย ดอกมะลิบ้าง เพราะนั้นเป็นอาหารโปรดของครุหมอโนราโดยเฉพาะของขุนศรีศรיתהาหรือดาหลวงคง ผู้เป็นครุโนราประจำตระกูลของผม

ตลอดชั่วชีวิตของแม่เฒ่าท่านผูกพันกับโนรามาก ทุกวันพระ วันว่าง วันทำบุญเดือนสิบ วันตรุษจีน หรือเมื่อที่บ้านแม่เฒ่ามีงานของคนในครอบครัวไม่ว่าจะเป็นงานศพ งานแต่งงาน งานบวช ท่านจะนำอาหารหวานคาวที่มีอยู่ในบ้านหรืองานต่าง ๆ นั้น มาเป็นเครื่องเซ่นไหว้ตายายโนราทุกครั้ง แม่เฒ่าของผมมีความเชื่อว่า “พ่อแม่ปู่ย่าตายายที่ตายไปแล้วนั้นแท้จริงยังไม่ได้ไปไหน ยังอยู่คอยปกป้องรักษาชีวิตของลูกหลานให้อยู่รอดปลอดภัยดี หากินบงเกิด ตายายเหล่านี้ จะมีโอกาสมาพบลูกหลานได้โดยผ่านมาทางโนราโรงครู ลูกหลานต้องแสดงความเคารพและกตัญญูโดยการรำโนราโรงครู” ก่อนถึงวันงานสองสามวัน แม่เฒ่าจะขอแรงพวกผู้ชายในหมู่บ้าน ช่วยกันหาไม้ไผ่มาปลูกโรงโนราบนลานดินหน้าบ้าน ซึ่งใช้เป็นที่ตั้งโรงครุมาหลายสิบปี นับตั้งแต่แม่เฒ่าได้รับเลือกเป็นร่างทรงประจำตระกูล

พิธีกรรมโนราโรงครู เป็นพิธีกรรมที่สร้างกระบวนการตอกย้ำให้รักพวกพ้องตั้งแต่เริ่มการเตรียมการทำโรงครู ตระกูลที่มีลูกหลานน้อยและไม่มั่งคั่ง ไม่สามารถทำได้ นอกจากจะเรียกหาพี่น้องไกลใกล้แล้วยังต้องขอแรงเพื่อนบ้านและมิตรสหาย ส่งผลให้เกิดการแลกเปลี่ยนความช่วยเหลือ สร้างความสามัคคีและเกิดความรักในหมู่พวกของตน แม่เฒ่ายังบอกอีกว่าบนลานดินไม่กี่ตารางเมตรแห่งนี้ ไม่เคยมีสิ่งปลูกสร้างถาวรใดๆ ปรากฏเลย ยกเว้นโรงโนราที่ถูกสร้างขึ้นชั่วคราว เมื่อมีพิธีกรรมโรงครู ด้วยถือกันมาแต่โบราณว่า ผืนดินที่เคยผ่านการตั้งโรงครู คือพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ที่ลูกหลานจะปลูกสร้างสิ่งใดทับลงไปไม่ได้ นอกจาก โรงโนราเท่านั้น หากใครไม่เชื่อตายายจะลงโทษให้มีอันเป็นไป...ซึ่งเรื่องนี้ผมไม่ทราบว่าเป็นจริงหรือไม่ แต่คนในตระกูลผมไม่มีใครกล้าลองดีหรือท้าทายอำนาจของบรรพชนอันศักดิ์สิทธิ์ ความเชื่อดังกล่าวสะท้อนให้เห็นฐานความคิดเรื่องความเคารพธรรมชาติ ด้วยเหตุวิถีชีวิตของชาวปักษ์ใต้พึ่งพิงอยู่กับฟ้าดิน รวมทั้งการยึดถือสายตระกูลของตน พิธีกรรมจึงโยงอำนาจของวิถีบรรพชนอันศักดิ์สิทธิ์เข้าอำนาจเหนือธรรมชาติ โดยมีมูลฐานความเชื่อว่าธรรมชาติเป็นสิ่งที่มิพระคุณ จึงรู้สึกเคารพและ

ยำเกรง มีความสำนึกในบุญคุณแห่งธรรมชาติผู้ปรานีต่อชีวิต และบุญคุณอำนาจเหนือธรรมชาติ โดยผ่านทางความเชื่อต่างๆ ซึ่งเป็นการแสดงออกเป็นลักษณะหลักของพิธีกรรมโนราโรงครู

โรงโนราขนาดกว้างเก้าศอก ยาวสิบเอ็ดศอก เสาหกเสา ไม่ยกพื้น หลังคาจั่ว ปลูกหันส่วนยาวไปตามทิศของพระอาทิตย์หรือที่เรียกว่าปลูกให้ลอยหัววัน จะไม่ปลูกโรงโนราไปทางทิศตะวันตกเด็ดขาด เพราะเชื่อว่าจะทำให้โนราตกอับ (ชวน 2523: 56) หลังคาโรงมุงด้วยจาก และมีกระแซงอยู่ที่จั่วทั้งสองข้าง ข้างละผืน และตรงส่วนกลางหลังคาโรงอีกผืนหนึ่งตามความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับนางนวลทองสำลีผู้เป็นครูหมอนโนรา ซึ่งได้เคยอาศัยในกระแซงมุงหลังคาแพตอนที่ถูกเนรเทศไปกลางทะเล ด้านตะวันตกของโรง ต่อเป็นพาไลซึ่งมีลักษณะคล้ายหิ้งโดยใช้ไม้ไผ่คาดผูกกับเข้าโรง ออกไปอีกราวสองศอก ส่วนนี้จะยกพื้นขึ้นทำเป็นศาลเพิงตา สูงเสมอศีรษะ เพื่อใช้เป็นที่จัดวางเครื่องบวงสรวงสังเวยครูหมอนโนรา (ฉัตรชัย 2523: 114 – 115) ผูกผ้าคาดเพดานท้องโรง โยงสายสิญจน์จากผ้าเพดานให้ปลายข้างหนึ่งห้อยลงตรงกลางของโรง ปลายอีก ข้างหนึ่งโยงไปยังหิ้งครูหมอบนเรือน ซึ่งถือว่าด้านที่เป็นศาลนี้เป็นหน้าโรง เวลารำโนราที่จะต้องหันหน้าเข้าหาศาล เพราะเชื่อว่าเป็นที่อยู่ของครูหมอนโนรา พื้นโรงปูด้วย “สาตคล้า” ซึ่งเป็นเสื่อที่สานด้วยต้นคล้าปูทับด้วยเสื่อกระจูด วางหมอนปูผ้าขาวทับ เรียกว่า “หมอนกราบ” บนหมอน วางไม้แตะระ ดิดเทียนเรียกว่า “เทียนภาสครู” (อุดม 2535 : 94) หากปีใดมีพิธีผูกผ้าใหญ่หรือครอบเทริบ จะมีการต่อออกไปสำหรับเป็นที่นั่งของพระสงฆ์ ซึ่งสัญลักษณ์ต่างของโรงโนราโรงครู มีความหมายที่ซับซ้อน เต็มไปด้วยหลักการและคุณค่าต่างๆ ที่นิยามและบ่งบอกถึงความถูกต้องชอบธรรมของระเบียบในสังคม (Geertz 1973)

พิธีกรรมวันแรกจะเริ่มขึ้นในตอนเย็นของวันพุธซึ่งถือว่าเป็นวันเข้าโรง ผู้คนทยอยกันพร้อมเพรียงหน้าตา ผม้วนคันทันหน้าเป็นส่วนใหญ่ มีบางคนเท่านั้นที่ดูเหมือนจะเพิ่งเคยเห็น แต่ก็มักจะเป็นเช่นนี้ทุกปี พวกเด็กๆ วิ่งเล่นไล่กันสนุกสนาน เป็นเวลาของพวกเขาที่ต้องตักตวง เพราะมีเพื่อนเล่นมากมาย พวกเขาขอมสนุกสนานเมื่อทุกคนได้สวมเสื้อผ้าชุดใหม่ ในมือมีขนมแปลกๆ ถือกินอยู่ตลอดเวลา ร้านค้าจรได้มาตั้งอยู่โดยรอบ เป็นรูปแบบใหม่ที่เกิดขึ้นเมื่อราวสิบปีที่ผ่านมา เวลาที่มีการมืงานในชุมชนไม่ว่าจะเป็นงานบวช งานแต่ง งานศพ โนราโรงครูหรืออื่นๆ มักจะมีพ่อค้าแม่ค้าเร่จากต่างถิ่นมาตั้งร้านค้าขายสินค้าหลากหลายตั้งแต่ขนมสด ขนมแห้ง ของเล่น ของใช้ในครัวเรือน เสื้อผ้า รองเท้าไปจนถึงเครื่องใช้ไฟฟ้า บางครั้งมีคนในพื้นที่นำขนมพื้นบ้านจำพวกเหนียวหลาม (ข้าวหลาม) ขนมจาก ข้าวเกรียบทอด ขนมโค ถั่วคั่ว และอื่นๆ มาร่วมขายด้วย ทำให้บรรยากาศของพิธีกรรมที่เคยมีแต่ความขรึมขลัง เอาจริงเอจัง มีสีสันบรรยากาศผ่อนคลายสนุกสนานครึกครื้น ค่อยๆ เป็น ค่อยๆ เห็น จนกระทั่งกลายเป็นเรื่องปกติ กลายเป็นส่วนหนึ่งของงาน นานๆ เข้าถ้างานไหนไม่มีสิ่งเหล่านี้ก็จะดูเจียมเหงาขาดสีสัน

เมื่อถึงเวลานกขุมรังหรือเวลาพลบค่ำ คณะโนราซึ่งนำโดยโนราใหญ่ คือโนรายก เป็นศูนย์กลางของพิธีกรรม ดุน่าเกรงขาม สงบเยือกเย็น ทุกจังหวะของการเคลื่อนไหวของโนรายกเต็มไปด้วยความจริงจัง เคร่งครัด ขณะนั้นได้ยืนรวมกันทางทิศเหนือของโรง คณะของโนราใหญ่ได้ถือเครื่องดนตรีและอุปกรณ์ต่างๆ ตามหน้าที่ของตน มีเทริด หน้าทาสี หน้าพราน เครื่องแต่งตัวของโนรา หอกดาบ เป็นต้น รวมทั้งหม้อน้ำมนต์เพื่อเตรียมตัวเข้าโรง โนราใหญ่ได้เริ่มพิธีทักโรง เป็นการบอกกล่าวแก่พระภูมิโรง พระภูมิบ้านและแม่ธรณี เสร็จแล้วลูกคู่จึงประโคมเครื่องดนตรีทุกชิ้น โนราใหญ่นำคณะเข้าสู่โรงโนรา พร้อมทั้งท่องคาถาดังแทรกเสียงเครื่องดนตรีออกมา “อ้อนอ ออฟอ ออแม่ อออา ออแอ เวียนแวะท่องโรง” เพื่อขออำนาจ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้มาคุ้มครอง ปราศจากภัยอันตรายและให้ผู้ที่พบเห็นเกิดความรัก ความสงสาร ความนิยมชมชอบ รวมทั้งการปัดรังควานเสนียดจัญไร (ชวน 2523: 56) ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ของพิธีกรรมโนราโรงครู เป็นความเชื่อสอนให้คนรู้วาระรอบตัวเรามีอำนาจเหนือธรรมชาติและมีสิ่งเร้นลับ การดำเนินชีวิตต้องมีสติและระมัดระวังการดำเนินชีวิต แม้ว่าชีวิตจะเป็นของเรา แต่มีเรื่องราวที่เกินกำลังอธิบาย อาจมีเหตุเภทภัยที่เราไม่รู้ต้นสายปลายเหตุเกิดขึ้นแก่ชีวิตได้

โนรายกตรวจดูความเรียบร้อยของโรง เดินไปตรวจดูการจัดเครื่องบูชาทั้งหลาย ลูกคู่และคณะได้นำอุปกรณ์ต่างๆ วางไว้บริเวณหน้าพาล ซึ่งเรียกกันว่าการตั้งเครื่อง เสียงดนตรีบรรเลงเพลงท่วงทำนองพลิ้วไหว สีลาการเป่าปี่ของลูกคู่ปล่อยเสียงบาดลึกกรีดอารมณ์ให้หวิวไหว เสียงทับเสียงตัวผู้และเสียงตัวเมียหุ้มแหลมสลับจังหวะที่ตึงทื่อฉาบฉับกระตุกหัวใจให้ชวนเต้นตาม เมื่อเสียงดนตรีเจียบลง คณะของโนราใหญ่เตรียมรับประทานอาหาร เป็นช่วงจังหวะผ่อนคลาของผู้คน ซึ่งเสียงดนตรีในพิธีกรรมโนราโรงครู มีฐานะเป็นเครื่องประกอบบรรยากาศอย่างเห็นได้ชัด คนแผ่นดินบกจะคุ้นหูกับเพลงต่างๆ อยู่ก่อนแล้ว เมื่อเลือกบรรเลงตามสถานการณ์ที่แตกต่าง ก็ช่วยส่งผลทางอารมณ์ยิ่งขึ้น สิ่งนี้ทำให้พิธีกรรมโนราโรงครูเป็นพิธีที่สื่อถึงสมาชิกผ่านอารมณ์ ใช้อารมณ์เป็นช่องทางในการสื่อความคิดที่อยู่เบื้องหลังของพิธีกรรมนั้น

พิธีกรรมขั้นตอนต่อไป โนราใหญ่จะจุดเทียนขึ้นสามเล่มไปปักที่กลองเล่มหนึ่งและที่ทับสองเล่ม จุดเทียนที่เครื่องสังเวตต่างๆ แล้วก็จุดเทียนอีกหนึ่งเล่มปักบนพานหมากพลู โนราใหญ่จะทำพิธีเบิกโรงเพื่อเชิญครูหมอหรือตายายโนราให้มาร่วมชุมนุมกัน ด้วยการกล่าวบูชาพระรัตนตรัย กล่าวชุมนุมเทวดา เสร็จแล้วทำพิธีชดหมากโดยหยิบหมากคำที่วางอยู่ที่กลองไปเหน็บหลังคาเพื่อบูชาเทวดา หยิบหมากคำที่เหน็บอยู่ที่ทับใบหนึ่งไปสอดไว้ใต้เสื่อปูโรงพิธีเพื่อเป็นการบูชาพระแม่ธรณี หยิบหมากอีกคำหนึ่งซึ่งเหน็บไว้ที่ทับอีกใบมาถือไว้ในมือพร้อมกับเทียนสามเล่ม แล้วสอดเข้าไปในกำไลมือสามรอบ หลังจากนั้นโนราใหญ่ก็ชดหมากเข้าไปในทับและตีทับนั้นรัวขึ้น ลูกคู่ดนตรีจึงบรรเลงขึ้นพร้อมกัน

เมื่อก่อนพิธีกรรมนี้ผมไม่ทราบว่าเขาเรียกว่าพิธีกรรมนี้ว่าอะไร แม่เฒ่าบอกผมว่าพิธีกรรมนี้เรียกว่า “พิธีเบิกโรง” หลังจากนั้นโนราใหญ่จะลงโรง พร้อมกับลูกคู่ดนตรีจะเริ่มทำการบรรเลงโหมโรง เป็นช่วงเวลาแห่งท่วงทำนองดนตรีพลิ้วไหวกระตุกกระตุ้น อยู่อย่างยาวนานจนครบสิบสองเพลง เริ่มต้นด้วยบททศครุ ท่องบ่นบริกรรมคาถาเป็นบทกลอนเพื่อระลึกถึงครูโนรา และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เคารพนับถือ จากนั้นจึงร้องกลอนบทชุมนุมครูเพื่อเป็นการเชื้อเชิญอำนาจอานุภาพของคุณครูอาจารย์ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ พระพุทธรูปคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ ให้มาสถิตในร่างกายของโนราใหญ่เพื่อตนจะได้เป็นผู้นำในการประกอบพิธีการไหว้ครู คณะโนราช่วยกันแต่งเครื่องทรงให้โนราใหญ่จนแล้วเสร็จสมบูรณ์

“พิธีเบิกโรง” ของพิธีกรรมโนราโรงครู สะท้อนโครงสร้างทางสังคมชาวปักษ์ใต้ที่เป็นพหุลักษณะ กล่าวคือมีระบบวิธีคิดที่แตกต่างอันหลากหลายจากการรับเอาวัฒนธรรมหลากหลายกระแสเข้ามาผสมผสานกลมกลืนกับแบบแผนวัฒนธรรมดั้งเดิม รากฐานทางวัฒนธรรมความคิดของชาวปักษ์ใต้ จึงมีการคละเคล้ากันระหว่างคติความเชื่อเรื่องผีตามลัทธิวิญญาณนิยม วัฒนธรรม ความเชื่อตามศาสนาพราหมณ์ และอิทธิพลของพุทธศาสนา (โกมาตร 2535: 2) โดยที่ยังคงให้ประเด็นสำคัญของพิธีกรรมอยู่ที่การตอกย้ำระบบความเชื่อเรื่องตายาย วัฒนธรรมความเชื่อเหล่านี้เป็นรากเหง้าที่กำหนดแบบแผนทางความคิดและสังคม โดยสะท้อนผ่านรูปแบบของพิธีกรรมโนราโรงครู ดังจะเห็นได้จากการร้อยเรียงพิธีกรรมให้มีผู้สูงอายุเป็นศูนย์กลาง มีแก่นเรื่องคือผู้สูงอายุ ให้ความสำคัญปัจเจกบุคคลเรียงลำดับตามอาวุโส ผู้ที่มีอำนาจที่สุดในพิธีกรรมคือตายายผู้ล่วงลับ

“ยกหัดถั่งตั้งนะโม จะไหว้ครูเสียก่อน...” ผมได้ยินเสียงโนรายกเริ่มว่าบทบาลีหน้าศาลเพื่อบอกเล่าความเป็นมาของโนราโรงครูและพิธีกรรมปลีกย่อยอื่นๆ จนกระทั่งล่วงถึงการเชิญครูหมอหรือตายายโนราเข้ามาร่วมพิธี เมื่อโนราใหญ่จับสายสิญจน์ พร้อมกล่าวว่า “ครูข้าอยู่แห่งใด เชิญมาทุกสถาน มาเสวยเมี่ยงหมาก รูปเทียนชวาลา ขอเชิญท่านมา...” เมื่อโนราใหญ่กราบครูเสร็จ ทุกคนที่มาร่วมพิธีเริ่มกรวดน้ำแผ่ส่วนบุญส่วนกุศลไปให้ตายายและสรรพสัตว์ทั้งหลาย โนราใหญ่จะบอกกล่าวให้ครูหมอโนราหรือตายายได้ช่วยปกป้องคุ้มครองลูกหลานให้อยู่เย็นเป็นสุข ขอให้พิธีกรรมสำเร็จราบรื่นไปด้วยดี กว่าพิธีกรรมในวันแรกก็ล่วงเลยเข้าดึกดื่น หลังจากที่โนราใหญ่ได้ร่ำถวายครูเสร็จแล้ว คณะของโนราใหญ่และคนอื่นๆ ก็ร่วมกันร่ำถวายครู บางคนร่ำเพื่อหาประสบการณ์และถือว่าเป็นการแนะนำตัวเองไปด้วยในฐานะโนราหัดใหม่....นี้แหละคือความลงตัวของลัทธิผี พราหมณ์ และพุทธ ที่ไม่ต้องมีคำอธิบายของพิธีกรรมบูชาบรรพชนของชาวปักษ์ใต้

พิธีกรรมโนราโรงครูในวันที่สอง วันนี้เป็นพิธีใหญ่เพราะทำในวันพฤหัสบดีซึ่งถือกันว่าเป็นวันครู เสียงดนตรีโนราเริ่มบรรเลงดังซอซบซายไปทั่วบริเวณเป็นการโหมโรงด้วยดนตรีล้วน โนรายกซึ่งเป็นโนราใหญ่และโนราที่เป็นผู้ช่วยอีกสองสามคนเริ่มแต่งตัว โนรายกบอกกับผมว่าปีนี้ “ลุไม่ได้แต่งตัวพิเศษหรือที่เรียกว่าแต่งพอก เพราะว่าปีนี้ไม่มีใครทำพิธีครอบเทริดหรือผูกผ้าใหญ่ เป็นเช่นนี้มาหลายปีแล้ว คนที่จะสืบสานการรำโนราหรือตั้งใจที่จะเอาดีทางการรำโนรา มีน้อยลง ส่วนใหญ่จะจบแค่พิธีสวดเครื่องกำไลซึ่งก็นานๆ ครั้งจะมีให้เห็น”

เนื่องจากผมเป็นเด็กอยากรู้อยากเห็นเลยซักถามโนรายกว่า “การแต่งพอก” คืออะไร โนรายกอธิบายว่า “การแต่งพอก” หรือ “แทงพอก” เป็นการแต่งตัวของโนราใหญ่ เพื่อไปเชิญตายายมาร่วมพิธี เครื่องแต่งกายโนราในวันนี้มีมากขึ้นกว่าที่ใช้ในการแสดงทั่วไป คือ หลังจากสวมผ้าถุงธรรมดาแล้ว จะต้องมีการพอกและพอกไว้นอกผ้าถุงธรรมดาอีกหนึ่งผืน และมี “ห่อพอก” ซึ่งทำจากผ้าสีหรือผ้ามีลวดลายขมวดปมสองข้างผูกไว้ข้างเอว ขนาดเท่ากับห่อทุเรียนกวนสว่าง สุวรรณโร สันนิษฐานไว้ใน สารานุกรมภาคใต้ ว่า “ห่อพอกน่าจะเป็นเครื่องแต่งตัว หรือที่เก็บเครื่องแต่งตัวสมัยก่อน แล้วจำลองลงมาให้เล็กลง เพื่อสะดวกในการผูกไว้กับเอว เพราะตามธรรมดาโนรา เมื่อออกโรงแสดงแล้วก็มักมี “ห่อพาย” เพราะเดินทางไป ณ ที่ไกลๆ และต้องเดินทางไปเรื่อยๆ เช่นเดียวกับการแต่งตัวพราณ ซึ่งจะมียามที่เรียกว่า “ห่อพาย” ในห่อพายนั้มีกะปิ ขมิ้น พริกขี้หนู ข้าวสาร และเงินไปด้วย”

ผมคิดว่ามาถึงตอนนี้แล้วก็ใจหายเหมือนกัน คิดว่าในอนาคตจะมีโอกาสได้เห็นการแต่งพอกของโนราใหญ่อีกเลยหรือไม่ แต่สิ่งที่ผมเห็นว่าแปลกและสวนทางกันอยู่นั้นก็คือ ในพิธีกรรมโนราโรงครูทุกปี ผมเห็นมีคนมาแค้นกลับมีมากขึ้น มีเรื่องราวที่ผู้คนได้บันทึกกันไว้จำนวนมาก นี่ยังไม่นับโรงครูเล็กที่จัดขึ้นมาเฉพาะบ้านนั้นบ้านนี้เพื่อแค้น ญาติพี่น้องและคนบ้านใกล้เคียงของผมหลายคนซึ่งไม่คุ้นเคย ในอดีตหลายครั้งที่คนเหล่านี้แสดงตัวออกมาว่าไม่ค่อยเชื่อเรื่องครูหมอ หรือตายายโนรา แต่มาช่วงหลังนี้พวกเขากลับมานั่งแค้นร่วมอยู่ด้วยเหมือนกัน วันนี้ก็เช่นเดียวกัน เขาเห็นนั่งกันอยู่หลายคน ผมไม่รู้ว่ามันเกิดอะไรขึ้น.....ใครทราบคำตอบช่วยตอบผมด้วย

“นอ กอ นะ กา เล้าแหละขานเอ ขานให้โนเน โนโน” เสียงโนราใหญ่ว่าบทขานเอ น้ำเสียงที่เปล่งออกมาแจ่มใสสะอาด แทบไม่น่าเชื่อว่านี่คือเสียงของชายชราวัยเกินเจ็ดสิบแล้ว แต่เป็นที่รู้กันว่าโนรายกนั้นเสียงใสราวสายมาตั้งแต่ยังหนุ่ม ซึ่งผมก็เห็นด้วยกับคำชื่นชมนั้นโดยไม่มีข้อกังขา เนื้อหาในบทขานเอจะกล่าวถึงความรู้สึกที่มีต่อครูต้นหรือครูหมอโนรา เสียงของโนราใหญ่จะเต็มต้นไปด้วยความศกาศาตุรเมื่อกล่าวถึงชะตากรรมของนางนวลทองสำลี ที่ต้องถูกลอยแพไปในทะเลขณะที่มีครรภ์เพราะลอบได้เสียกับพระมวงทอง ต้องผจญความยากลำบากมากมาย ประคับประคองอุ้มท้องจนคลอดบุตรเป็นเจ้าชายน้อย ต่อมาฝึกรำโนราจนชำนาญแล้วได้เป็นขุนศรีศรัทธา น้ำเสียงของโนราใหญ่บ่งบอกความผูกพัน ความสะท้อนใจอย่างเหลือล้น.....หากมาถึงตอนนี้แล้วคงไม่ต้องอธิบายแล้วว่าทำไมลูกหลานตายายโนราอย่างพวกผมจึงจดจำตำนานโนราได้อย่างแม่นยำโดยไม่ต้องเข้าเรียนในชั้นเรียนจากสถาบันการศึกษาเลย

บรรยากาศโดยทั่วไปในบริเวณพิธีซึ่งดูเหมือนจะสงบนิ่งยาวนาน เริ่มมีความเคลื่อนไหวทันทีเมื่อโนราใหญ่ว่าบททศครูจบลง แล้วเริ่มว่าบทสวดเพื่อเชิญครุหมอโนรามารับเครื่องเซ่นไหว้และเครื่องสังเวย “.....ครุหมอเหอ...อ...ได้เวลาแล้วหนา เชิญพ่อลงมา เชิญพ่อลงมาให้ไวๆ พระเทพสิงหของลูกเหอ.....” หลังจากนั้นโนรายกจึงเรียกสมาชิกในตระกูล ของผมทุกคนเข้ามานั่งรวมกันในโรง เพื่อทำพิธีชุมนุมครุ เชิญ "ตายาย" หรือผีบรรพบุรุษมาสิงสถิตบนศาลาล้ำที่ปูไว้กลางโรงเมื่อถึงเวลาเข้าทรง โนรายกจะกล่าวเชิญตายายโนราหรือดาหลวงที่ละองค์ตามลำดับชื่อที่ตระกูลผมเขียนไว้ให้ โดยเริ่มจากตายายในตำนานมาจนถึงตายายที่เคยมีตัวตนจริงๆ

เมื่อโนรายกได้ทำพิธีเชิญตายาย บรรดาร่างทรงครุหมอโนราองค์ต่างๆ รวมทั้งแม่เฒ่าของผมด้วย เริ่มมีอาการเคลื่อนไหว ร่างทรงหลายคนออกอาการผิดปกติไปจากเดิม บางคนนั่งพนมมือตัวสั่นอยู่กับที่เนิ่นนาน บางคนตัวสั่นและโอนเอนไปมา บางคนลุกขึ้นรำรำในขณะที่ยังเปลือกตาทั้งสองปิดสนิท บางคนตาแดงก่ำแขนขาสั่น ประตู่โรงครูได้เปิดกว้างขวางโดยแท้จริง รวมทั้งรอท่าอยู่แล้ว บรรดาร่างทรงที่อาการผิดปกติไปนั้นเคลื่อนที่เข้าไปในโรงพิธี จุกเทียนแล้วรำรำกันอยู่จนวายแสดงว่าครุหมอโนราได้เข้าทรงเต็มตัวแล้ว ทางฝ่ายแม่เฒ่าก็แต่งกายตามลักษณะเด่นของตายายที่ละองค์ เช่น ตายายที่มีเชื้อจีน ร่างทรงจะนั่งชุดกางเกงผ้าแพร ตายายที่เคยเป็นร่างทรงโนรามาก่อน จะใส่เครื่องประดับโนราบางชิ้นเป็นการบ่งบอก หากเป็นตายายแขก (มุสลิม) ร่างทรงจะนั่งผ้าปาเต๊ะ โดยมีพี่เลี้ยงคอยเตรียมชุดและช่วยดูแลความเรียบร้อย ร่างทรงที่เปลี่ยนเสื้อผ้าเสร็จแล้ว จะเดินบนผ้าสีขาวที่พี่เลี้ยงปูให้ตลอดทางจากประตูบ้านสู่โรงโนรา เมื่อเข้ามานั่งบนเก้าอี้กลางโรง โนรายกจึงยื่นสายสิญจน์ซึ่งเชื่อมต่อมาจากหิ้งบรรพบุรุษบนบ้านให้ร่างทรงถือไว้ หลังจากนั้นจึงกล่าวเชิญตายายอีกครั้ง ระหว่างนั้นดนตรีจะบรรเลงเร่งเร้า รวากับเร่งให้ตายายรีบไต่ลงมาทางสายสิญจน์ จากบนบ้านมายังร่างทรง เมื่อเห็นร่างทรงสั่นโยกไปมา เสียงร้องเสียงบรรเลงดนตรี จึงแผ่วลง

แม่เฒ่าเคยเล่าให้ฟังว่า บางครั้งครุหมอหรือตายายโนราจะเข้าทรงลูกหลานที่จะมาร่วมพิธีแต่ยังไม่ถึง หรือลูกหลานที่ไม่ยอมมาร่วมพิธี ตายายโนราจะไปดลจิตดลใจลูกหลานคนนั้นมาร่วมพิธี แม่เฒ่าถามผมว่าจำวันก่อนที่ตายายโนราลงจับป่าเขียดป่าแท้ของผมได้ไหม ผมบอกแม่เฒ่าจำได้ครับ ว่าวันนั้นที่บ้านแม่เฒ่าจัดพิธีโนราโรงครู พิธีกรรมวันนั้นผ่านไปด้วยบรรยากาศเครียดเขม็ง จนกระทั่งมีเสียงเอะอะโวยวายดังมาจากข้างนอก ผมค่อยๆ เหลือบไปดูเห็นรถยนต์แล่นเข้ามาจอดด้านหน้ายังไม่ทันสนิทใจ ผู้หญิงวัยกลางคนกระโดดลงมาจากด้านหลังร่างกายไหวสั่น รำรำเยื้องกรายเข้ามาในโรงพิธี ผมจำได้ว่าผู้หญิงคนนั้นคือป่าเขียดของผมเอง รถคันดังกล่าวมาจากสงขลา จะมาร่วมพิธีวันนี้ ยังมาไม่ทันถึง ครุหมอจับทรงป่าเขียดซึ่งเป็นร่างทรงเสียก่อน

เมื่อเห็นร่างทรงอยู่ในอาการสงบ โนรายกจึงรีบจุกเทียนไข เพื่อให้วิญญาณตายายที่มาอาศัยร่างทรงมองเห็นสิ่งต่างๆ เมื่อตายายในร่างทรงมองเห็น ภารกิจแรกที่ตายายต้องทำคือปีนขึ้นไปบนพาไลเพื่อสำรวจว่า เครื่องเซ่นครบหรือไม่ ถ้าไม่ครบตายายจะดูดำ หรือบางครั้ง

จะขว้างเครื่องเช่นไหวนั้นลงมา หรืออาจขย่ม กระแทกโรงโนราเสมือนให้โรงโนรานั้นพังทลายลง เสร็จแล้วออกจากร่างโดยการ “บัต” ลูกหลานต้องรีบไปแก้ไขจนเป็นที่พอใจ หรือที่ลูกหลานตายายโนราเรียกลักษณะเช่นนี้ว่า “ตายายแข็งแรง” ซึ่งทุกครั้งในพิธีกรรมโนราโรงครูของตระกูลผม ยายฉิ่นซึ่งเป็นเกลอกับแม่เผ่าจะเป็นคนที่มีหน้าที่ในการตั้งเครื่องบูชาและสิ่งของที่จำเป็นของพิธีกรรม โดยเครื่องบูชาบนศาลหรือพาไล จะมีลักษณะการจัดวางดังนี้ กล่าวคือ ด้านทิศใต้ ประกอบด้วย หมอนครู บนหมอนวางหน้าพรานชายและหญิง เหนือหมอนครูใช้ผ้าขาวผูกเป็นพาดาน ถัดออกมาด้านหน้าวางเทียนราย 9 เล่ม หมาก พลุ ดอกไม้ อย่างละ 9 เครื่องเขียน 1 สำหรับ ข้างขวาวางพานผ้านุ่งห่ม ชาย หญิง อย่างละ 1 ชุด ข้างซ้ายวางกระสอบรด 3 กระสอบ และหมอน้ำมันต์ 1 ใบ ด้านทิศเหนือของศาลจัดวางหมรับ 3 สำหรับกล้วย 3 หวี อ้อย 9 ท่อน มะพร้าว 3 ใบ เป็ดสุก 1 ตัว ไก่สุก 1 ตัว หัวหมูสุกพร้อมหาง 1 ชุด อาหารคาวหวาน 12 อย่าง หรือที่เรียกว่า ที่ 12 ผลไม้ 1 สำหรับ เหล้าขาว 1 ขวด และบายศรีที่ทำด้วยกระดาสี โดยจัดวางไว้ตรงเสากลางของศาล ส่วนหน้าของศาลปักไม้วางเทริดโนรา 9 ยอด นอกจากนี้ที่เครื่องบูชาบนศาลทุกที่ต้องปักเทียนไว้ที่ละ 1 เล่ม สำหรับที่เทริดจะปักไว้บนไม้หน้าเทริด ในส่วนของเครื่องบูชาที่ห้องโรง จัดวางบายศรี 9 ชั้น ตรงเสากลางหน้าศาลเหนือบายศรีใช้ผ้าขาวผูกเป็นพาดาน ถัดมาด้านหน้า (ทิศตะวันตก) ของบายศรีจัดวางหมอนกราบมีลักษณะเดียวกับหมอนครู โดยด้านบนของหมอนกราบจัดวางหมาก พลุ ดอกไม้ กำไลโนรา เล็บโนรา อย่างละ 9

หลังจากร่างทรงตรวจสอบเครื่องเช่นแล้ว จึงลงจากพาไลมานั่งบนเก้าอี้ตามเดิม หลังจากนั้นโนรายกจึงบอกให้ลูกหลานเข้าไปพบปะพูดคุยกับตายาย บางคนถามเรื่องโชคลาภ บางคนถามเรื่องเจ็บไข้ได้ป่วย หรือถามถึงตายายที่เสียชีวิตไปแล้วว่า ใครไปเกิดแล้วบ้าง ถ้าตายายองค์ใดเพิ่งเสียชีวิตไม่นาน ลูกหลานบางคนยังพอจดจำได้ ว่าเมื่อมีชีวิตอยู่มีลักษณะเด่นอย่างไร ตายายที่เข้าทรงในร่างทรง ก็จะแสดงลักษณะเด่นออกมา เช่น ลักษณะท่าทาง การพูดจา หรือนิสัยต่างๆ เช่น ชอบสูบบุหรี่ ดื่มเหล้า ลูกหลานที่เคยใกล้ชิดก็จะเข้าไปกอด หรือร้องไห้ด้วยความคิดถึง ก่อนจากกัน ตายายในร่างทรงมักขอให้ลูกหลานรำหน้าพรานให้ชม เพื่อความเป็นสิริมงคลของลูกหลานคนนั้น ตอนแรกลูกหลานจะเขินอาย ไม่กล้ารำ แต่เมื่อโนรายื่นหน้าพรานให้ใส่จึงหายเขินอาย ร่ายรำยกย้ายยกไหลโยกพุงได้ รวากับตัวพรานที่ผ่านการฝึกปรือมาก่อน เมื่อพบปะกัน จนหายคิดถึงแล้ว ตายายก็จะกินเครื่องเช่น หรือ กินหมรับ หรือที่ภาษาโนราเรียกว่า “เหว่ยหมรับ” ด้วยการใช้เทียนไขวนรอบเครื่องเช่นและอมเปลวไฟจนดับ แล้วร่างก็ “บัต” จากไป โดยก่อนวิญญาณออกจากร่างทรง โนราจะร้องบทส่งครู คลอไปกับเสียงดนตรีซึ่งบรรเลงเร็วขึ้นเรื่อยๆ จนกระทั่งร่างทรงสั่นโยกรุนแรงและเข้าสู่ภาวะหยุดนิ่ง จึงเป็นอันรู้กันว่า ตายายออกจากร่างทรงเรียบร้อยแล้ว ในบางครั้งตายายอาจไม่ยอมออกจากร่างทรง หากลูกหลานหรือโนราทำสิ่งไม่ถูกต้องตามธรรมเนียม เช่น โนราแต่งเครื่องทรงไม่ครบ ตายายจะไม่ยอมออกจากร่างทรงจนถึงรุ่งเช้า ต้องไปตามโนราอีกคนหนึ่งมาช่วย พอสอบถามตายายจึงรู้สาเหตุ พอโนราแต่งกายใหม่ ตายายก็ยอมออกจากร่าง

ความเคลื่อนไหวและวุ่นวายก็เกิดขึ้นอีกครั้งหนึ่ง เมื่อผู้คนที่บนบานครุหมอหรือตายาย ในเรื่องราวต่างๆ เอาไว้ ที่เรียกว่าพิธีกรรมตัดเหมรย เป็นความเชื่อที่มีมาตั้งแต่เดิม ก็จะต้องกับ ด้วยสิ่งของ ได้นำสิ่งของต่างๆ ไปมอบให้โนราใหญ่และบรรดาร่างทรงครุหมอโนราที่แต่ละคน บนบานเอาไว้ แม้จะดูวุ่นวายทว่าทุกอย่างดำเนินไปด้วยความขริ่มขลังเอาจริงเอจัง กลิ่นรูป กลิ่นเทียนจะฟุ้งกระจาย ครุหมอบางองค์กำลังมัดเทียนไขหลายเล่มซึ่งไฟลุกสว่างจ่อเข้าไปใน ปากครึ่งแล้วครึ่งเล่า ดูท่าทางเหมือนคนกินอาหารอย่างเอร็ดอร่อย บางองค์ยกขวดเหล้าดื่มครั้ง เดียวหมดขวด โดยไม่แสดงอาการว่าเมามายแต่อย่างใด แต่ละองค์ส่งเสียงพูดสำแดงอำนาจ แสดงความยิ่งใหญ่กันอยู่วุ่นวาย ท่วงทีกริยาของร่างทรงแต่ละคนที่ผมรู้จัก ดูเปลี่ยนไปจริง ๆ ทั้ง สีหน้า แววตา น้ำเสียง แม้ว่ามีคนบางคนสงสัยว่าเป็นการเสแสร้งหรือการแสดง แต่ผมรวมทั้ง ลูกหลานตายายโนราทุกคนไม่เคยคิดเลยว่านั้นคือการเสแสร้ง พิธีกรรมในโรงโนรายังไม่เสร็จสิ้น ทุกคนเพิ่งจะกรวดน้ำ เพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลไปให้พ่อแม่ตายายและผู้ที่เกี่ยวข้อง และ กำลังรับหมากเอาคนละคำ ที่โนราใหญ่ปลุกเสกแล้วไปเคี้ยวกิน

ล่วงเข้าสายของวัน ผู้คนเริ่มหนาตามากขึ้น โดยเฉพาะคนเฒ่าคนแก่พากันจับจองเก้าอี้ หน้าโรงจนเต็ม เพราะใกล้ถึงเวลาจับบทยอกพราน การแสดงละคร 12 เรื่องที่โนราตัดตอนมาให้ ดูสั้น ๆ เน้นแก่นความคิดของแต่ละเรื่อง ซึ่งเกี่ยวข้องกับบทบาทหน้าที่สำคัญในสังคม เช่น เรื่อง พระรถเมรี สอนให้เห็นแม่สำคัญกว่าภรรยา เรื่องไกรทอง สอนให้รู้คุณค่าครูบาอาจารย์ เรื่องพลา ยงาม สอนเรื่องบุญกรรมว่า ชีวิตเป็นผลจากกรรมแต่ชาติก่อน เรื่องที่นิยมเล่นคือ พระสุธ นมโนห์รา พระรถเมรี ลักษณะวงศ์ โคบุตร สังข์ทอง คาวี พระอภัยมณี จันทโครพ สินธุราช สังข์ ศิลป์ไชย มณีพิชัย หรือ ยอพระกลืน และไกรทอง ละครแต่ละเรื่องใช้เวลาแสดงประมาณ 15 นาที ถ้าเด็กคนใดอยากรู้เรื่องราวต่อไปก็จะวิ่งไปถามตายายของตน หรือบรรดาผู้เฒ่าผู้แก่ที่นั่ง ชมอยู่แถวหน้า แม่เฒ่าทองวัย 72 ปี จากหมู่บ้านใกล้เคียง เป็นคนหนึ่งที่ดูละครทั้ง 12 เรื่องมา นับครั้งไม่ถ้วน แต่ไม่ว่าจะดูละครครั้งใด ความรู้สึกสนุกตื่นเต้น เพลิดเพลินใจ ก็ปรากฏในแวว ตาเสมอ เมื่อมีเด็กคนไหนวิ่งมาถามรายละเอียดของเรื่อง แกก็จะเล่าให้ฟังด้วยความ กระตือรือร้น เจกเช่นเดียวกับที่แกเคยได้ยินได้ฟังมาจากคนรุ่นก่อน

เมื่อโนราแสดงจับบทยอกพรานและแสดงละครจนครบ 12 บท แล้วโนรายกสอบถาม แม่เฒ่าว่า มีใครมาแจ้งเอาไว้ว่าต้องการทำพิธีเหยียบเสนหรือไม่ แม่เฒ่าบอกว่ามียายจันทร์ ต้องการให้เหยียบเสนที่กันหลานชาย นายโรงจึงสั่งให้คนไปตามตัวมาเข้าพิธี การเหยียบเสน เป็นวิธีรักษาโรคแบบดั้งเดิม ตามความเชื่อของคนในสังคมโนรา เสนที่ว่านี่คือ ปานชนิดหนึ่ง ที่ ติดตัวมาตั้งแต่เกิด ถ้ามีสีดำเรียกว่า เสนดำ ถ้ามีสีแดงเรียกว่า เสนทอง ชาวบ้านเชื่อว่า "ผีเจ้า เสน" เป็นผู้ทำให้เกิดขึ้น และต้องให้โนราใหญ่ทำพิธีรักษา โดยการใช้นิ้วเท้าเหยียบลงบนเสน ในการปราบผีเจ้าเสนให้ราบคาบ โนราใหญ่จะต้องรำเขียนพราย ซึ่งเป็นท่ารำที่มีอำนาจมาก จะ ใช้เมื่อต้องการปราบหรือกำจัดอำนาจอื่น เช่น ต้องการปราบผี "เจ้าเสน" หรือข่มโนราคู่ต่อสู้ใน การแข่งขันโนรา โนราจะนำใบตองหรือกระดาษมาฉีกแล้วมัดเป็นเปลาะ ใช้เป็นสัญลักษณ์ แทนคู่ต่อสู้ หลังจากนั้นจึงรำไปรอบ ๆ ม้วนใบตองด้วยท่าทางขึงขังประกอบเสียงดนตรีเร่งเร้า

โนราใช้หว่ายตีมันใบตองสลักกับการรำรำ อยู่ประมาณสองสามรอบหากเหยียบครั้งแรกยังไม่หายต้องมาให้โนราเหยียบซ้ำในโรงครูครั้งต่อไป จนกว่าเสนจะหาย (อุดม 2535: 100) ในอดีตผู้เป็นเสนจะต้องคอยฟังข่าวว่า บ้านไหนมีพิธีโรงครู หลังจากนั้นจึงไปรอรักษา แต่ในยุคที่การแพทย์เจริญก้าวหน้า คนรุ่นใหม่ไม่ค่อยเชื่อเรื่อง "ผีเจ้าเสน" จึงมีแต่ผู้เฒ่าผู้แก่ที่งูหลานตัวน้อยมาเข้าร่วมพิธี อย่างเช่นวันนี้

ยายจันทร์อุ้มหลานชายวัยไม่ถึงขวบกระหืดกระหอบเข้ามาในโรงโนรา พร้อมกับเครื่องประกอบพิธี ที่เตรียมไว้ตั้งแต่เมื่อเย็นวาน คือ ชันน้ำ หมา ก พลุ รูป เทียน ดอกไม้ มิดโกน หินลับมีด เงินเหรียญ เครื่องทอง เครื่องเงิน หล้าคา หล้าเซ็ดหมอนและรวงข้าว จึงเริ่มทำพิธี
เ ห ยี ย บ เ ส น
ผู้เป็นยายจับหลานชายตัวน้อยกว่าหน้าไว้กับตัก หันส่วนกันเด็กชายให้โนรา เพื่อให้โนรายกเหยียบเสนสีแดงเล็กๆ บนกันได้ถนัด โนราจุ่มหัวแม่เท้าลงในขันที่เตรียมไว้ ยกขึ้นนมคว้นเทียนแล้วค่อยๆ กดหัวแม่เท้าเบาๆ บริเวณที่เป็นเสน สลักกับตะไบมิดโกนเบาๆ สามครั้ง ระหว่างนั้นโนราใหญ่จะท่องคาถาเพ่งจิตระลึกถึงคุณครูว่า “นะสุณฺณ โมสุณฺณ พุทฺธสุณฺณ ธาสุณฺณ ยะสุณฺณ อุบาทว์ทั้งมวลสุณฺณด้วยนะโมพุทธะ” เพื่อให้พลังครูหมอส่งผ่านมายังร่างของตนและปราบผีเจ้าเสนได้สำเร็จ นอกจากนี้โนราใหญ่บางคนก่อนที่จะใช้เท้าเหยียบเสนจะใช้หัวพลูลงอักขระขอมที่เสนแล้วเอาเหรียญทาบลงบนเสนนั้น ใช้หัวแม่เท้าเหยียบกดบนเหรียญภาวนาคาถา 3 ครั้ง แล้วสลัดให้เหรียญหลุดออกเชื่อว่าเสนจะหาย หากไม่หายก็ให้ทำซ้ำอีก เสนจะหายในที่สุด (อุดม 2535: 100)

พิธีกรรมใหญ่ในวันที่สองเสร็จสิ้น เสียงโนราเจี๊ยบส่งดังลงแต่เสียงเพลงลูกทุ่งจากบริเวณลานอันศักดิ์สิทธิ์ยังคงล่องลอยมาได้ยิน เพราะยังไม่ตีกลมากนัก ผมเริ่มสังเกตเห็นว่าโนราใหม่ๆ ซึ่งรำในช่วงท้ายของพิธีกรรมที่เพ็งเสร็จสิ้นไป มีจำนวนน้อยลงไปมาก เลยทำให้ช่วงเวลาในการรำรำเพื่อให้คนได้ชมในพิธีหดสั้นลงไปเรื่อยๆ คนที่เหลืออยู่เพื่อชมการรำรำของโนราใหม่ก็บางตาลง เมื่อพิธีกรรมทางความเชื่อเรื่องต่างๆ ได้เสร็จสิ้นลง ผู้คนต่างก็ทยอยกันกลับบ้าน บริเวณพิธีเริ่มบางตาจริงๆ ตั้งแต่พิธีกับนจบลง ผู้คนที่เหลืออยู่ส่วนใหญ่จะเป็นคนเฒ่าคนแก่ พวกเด็กๆ วิ่งเล่นกันอย่างสนุกสนาน แม้ว่าพ่อแม่จะกลับบ้านกันไปแล้ว แต่พวกเขายังไม่กลับ คนวัยหนุ่มสาวแทบจะไม่มีให้เห็นเลย เสียงเพลงลูกทุ่งสำเนียงปักษ์ใต้ปะปนและสอดแทรกด้วยดนตรีโนรา ของนักร้องยอดนิยมผู้พิสมัยศิลปะพื้นบ้าน ยังคงดังได้ยินเรื่อยๆ ฟังได้ว่า “โนราเรื่อนี้มาจากบ้าน ลืมถิ่นฐาน ลืมหนังลุงโนรา....” หากคุณเป็นคนปักษ์ใต้คงจะรู้ไม่ใช่เพลงของใครที่ไหน เป็นเสียงเพลงของลูกเอก พี่เอก น้องเอก (เอกชัย ศรีวิชัย) นักร้องลูกทุ่งขวัญใจแม่ยกชาวปักษ์ใต้

ผมสังเกตเห็นว่า มีการใช้แสงสว่างจากเทียนไขในทุกขั้นตอนของพิธีกรรมโนราโรงครู ในวันที่สอง จึงเกิดความสงสัยว่าแสงเทียนจากโรงโนราโรงครูมีความสำคัญอย่างไร โนรายกได้อธิบายให้ผมทราบว่า แสงสว่างจากเทียนไขของโรงโนราโรงครูมีความศักดิ์สิทธิ์และงดงาม เพราะหากขาดแสงสว่างจากเปลวเทียน ตายายโนราจะมองไม่เห็น ไม่สามารถลงมาพบปะ

ลูกหลานได้ รวมทั้งจะกินของเช่นไหว้ที่ลูกหลานนำมาเช่นไหว้ไม่ได้ ผมเลยตอบคำถามกับตัวเองว่าแสงเทียนจากโรงโนราสามารถสร้างความเป็นหนึ่งเดียวของผู้คนในโรงโนรา แสงสว่างจากเทียนไขยังทำหน้าที่เชื่อมต่อโลกของวิญญาณกับโลกมนุษย์เข้าด้วยกันเป็นหนึ่งเดียว เปลวเทียนยังทำหน้าที่เป็นเป็นพาหนะในการนำอาหารในโลกมนุษย์ไปสู่โลกวิญญาณ เปลวเทียนจึงกลายเป็นศูนย์กลางของการจับตามองโดยมีความมืดแวดล้อมอยู่ภายนอก

เวลาเช้าของวันศุกร์ซึ่งเป็นวันส่งครู อากาศอบอุ่น วันนี้มีผู้คนที่มาร่วมพิธีน้อยมาก ส่วนใหญ่คนคนที่มาร่วมประกอบพิธีกรรมวันนี้มักจะเป็นคนในครอบครัวของแม่เฒ่าของผมญาติบางคนจะแวกไกลบ้าน และโนรายกผู้เป็นโนราใหญ่ พิธีเริ่มแต่เช้าผู้ช่วยโนราใหญ่ค่อยๆ ทอยของลงจากพาไล โดยการป็นขึ้นบนพาไลไปยกแต่ละถาดลงมา มีคนรับต่อเป็นช่วงนำของเช่นมาวางที่เสื่อทางทิศตะวันออก เมื่อลูกคู่ตีเครื่องโนรา แม่เฒ่าผมซึ่งแต่งตัวสบายสวมเสื้อลูกไม้ นุ่งผ้าลายไทย ใช้ผ้าขาวม้าพาดเฉียง จะต้องกลับมาทำหน้าที่ร่างทรงอีกครั้งเพื่อนัดแนะกับลูกหลานว่าจะมีการทำพิธีกรรมโนราโรงครูครั้งต่อไป ซึ่งในการต่อรองครั้งนี้ทางตายายโนราต้องการให้ลูกหลานจัดพิธีกรรมโนราโรงครูปีเว้นปี แต่ทางลูกหลานรำโดยป่าเขียวซึ่งพี่สาวคนโตของตระกูลได้ขอต่อรองกับตายายโนราว่า “ลูกหลานขอจัดโนราโรงครูโรงใหญ่ 5 ปี จัดครั้งหนึ่งได้หรือไม่ละ เพราะค่าใช้จ่ายมันแพง” แต่ตาหลวงคงในร่างทรงของแม่เฒ่าไม่ยอมเพราะเห็นว่ามันนานเกินไป ป้าเขียวเลยต่อรองใหม่ว่า “นั่นลูกหลานขอแบบนี้จะได้หรือไม่ ขอทำโนราโรงครูโรงใหญ่ 5 ปีครั้ง แต่จะทำพิธีกรรม “การคำครู” ทุกปี”

ผมเองขณะนั้นร่วมพิธีกรรมเกิดความสงสัยขึ้นมาทันทีว่า “โนราโรงครู” กับ “การคำครู” ว่ามันแตกต่างกันอย่างไร เลยถามน้าแป้นซึ่งเป็นน้องชายของผม และเป็นศึกษานิเทศก์ว่าพิธีกรรมทั้งสองอย่างต่างกันอย่างไร น้าแป้นอธิบายว่า “โนราโรงครูโรงใหญ่หรือที่เรียกว่าโนราเต็มรูปแบบทำกัน 3 วันจึงจะจบพิธี เริ่มตั้งแต่วันพุธ ไปสิ้นสุดวันเสาร์ แต่หากวันศุกร์ไหนตรงกับวันพระจะเลื่อนไปส่งตายายวันเสาร์ เพราะเชื่อกันว่าวันพระตายายจะไปวัดถือศีล ไม่สามารถมาร่วมในพิธีและรับเครื่องสังเวยได้ ส่วนการคำครูหรือเรียกว่าโนราโรงครูเล็ก ซึ่งการบูชาครู หรือตายายโนราอย่างย่อใช้เวลา 1 คืน กับ 1 วัน โดยจะรำในเย็นวันพุธสิ้นสุดวันพฤหัสบดี เพื่อมิให้ผิดสัญญาต่อครูหมอหรือตายายโนรา แต่การทำโนราโรงครูเล็กจะไม่นิยมในการแก้บนหรือครอบเทริด เพราะถือว่าขลังน้อยกว่าโนราโรงครูใหญ่ (ฉัตรชัย 2523: 112) น้าแป้นยังเล่าต่อไปว่า บางตระกูลจะเบี่ยงไม่นับถือตายาย โดยการบอกกล่าวแก่ตายายว่า “ให้ไปกินที่วัด” คือลูกหลานจะทำบุญเลี้ยงพระแล้วให้ตายายไปรับส่วนบุญตามประเพณีชาวพุทธ แม้จะยกเลิกการประกอบพิธีกรรมที่เป็นรูปธรรมแต่ความสำนึกและยึดตายายยังคงอยู่ดังจะเห็นได้จากเมื่อมีความทุกข์ คนปักษ์ใต้มักจะ “กาด” ขอให้ตายายช่วย เช่น ในการสอบแข่งขัน การคัดเลือกทหาร การเจ็บป่วย เป็นต้น ซึ่งมีทั้งที่ “กาด” เหยยๆ และ “บน” คือการให้สัญญาแก่ตายายว่าหากสิ่งที่ขอสัมฤทธิ์ผลก็จะทำพิธีแก้บนให้ ซึ่งมีทั้งการแก้บนที่วัดโดยการเลี้ยงพระและการแก้บนในพิธีกรรมโนราโรงครู โดยการจัดตั้งโรงครูขึ้นแล้วนำสิ่งของที่บนไว้มาแก้ มีการบอกกล่าวให้ชัดเจน หรือการขอร่วมแก้บนกับตระกูลอื่นๆ ที่จัดพิธีกรรมโนราโรงครู โดยเรียกการแก้

บนนี้ว่า “เหมรย” ผู้ที่บนไว้จะเป็นทุกข์มาก หากการบนนั้นไม่ “ขาดเหมรย” (เชียรชัย 2542: 127 – 128)

หลังจากโนรายจะป็นขึ้นไปบนพาไลเพื่อตัดจากบนหลังคาออกสามดับ พลิกสาดล้ากลับอีกด้านหนึ่ง พร้อมทั้งว่าคาถา “คาถาตัดหนวด” ซึ่งเป็นคาถาที่ใช้ในการแก้บนให้ขาด หากโนราไม่รู้คาถานี้จะทำพิธีโรงครูไม่ได้ เพราะจะทำให้พันธะสัญญา ระหว่างเจ้าบ้านกับตายายไม่ขาดจากกัน ตายายจะมาตามทวงสัญญาจนลูกหลานอยู่ไม่สงบ และต้องเสียเงินทำพิธีโรงครู เพื่อแก้บนให้ขาดอีกครั้ง เมื่อส่งวิญญาณตายายเรียบร้อยแล้ว โนรายจะทำพิธีไล่ผีที่ไม่ต้องการ โดยตัดชิ้นส่วนเครื่องเช่นโยนให้ผีที่อยู่ด้านใต้พาไล เพื่อให้ผีออกไปทางนั้น หากใครเผลอไปยืน ใต้พาไลเข้าจะถูกโนราใหญ่เอ็ดเสียงดังเพราะเป็นทางผีผ่าน เมื่อส่งวิญญาณและไล่ผีเรียบร้อยแล้ว โนรายก็ดับเทียนไขทุกดวงเพื่อยุติการติดต่อกับตายายโนรา ถือเป็นอันเสร็จพิธี แม่เฒ่าและญาติพี่น้องทุกคนต่างมีสีหน้าโล่งใจ ที่พิธีกรรมจบลงด้วยดี โดยไม่มีเหตุการณ์โกลาหลเกิดขึ้น เช่น ตายายไม่ยอมออกจากร่างทรง หรือมีผีมารบกวนจนพิธีกรรมปั่นป่วน แม่เฒ่าบอกว่าการจัดพิธีครั้งนี้ “ขาดเหมรย” สมดังที่ตั้งใจไว้ รู้สึกโล่งสบายใจ รู้สึกชื่นใจบรรดาญาติพี่น้องมากันมากเพราะ “เราทำคนเดียวไม่ได้” ต้องมีคนหลายคนเข้ามาร่วมมือ ต้องมีคนเป็นสิบคนละไม้คนละมือถึงจะทำได้เนื่องจากเป็นงาน ญาติบ้านใกล้เคียงอยู่ที่บ้านงานอีกวันสองวัน แลกเปลี่ยนสารทุกข์สุขดิบให้พอหายเหนื่อย พิธีกรรมโนราโรงครูเป็นพิธีกรรมที่แบ่งฝ่ายกันทำ ต้องช่วยกัน ต่างคนต่างประสานให้เกิดเป้าหมายเดียวกัน เมื่อสำเร็จทั้งหมดจะได้ความเหน้อยและความภาคภูมิใจ ในหมู่พวกเป็นรางวัล คนเหน้อยมากก็ชื่นใจมาก สิ่งที่เหลือคือความทรงจำดีๆ ในแต่ละช่วงตอนของการรวมหมู่ให้ได้นึกถึง เป็นกิจกรรมให้ญาติใกล้เคียงได้แสดงออกถึงการร่วมมือร่วมแรงกัน และเป็นพิธีกรรมก่อให้เกิดการสร้างขวัญและกำลังใจสำหรับการดำเนินชีวิตอยู่ของคนในสังคมโนรา เป็นแรงจูงใจให้มีความตั้งมั่นในการทำมาหากิน เกิดฮึกเหิมและเกิดกำลังใจในการทำงานเพราะเชื่อว่าเป็นช่วงเวลาที่ยายายจะช่วยหนุนอยู่ ความมั่นใจว่าจะโชคดีช่วยหนุนส่งให้ไปสู่ความสำเร็จได้อีกทางหนึ่ง

.....นี่แหละโนราโรงครู “วิถีบรรพชนอันศักดิ์สิทธิ์” ผมและลูกหลานตายายโนรามีความพร้อมอย่างเต็มที่ ในการที่จะก้าวเดินออกไปขับเคลื่อนภารกิจสำคัญ เพื่อชีชวนให้ผู้คนได้ครุ่นคิดถึงคุณค่า ความสุขและจิตวิญญาณที่แท้จริงของมนุษย์ ดังคำกล่าวที่ว่า

“โนราโรงครู” มิใช่มหรรณพ
หากเป็นดังวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ของตายาย
ที่ยังเฝ้ามองลูกหลาน
แต่ในวันที่โลกเปลี่ยนแปลง

อะไรคือสายใยเชื่อมโยง
ระหว่างความเชื่อเก่า
กับวิถีชีวิตสมัยใหม่
หนุ่มสาวสายเลือดโนราจะทำอย่างไร
เมื่อพวกเขาต้องมาผูกพันกับ “วิถีบรรพชนอันศักดิ์สิทธิ์”

ส่วนที่ 3 โนราวัดท่าคุระ: โนราโรงครูยุคโลกาภิวัตน์

จะมีใครสักกี่คน.....ที่จะรับรู้ได้ว่าแผ่นดินบกแห่งนี้เป็นแผ่นดินทองมาตั้งแต่อดีต และมีมรดกอันทรงคุณค่าทางวัฒนธรรมที่บรรพบุรุษตั้งใจให้ไว้อย่างมากมายเพียงใด อาจเป็นเพราะ.....แผ่นดินบกเป็นแผ่นดินเล็กๆ ที่ถือว่าเป็นแผ่นดินชายขอบของตัวจังหวัดสงขลา หรืออาจเป็นเพราะ.....ความยากลำบากในการเข้าถึง หรือแม้แต่การเดินทางเข้าไปสู่ดินแดนแห่งนี้กระมัง ? หากย้อนหลังไปเพียงไม่กี่ปี ในขณะที่ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 408 หัวเขาแดง – นครศรีธรรมราช เป็นเส้นทางหลักที่ใช้ในการสัญจรไปมา ลูกหลานชาวแผ่นดินบกทุกคนเมื่อมีโอกาสได้กลับบ้านมาเยือนแผ่นดินเกิด ทุกครั้งที่ผ่านวัดพะโคะ อำเภอสิงหนคร ลูกหลาน ชาวแผ่นดินบกทุกคนจะยกมือขึ้นพนมไหว้ทันทีโดยไม่มีใครจะต้องมาออกคำสั่ง เพราะลูกหลานชาวแผ่นดินบกศรัทธาการปฏิบัติดีปฏิบัติชอบและความศักดิ์สิทธิ์ของหลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืด หรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “สมเด็จพระเจ้าพะโคะ” แม้แต่ในปัจจุบันทางราชการจะเปลี่ยนชื่อ “วัดพะโคะ” เป็น “วัดราชประดิษฐาราม” เพราะต้องการให้ชื่อวัดมีความไพเราะมากขึ้นกว่าเดิม แต่ลูกหลานชาวแผ่นดินบกยังนิยมเรียกว่า “วัดพะโคะ” ดังในอดีตนี่แหละพลังศรัทธาของลูกหลานชาวแผ่นดินบก ไม่ว่าทางการจะเปลี่ยนชื่อวัดไปอย่างไร หรือจะเปลี่ยนไปที่ชื่อก็ตาม แต่พวกเราลูกหลานชาวแผ่นดินบกยังจะเรียกวัดนี้ว่า “วัดพะโคะ” ไปตลอดกาล

เมื่อเดินทางต่อจากวัดพะโคะไปทางอำเภอระโนด อีกประมาณสัก 10 กิโลเมตร ก็จะเจอป้ายบอกทางว่า ทางไปมัสการเจ้าแม่อยู่หัว วัดท่าคุระ ตำบลคลองรี อำเภอสิงหนคร ผู้คนส่วนใหญ่ก็มักจะขับรถผ่านเลยทางแยกเข้าสู่วัดดังกล่าวไปยังอำเภอระโนด หรือจังหวัดนครศรีธรรมราช จึงเป็นเรื่องยากวัดท่าคุระจะเป็นที่รู้จักของใครต่อใคร ทั้งๆ ที่ดินแดนแห่งนี้มีเรื่องราวประวัติศาสตร์ มีมรดกอันทรงคุณค่าจากบรรพบุรุษ ดินแดนที่ก่อเกิดตำนานของความผูกพันกับวิถีบรรพชนอันศักดิ์สิทธิ์ ปรากฏเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์นามว่า “เจ้าแม่อยู่หัว” ลูกหลานชาวแผ่นดินบกที่นับถือตายายโนราเชื่อกันว่า เป็นพระพุทธรูปที่หล่อมาจากถาดทองที่เจ้าแม่อยู่หัวหรือเจ้าหญิงนวลทองสำลีประทานให้ตายายพราหมณ์จันทร์ที่ซบเลี้ยงพระโอรสหรือพระหน่อ หรือขุนศรีศรัทธาบรมครูโนรา ของพระนางที่ลอยมาติดที่คลองท่าคุระ โดยมีการหล่อพระพุทธรูปในวันพุธ เดือน 6 ข้างแรม โดยเจ้าแม่อยู่หัวเสด็จมาเป็นประธานในการหล่อพระพุทธรูปดังกล่าว ชาวบ้านจึงเรียกว่า “เจ้าแม่อยู่หัว” (วิชัย 2524: 7) นอกจากนี้ อาจารย์

สุทธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ กล่าวว่ายังมีพระพุทธรูปอีกองค์หนึ่งชาวบ้านเรียกกันว่า “ทวดหมลี” เป็นพระพุทธรูปสำริดทรงเครื่องปางอุ้มบาตรศิลปะสมัยอยุธยาประดิษฐานอยู่ในวัดพะโคะ มีประวัติเกี่ยวข้องกับตำนานโนรา และพระพุทธรูปเจ้าแม่อยู่หัวในวัดท่าคุระ ตามตำนานดังกล่าวเป็นพระพุทธรูปชาวบ้าน ได้สละทรัพย์เพื่อเป็นอนุสรณ์แก่เจ้าหญิงนวลทองสำลีในคราวที่เจ้าหญิงต้องจากไปจากชาวบ้านบริเวณเขาพัทลุง (เขาพะโคะ) พระพุทธรูปดังกล่าวจึงมีวงพระพักตร์และเครื่องทรงเหมือนนางกษัตริย์

จากความเชื่อเกี่ยวกับตำนานการเกิดของเจ้าแม่อยู่หัวที่มีความผูกพันกับวิถีบรรพชน อันศักดิ์สิทธิ์ ดังนั้นที่วัดท่าคุระ อำเภอสตงพระ จังหวัดสงขลา จึงมีการประกอบพิธีกรรมโนรา โรงครูที่มีความผูกพันกับชุดตำนาน “เจ้าแม่อยู่หัว” พระพุทธรูปทองคำปางสมาธิ ขนาดหน้าตักกว้าง 2 เซนติเมตร สูงประมาณ 2.5 เซนติเมตร เป็นศูนย์กลางของพิธีกรรม ชาวบ้านท่าคุระ และตำบลใกล้เคียง เชื่อว่าเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมือง และให้เคารพเจ้าแม่อยู่หัวเช่นเดียวกับครูหมอนโนรา แม้บรรพชนของคนแผ่นดินบงจะเชื่อว่าผู้ที่สร้างพระพุทธรูปเจ้าแม่อยู่หัวเป็นเจ้าเมือง แต่ลูกหลานตายายโนรากลับให้ความเคารพและนับถือว่าผู้สร้างพระพุทธรูปเจ้าแม่อยู่หัวว่าเป็นบรรพบุรุษของตน มีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกันมา โดยลูกหลานตายายโนรามักจะเรียกบุคคลที่เกี่ยวข้องกับตำนานการสร้างพระพุทธรูปเจ้าแม่อยู่หัวว่า “ครูหมอนโนรา” ก็เป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างลูกหลานตายายโนรากับเจ้าแม่อยู่หัวไว้ในระดับใด

“พิธีกรรมโนราโรงครูวัดท่าคุระ” โดยจะมีการประกอบพิธีกรรมทุกวันพุธแรกของข้างแรม 1 ค่ำ เดือน 6 ของทุกปี ถ้าวันพุธนั้นตรงกับวันพระจะงดทำพิธีเข้าโรงครูด้วยถือว่าวันนี้ตายายโนราจะไม่มา เพราะติดงานบุญของตนอยู่หรือต้องรักษาศีล จึงต้องงดทำพิธีเข้าโรงครู ต้องเลื่อนไปทำวันพุธถัดไป (ฉัตรชัย 2523: 114) ส่วนวันส่งตายายถ้าตรงกับวันพระก็ต้องเลื่อนไปจบวันศุกร์ (สว่าง 2523: 102)ผมไม่ทราบหรือว่าการที่บรรพชนกำหนดการจัดพิธีกรรมโนราโรงครูวัดท่าคุระตรงกับข้างแรม 1 ค่ำ เดือน 6 ของทุกปี กำหนดตามตำนานการเกิดเจ้าแม่อยู่หัว หรือว่ากำหนดตามวิถีชีวิตที่เป็นไปตามวงจรของฟ้าฝน อาชีพของบรรพชนของผู้คนแผ่นดินบงส่วนใหญ่ทำการเกษตรกรรม เดือนหกเป็นฤดูฟ้าว่างฝน รวมทั้งผลผลิตทางการเกษตรถูกเก็บเกี่ยวจากไร่นาไปหมดสิ้นแล้ว ดังนั้นการกำหนดวันประกอบพิธีกรรมโนราโรงครูวัดท่าคุระ เป็นการสะท้อนว่าวงจรชีวิตทางเกษตรกรรมของคนแผ่นดินบงสอดคล้องกับวาระของพิธีกรรม ดังนั้น บทความที่ท่านกำลังจะได้อ่านต่อไปนี้จะเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพิธีกรรมโนราโรงครูของชาวบ้านแผ่นดินบงอีกรูปแบบหนึ่ง โดยเล่าผ่านทางความทรงจำและประสบการณ์ของผู้ทำการศึกษาที่เข้าร่วมพิธีกรรมโนราโรงครูวัดท่าคุระ มาตั้งแต่วัยเยาว์จึงปัจจุบัน ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่กำลังได้รับความนิยมมากขึ้นเรื่อย ๆ เนื่องจากเป็นพิธีกรรมที่ปรับตัวเข้ากับสภาพสังคมและแบบแผนวิถีชีวิตของสมาชิกในสังคมปัจจุบัน (ธเนศ 2542: 80) เพราะค่าใช้จ่ายในการทำพิธีไม่แพง และไม่ต้องเตรียมงานเองให้วุ่นวาย เพราะทางวัดจัดเตรียมไว้ให้หมด

ในอดีตผมไม่รู้หรือว่างานโนราโรงครูวัดท่าคุระ คืออะไร จัดไปเพื่อทำไม แล้วทำไมต้องจัด คิดเพียงแต่ว่างานโนราโรงครูวัดท่าคุระเป็นงานวัด ที่มีชนมมากมายมาขาย มีการแสดงโนราให้ชมเท่านั้น แต่สิ่งที่ผมรับรู้มาตลอดว่าก่อนถึงวันพุธแรกของข้างแรม 1 ค่ำ เดือน 6 ของทุกปี (ถ้าวันพุธดังกล่าวตรงกับวันพระ ให้เลื่อนเป็นพุธถัดไป) แม่เฒ่าจะบอกให้พวกลูกหลานรวมทั้งผมด้วยเตรียมตัวกันไปวัดท่าคุระ เพื่อไปร่วมงานโนราโรงครูวัดท่าคุระ โดยพวกเราจะต้องไปนอนค้างคืนกันที่บ้านญาติที่วัดท่าคุระ ซึ่งโดยส่วนตัวแล้วผมไม่ชอบเลยว่าการที่เราต้องไปค้างคืนที่บ้านญาติวัดท่าคุระ ซึ่งไม่มีความสะดวกสบายเลย เคยขอแม่เฒ่าว่าพวกเราไปเข้าเียนกลับกันไม่ได้หรือ แม่เฒ่าบอกว่าไม่ได้ โดยแม่เฒ่าให้เหตุผลว่า ลูกหลานตายายโนราทั้งที่อาศัยอยู่ที่วัดท่าคุระเอง หรือที่ย้ายภูมิลำเนาไปถิ่นอื่น จะกลับมาชุมนุมพร้อมกันเพื่อ “ชุมนุมญาติ” หรือที่ว่่าวันชุมนุมชาติ (วัน “ชุมนุมชาติ” หรือ “ชุมนุมญาติ” ตามคำ ท้องถิ่น) เพื่อร่วมทำบุญอุทิศส่วนกุศลแก่บรรพบุรุษ พร้อมกับการทำบุญแสดงกตเวทิตาต่อ “เจ้าแม่อยู่หัว” ด้วย หากไม่ทำตามธรรมเนียมปฏิบัติ “เจ้าแม่อยู่หัว” จะดลบันดาลให้เกิดคุณและโทษกับลูกหลานได้ด้วย ส่วนตัวแม่เฒ่าเองจะนอนค้างคืนในวัดท่าคุระจนงานเสร็จสิ้น พร้อมทั้งให้เตรียมของเพื่อจัดทำขนมโค (คล้ายขนมต้มขาว แต่สอดไส้ด้วยน้ำตาลแว่นและคลุกมะพร้าว) ขนมลาและขนมพอง (ขนมพื้นเมืองที่นิยมทำกันในวันประเพณีวันสารท) แม่เฒ่าบอกว่ามีธรรมเนียมปฏิบัติว่า ลูกชายคนหัวปีของครอบครัวและมีอายุเกิน 14 - 15 ปี ต้องทำขนมโค แต่ถ้าเป็นลูกสาวคนหัวปีต้องทำขนมลาและขนมพอง ไปถวายวัดและเลี้ยงดูญาติมิตรหากไม่ปฏิบัติตาม เจ้าแม่อยู่หัวจะให้โทษถึงเป็นบ้า ง่อยเปลี้ยพิการหรือประสบทุกข์เวทนาได้นี่แหละความเฉลียวฉลาดของบรรพชนคนแผ่นดินที่กำหนดให้วันพุธแรกของข้างแรม 1 ค่ำ เดือน 6 ของทุกปี เป็นวัน “ชุมนุมญาติ” โดยมีเจ้าแม่อยู่หัว เป็นสัญลักษณ์ของพิธีกรรมโนราโรงครูวัดท่าคุระ เพราะต้องการก่อให้เกิดความเป็นปึกแผ่นทางสังคมหรือความอันหนึ่งอันเดียวกันของผู้คนแผ่นดินบก (ธเนศ 2542: 81)

โดยเหตุการณ์แบบนี้เกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำเล่ามาตลอด กับลูกหลานที่ต้องอาศัยอยู่กับครอบครัวทุกคน ส่วนลูกหลานที่ไปเรียนต่อต่างจังหวัดหรือไปประกอบอาชีพต่างจังหวัด ก็ไม่ต้องปฏิบัติตามธรรมเนียมปฏิบัติที่ตระกูลกำหนดไว้ แต่แม่เฒ่าได้ขอลูกหลานเหล่านั้นว่าหากปีใดว่าง หรือมีโอกาสดูแลกลับมาช่วยพิธีกรรมโนราโรงครูวัดท่าคุระบ้าง ตัวผมเองก็เช่นกันเมื่อต้องไปเรียนต่อและประกอบอาชีพที่ต้องแยกมาอยู่จากครอบครัวที่ระโนด แต่ถือว่าอาจจะโชคดีกว่าลูกหลานคนอื่น ๆ ที่ยังอยู่ในตัวจังหวัดสงขลา จึงมีโอกาสไปร่วมงานโนราโรงครูวัดท่าคุระ หรือ “งานตายายย่าน” ทุกปี ถึงแม้จะไม่ได้ทำตามธรรมเนียมปฏิบัติเหมือนในอดีต เหมือนเช่นปีนี้เหมือนกัน ผมมีโอกาสดูแลพิธีกรรมดังกล่าวอีกครั้งหนึ่ง แต่ปีนี้ผมเองต้องกลับไปย่อนรอยสู่อติตของธรรมเนียมปฏิบัติของตระกูลอีกครั้งหนึ่ง เพราะต้องไปทำการศึกษาเกี่ยวกับพิธีกรรมดังกล่าวอย่างละเอียดเพื่อนำมาเสนอเป็นงานทางวิชาการ ผมเองก็ไม่ทราบว่าจะเกิดอะไรกับตัวผมที่ต้องทำให้ผมหันกลับมาสนใจเรื่องพิธีกรรมโนราโรงครู ทั้งที่มีปรากฏการณ์ทางสังคมมากมาย

ที่น่าสนใจ แต่ผมไม่ได้สนใจที่จะศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมนั้นเลยหรือว่านี่คือปัญหาของวิถีบรรพชนอันศักดิ์สิทธิ์

แต่ปีในงานพิธีสมโภชเจ้าแม่อยู่หัว วัดท่าคุระ หรืองานตายายย่าน มีความพิเศษเกิดขึ้นมากมาย เพราะว่าไม่ว่าผมจะไปทางไหนในพื้นที่จังหวัดสงขลา ผมจะพบป้ายประชาสัมพันธ์ขนาดใหญ่ขององค์การบริหารส่วนจังหวัดสงขลา โดยป้ายประชาสัมพันธ์เป็นการเชิญชวนประชาชนไปร่วมงานดังกล่าว ยังบอกกล่าวเพิ่มเติมว่างานตายายย่านปีนี้นับสนุนการจัดงานโดยองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และมีรูปนักการเมืองท้องถิ่นปรากฏอยู่มุมขวามือด้านล่างของป้ายประชาสัมพันธ์ ซึ่งในอดีตที่ผ่านมาผมจำได้ว่างานตายายย่านจะไม่มีการประชาสัมพันธ์ กันใหญ่โตแบบนี้ หากจะมีประชาสัมพันธ์กันอยู่บ้างก็จะเป็นเพียงป้ายประชาสัมพันธ์ขนาดเล็ก ที่ปักอยู่ตรงปากทางเข้าวัดท่าคุระเท่านั้น เพราะงานโนราโรงครูวัดท่าคุระหรืองานตายายย่าน ถึงไม่มีการประชาสัมพันธ์การไปร่วมงาน แต่ลูกหลานที่นับถือตายายโนราทุกคนก็ไปร่วมงานโดยมิได้นัดหมาย เพราะนี่คือสัญญาใจที่ลูกหลานตายายโนราสัญญาไว้กับวิถีบรรพชนอันศักดิ์สิทธิ์ เช่นเดียวกันงานประเพณีทำบุญเดือนสิบ นอกจากนี้ป้ายประชาสัมพันธ์นี้ยังมีความแปลกอยู่ตรงที่บอกว่าทางวัดท่าคุระจะจัดงานดังกล่าวในระหว่างวันที่ 1 – 3 พฤษภาคม 2550 ผมเกิดอาการสงสัยทันทีโดยว่าปกติการจัดงานตายายย่านที่ปฏิบัติกันมาทุกปีจะจัดกันเพียง 2 วันเท่านั้นเอง คือ งานจะเริ่มบ่ายวันพุธถึงบ่ายวันพฤหัสบดี แต่ปีนี้มีการจัดงานกัน 3 วัน และมีการเริ่มงานวันแรกในวันอังคาร ไปสิ้นสุดงานวันพฤหัสบดี....แปลกจัดงานตายายย่านที่จัดโดยชาวบ้านท่าคุระมี 2 วัน แต่งานตายายย่านที่จัดโดยนักการเมืองท้องถิ่นมี 3 วัน หากปีหน้างานตายายย่านจัดโดยนักการเมืองระดับประเทศจะมีกี่วันนี่.....ใครรู้คำตอบช่วยตอบด้วย

อาจารย์สะอาด ผู้เป็นลูกหลานชาวท่าคุระโดยกำเนิด ผู้เป็นครูของลูกหลานชาวท่าคุระ ผู้ที่เป็นลูกหลานของวิถีบรรพชนอันศักดิ์สิทธิ์ ผู้ที่มีวัตรปฏิบัติที่ดี ผู้ชาวท่าคุระแต่งตั้งให้เป็นผู้ทรงคุณวุฒิของวัดท่าคุระ ผู้ที่เป็นพรหมณ์หรือตาหมอของชาวท่าคุระ ผู้ที่เป็นผู้อัญเชิญเจ้าแม่อยู่หัวออกจากผอบเพื่อนำมาประดิษฐานในมณฑปพิธี บอกว่า “งานตายายย่าน” เป็นงานประเพณีประจำปีของท้องถิ่น จัดขึ้นเพื่อแสดงกตัญญูทวดเทีต่อ “เจ้าแม่อยู่หัว” โดยรำโนรา เพื่อถวายเจ้าแม่อยู่หัว และทำพิธีแก้บนให้แก่ชาวบ้าน หากใครบนด้วยการบวช ผู้บวชจะต้องแจ้งความประสงค์ต่อคณะกรรมการวัดซึ่งได้จัดไว้เป็นแผนกๆ และทำพิธีบวชในวันอังคารหรือเช้าวันพุธ ส่วนจะบวช กี่วันขึ้นอยู่กับเวลา และความต้องการของผู้บวช หากบนด้วยโนราโรงครู ก็จะต้องรอแก้บนในวันพฤหัสบดี เนื่องจากงานตายายย่านเป็นงานที่จัดขึ้นทุกปีทางวัดจึงสร้าง โรงโนราเป็นการถาวร มีคณะกรรมการฝ่ายต่างๆ จัดเตรียมความพร้อม และบริหารงานอย่างเป็นระบบ ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายแสงเสียง ฝ่ายพิธีกรรม ฝ่ายจำหน่ายบัตรแก้บน เมื่อชาวบ้านมาถึงงาน เพียงแค่เดินตรงไปที่เคาน์เตอร์จำหน่ายบัตร เลือกชนิดตราแก้บนที่ต้องการ ถ้าวางเครื่อง" คนละ 20 บาท ส่วนราออกพรานคนละ 10 บาท ซึ่งการจัดเตรียมของสำหรับการแก้บนของผู้ที่มาร่วมพิธีกรรมโนราโรงครูของคณะกรรมการวัดท่าคุระ เป็นการช่วยให้

ความไฝ่ฝันของผู้คนที่อยากจะเข้าใกล้อำนาจของบรรพชนอันศักดิ์สิทธิ์ได้ง่ายๆ เพราะพิธีกรรมบนโรงโนราเปิดกว้างให้ใครๆ ก็เข้าได้จากทุกสารทิศ ทุกชนชั้น ทุกสถานภาพ รวมทั้งเครื่องบูชาไม่ต้องมีการเตรียมมาจากบ้าน ทางวัดท่าคูระได้จัดไว้ให้เบ็ดเสร็จ ซึ่งไม่เหมือนกับพิธีกรรมโนราโรงครู แต่ละตระกูลที่เปิดโอกาสให้แก่ลูกหลานในตระกูลนั้นๆ และจะต้องมีการเตรียมการกันหลายวัน

อาจารย์สะอาด กล่าวว่าในวันพุธแรกของข้างแรมเดือนหก ชาวบ้านท่าคูระ ไม่ว่าจะไปประกอบอาชีพหรือย้ายถิ่นฐานไปอยู่ ณ ที่ใดจะพยายามกลับมาร่วมพิธีนี้ พิธีงานตายายย่านภาคเช้าซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นพิธีกรรมเกี่ยวกับพุทธศาสนา ประกอบด้วย การทอดผ้าป่าประจำปี การถวายภัตตาหารเพลแด่พระภิกษุสงฆ์ สามเณร แสดงธรรมเทศนา 1 กัณฑ์ พอตกภาคบ่ายเริ่มด้วยการอัญเชิญพระพุทธรูปเจ้าแม่อยู่หัว ซึ่งชาวบ้านเชื่อว่าเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองออกจากผอบที่ประดิษฐานอยู่ในห้องภายในมณฑป วัดท่าคูระ โดยการจัดเตรียมเครื่องถวาย ได้แก่ เชี่ยน(ตะกร้า) หมากพลู เสือ หมอน ขนมะลา ขนมะปอง 1 สำหรับ ผ้าตั้งและผ้าคู่ 1 ชุด สำหรับใช้นุ่งห่มเปลี่ยนพระภูษาทรงเจ้าแม่อยู่หัว โดยมีพราหมณ์หรือดาหมอ ผู้อาวุโสที่ได้รับการยอมรับจากชุมชนซึ่งปัจจุบันคนที่ทำหน้าที่ดาหมอก็คืออาจารย์สะอาด แต่งตัวนุ่งขาวห่มขาว และชาวบ้านที่เป็นผู้ชายแต่งตัวนุ่งขาวห่มขาว คล้ายพราหมณ์พร้อมด้วยพระสงฆ์ 3 รูป ทำพิธีอัญเชิญเจ้าแม่อยู่หัว โดยแก้ผ้าที่ห้อยอยู่ 9 ชั้นเป็นผ้า 9 สี อาจารย์สะอาดบอกผ้า 9 สีที่ห่อเจ้าแม่อยู่หัวจะใช้ผ้าที่อะไรก็ได้ยกเว้นผ้าสีดำ เพราะถือว่าเป็นสีของอัปมงคล แต่ละชั้นผูกมัดด้วยสายสิญจน์ แล้วเปลี่ยนพระภูษาทรงเจ้าแม่อยู่หัว เมื่อเปลี่ยนเสร็จเรียบร้อยแล้ว มีการจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย ชมนมเทวดา และกล่าวคำเชิญเจ้าแม่อยู่หัว พระภิกษุสงฆ์ 3 รูป ทำวัตรพระจบแล้วอัญเชิญเจ้าแม่อยู่หัวเสด็จจากที่ประทับ พร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์เถรานุเถระที่ประจำอาสนะ 9 รูป สวดชัยมงคลคาถา พระสวดบังสกุล โนราตีเครื่องรับ ครุหมอบเป็นผู้ทำพิธีเมื่ออัญเชิญออกมาประดิษฐานไว้ที่สำหรับสรงน้ำ ภายในมณฑปประเพณีงานตายายย่าน แล้วจึงทำการเปิดผอบเพื่อให้ลูกหลานสรงน้ำ น้ำที่สรงพระพุทธรูปเจ้าแม่อยู่หัวแล้ว ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์ หากใช้ผสมน้ำอาบ หรือประพรมศีรษะ จะเป็นสิริมงคล และช่วยรักษาอาการป่วยไข้ ขณะที่สรงน้ำอยู่นั้นลูกคู่โนราเชิดเครื่องไปจนเสร็จพิธี หลังจากนั้นพระเถระผู้ใหญ่ 9 รูป เจริญพระพุทธมนต์ (สวดธรรมจักรกัปปะวัตตะนะสูตร) ก็จะมีการสมโภชโดยการรำโนรา เริ่มด้วยการตั้งเครื่องโหมโรง ประกาศเชิญราชครู รำเบิกโรง รำแม่บท ออกพราณ รำคล้องหงส์ รำแทงเข้ หลังจากนั้นลูกหลานตายายโนราซึ่งถือว่าเป็นลูกหลานของเจ้าแม่อยู่หัว ต่างก็ผลัดเปลี่ยนกันรำกับในโรงโนราด้วย ที่บนเวทีรำเป็นพราณก็เอาหัวพราณมาสวม แล้วรำพอเป็นพิธีคนละท่าสองท่า ช่วงเย็น คณะโนราจะเข้าโรงทำพิธีเบิกโรง ลงโรง กาศครู กราบครู โนราใหญ่รำถวายครู ปิดท้ายของวันด้วยการรำให้ชาวบ้านชม อาจารย์สะอาดเล่าว่า เจ้าแม่อยู่หัวโปรดปรานการรำโนรามาก เมื่อก่อนสมัยที่ใช้เรือยนต์ โนราคณะไหนที่ขึ้นท่าทางหน้าวัดท่าคูระ ถ้าไม่เชิดเครื่องให้เจ้าแม่อยู่หัวชมก่อน อาจทำให้คณะโนราที่มีอันเป็นไป เช่น ปวดท้อง เป็นต้น

อาจารย์สะอาดเล่าว่า วันพฤหัสบดีแรกข้างแรมเดือนหก ลูกหลานตายายโนราจะถือกันว่าเป็นวันครู พิธีกรรมในวันนี้มีอยู่สองลักษณะคือ พิธีกรรมเพื่อเซ่นไหว้ครูและแก้บนเจ้าแม่อยู่หัว ครูหมอโนรา หรือตายายโนรา และพิธีกรรมเพื่อการเหยียบเสน การทำพิธีเซ่นไหว้ครูหมอโนราหรือตายายโนรา ชาวบ้านที่บนบานเอาไว้จะนำสิ่งของแก้บน ไม่ว่าจะเป็นอาหาร เครื่องใช้ เครื่องแต่งตัวโนรา ส่งให้โนราใหญ่พร้อมพานหมาก และเงินทำบุญที่เรียกว่า "เงินชาตายาย" ตามที่ได้บนไว้ตามกำลังศรัทธาของแต่ละคน พิธีกรรมจะเริ่มตั้งแต่ 08.00 น. เป็นการแก้บนบานศาลกล่าวไว้ โดยการจัด "หมรับ" ด้วยขนมพอง ขนมลา ขนมโค ไปรวมกันที่วัด อาจารย์สะอาดเล่าเพิ่มเติมว่าสำหรับสิ่งของที่ชาวบ้านนิยมนำมาแก้บนเจ้าแม่อยู่หัวเมื่อสิ่งที่ตนเองบนบานไว้แล้วสำเร็จ จะประกอบไปด้วย ขนมเช่นบวงสรวง บางคนหากเป็นผู้ชายจะบวชนาค ส่วนผู้หญิงจะบวชชีพรหมณี การปิดทอง การร่ำออกพราน การร่ำทรงเครื่อง การร่ำกระบี่กระบอง แล้วแต่ใครบนบานไว้อย่างไร การแสดงโนรา ของประเพณีตายายย่านนี้ มีการร่ำแก้บนเจ้าแม่อยู่หัว และครูหมอโนราด้วยการร่ำโนราถวาย หรือร่ำทรงเครื่อง และร่ำออกพราน จะมีชาวบ้านจำนวนมากทั้งที่เป็นชาวบ้านท่ากระตำบลใกล้เคียง และต่างจังหวัดมาร่วมงาน แต่การร่ำแก้บนของชาวบ้านในโรงร่ำด้วยแต่เพียงร่ำเป็นพิธี เช่น บนว่าจะร่ำเป็นตัวใด ก็ให้ร่ำตัวนั้น คนละทำสองท่า

ส่วนพิธีแก้บนด้วยการร่ำทรงเครื่อง ชาวบ้านผู้ต้องการแก้บน จะต้องแต่งตัวด้วยเครื่องโนรา ซึ่งคณะกรรมการวัดท่ากระดอยอำนวยความสะดวก เรื่องเครื่องแต่งกายให้ หลังจากนั้นจึงนำพานดอกไม้ธูปเทียน หมากพลู เงิน 12 บาทไปมอบให้โนราใหญ่ โнораใหญ่จะรำนำแล้วให้ผู้แก้บนร่ำตามสั้นๆ พอเป็นพิธี ส่วนการแก้บนด้วยการร่ำออกพรานหรือจับบทยอกพราน ก็ทำเช่นเดียวกัน เพียงแต่ผู้แก้บนจะต้องแต่งชุดร่ำออกพรานและใช้บทร่ำต่างออกไป อาจารย์สะอาดเล่าว่าโนราจะร่ำแก้บนจนถึงปลายวันพฤหัสบดี จนกว่าผู้ที่บนไว้ได้ทำพิธีแก้บนจนหมดแล้วแต่ปีไหน มีคนบนไว้มากหรือน้อย แต่เท่าที่ผ่านมามีอาจารย์บอกว่ามักจะมีคนมาแก้บนเพิ่มขึ้นทุกปี หลังจากเสร็จพิธีแก้บนแล้ว หลังจากนั้นจึงถามผู้มาร่วมงานว่าใครต้องการทำพิธีเหยียบเสน หากไม่มีโนราใหญ่จะร้องบทยอกครูหมอโนรา และเจ้าแม่อยู่หัว เพื่อให้ชาวบ้านนำเงินมาบูชาครูตามกำลังศรัทธา หลังจากนั้นโนราจะกรวดน้ำ อุทิศส่วนกุศลให้ตายาย ร้องบทยอกครูหมอโนรา และพิธีตัดเหมวย หรือตัดพันระสังฆะที่ไหว้ต่อกัน ก็จะอัญเชิญเจ้าแม่อยู่หัวเข้าผอบโดยห่อผ้า 9 สี 9 ชั้น พระสวดบังสุกุล และกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลเป็นการเสร็จพิธี ตกกลางคืนจะมีโนราแสดงส่งครู

อาจารย์สะอาดเล่าว่า การจัดงานปีนี้เป็นที่เหนื่อยที่ทางองค์กรปกครองท้องถิ่น ได้จัดสรรงบประมาณสนับสนุนเป็นค่าใช้จ่ายการจัดงานตายายย่าน หรืองานโนราโรงครูวัดท่ากระ

ส่วนรายได้ของงานไม่ว่าจะเป็นเงินทำบุญที่เรียกว่า “เงินชาตยาย” และเงินรายได้พิธีแก้บน ด้วยการรำทรงเครื่องจะเป็นรายได้ของวัดทั้งหมด อาจารย์สะอาดบอกว่างานปีนี้ประหยัดเงินของวัด แต่นั่นคนบ่นกันเกือบทั้งงานโดยเฉพาะพวกลูกหลานตยายโนราที่จะรำถวายหรือรำแก้บนเจ้าแม่อยู่หัว เพราะพวกนักการเมืองท้องถิ่นขึ้นปราศรัยกันคนละเป็นชั่วโมงเลย ตอนแรกตามที่ตกลงกับทางคณะกรรมการวัดทำคุระ ว่านักการเมืองท้องถิ่นจะขึ้นเวทีเพื่อกล่าวเปิดงานเท่านั้น แต่ที่ไหนได้ไม่ได้เป็นไปตามที่ตกลงกับคณะกรรมการวัดทำคุระ เพราะนักการเมืองท้องถิ่นไม่ได้กล่าวเปิดงานอย่างเดียวแถมด้วยการปราศรัยก็กินเวลาเกือบชั่วโมง พอนักการเมืองท้องถิ่นคนที่เป็ประธานในพิธีพูดเสร็จทางลูกหลานตยายโนราและผู้ที่มาร่วมงานนึกว่าพิธีการทางการจะเสร็จสิ้น คิดว่าถึงเวลาลูกหลานตยายโนราจะได้เจอได้ตยายโนราที่ตระกูลตนเองนับถือ หรือว่าถึงเวลาแล้วที่ตนจะได้รำโนราถวายเจ้าแม่อยู่หัวเพื่อความเป็นสิริมงคลกับตัวเอง แต่นั่นแหละไม่เป็นตามที่มีความนึกคิดของชาวบ้าน เพราะพิธีกรของงานเชิญนักการเมืองท้องถิ่นทั้งในระดับตำบลและจังหวัด คนแล้วคนเล่าขึ้นปราศรัย กว่าจะปราศรัยกันครบทุกคนปาเข้าไปเกือบบ่าย สี่โมงเย็น อาจารย์สะอาด ย้ำว่าปีก่อนที่ทางวัดจัดกันเองบ่ายสองโมงก็เริ่มการรำแก้บนและรำถวายเจ้าแม่อยู่หัวกันแล้ว แบบนี้ไม่รู้จะคุ้มหรือไม่ ประหยัดเงินวัดแต่กรรมการวัดถูกชาวบ้านและลูกหลานตยายโนราว่ากล่าว

.....แม้สังคมภายนอกจะเปลี่ยนแปลงไปเพียงใด ความเชื่อเรื่องวิถีบรรพชนอันศักดิ์สิทธิ์ของลูกหลานโนรากลับยังดำรงอยู่ ถึงว่ารูปแบบพิธีกรรมจะเปลี่ยนแปลงไปเพื่อให้สอดคล้องกับสังคมยุคปัจจุบัน แม้ว่าการแก้บนจะเป็นไปอย่างรวบรัดมากขึ้น แต่ความหมายของพิธีกรรมก็ยังเหมือนเดิมคือ ขอบคุณตยายที่ดูแลทุกข์ของพวกเราตลอดมา แม้รูปแบบของพิธีกรรมจะเปลี่ยนแปลงไป หากความเชื่อเรื่องตยาย ยังคงทำหน้าที่ตอบสนองความต้องการทางจิตใจ ของชาวบ้านอยู่ไม่เปลี่ยนแปลง นั้นหมายความว่า พิธีโนราโรงครู วัฒนธรรมเก่าแก่ของชาวบ้าน รอบทะเลสาบสงขลา จะคงผูกสัมพันธ์ชาวใต้อยู่ต่อไป

ส่วนที่ 5 การทบทวนวรรณกรรมในประเด็นของการวิเคราะห์

พิธีกรรมโนราโรงครู เป็นพิธีกรรมของชาวปักษ์ใต้ในแถบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีทั้งการเล่นที่มีทั้งการร้อง การรำ และประกอบพิธีกรรม เพื่อเชิดชูวิญญาณบรรพบุรุษที่เป็นโนรา ซึ่งเรียกว่า ตายายโนรา หรือ ตาหลวง หรือ ครูหมอ ตายาย มายังโรงพิธีเพื่อรับการเซ่นสังเวย เพื่อรับของแก้บน และเพื่อครอบเทริด ตัดจุก ผูกผ้า แกะโนรารุ่นใหม่ ด้วยเหตุที่ต้องทำการเชิดชูเชิดชูมาเข้าทรงหรือมา ลง ยังโรงพิธี จึงเรียกพิธีกรรมนี้ว่า โนราโรงครู โดยมีฐานความเชื่อของพิธีกรรม คือ การเคารพบรรพชน (ancestor worship) โดยเชื่อว่าพ่อแม่ปู่ย่าตายายที่ล่วงลับไปแล้วนั้นแท้จริงยังไม่ได้ไปไหน หากแต่คอยปกป้องรักษาชีวิตของลูกหลานให้อยู่รอดปลอดภัย มีความอยู่ดีกินดี และมีความมั่งคั่งมั่นคง ตายายเหล่านี้เมื่อถึงขวบปีก็จะได้ออกมาพบลูกหลานในโอกาสและเทศกาลต่างๆ โดยพิธีกรรมโนราโรงครูจะเป็นพิธีกรรมทำ

กันในหมู่เครือญาติของแต่ละสายตระกูล การเล่นรำรำโนราโนโรงพิธีนี้เชื่อว่ามีศักดิ์สิทธิ์ สามารถรักษาโรคภัยไข้เจ็บหรือขับไล่เคราะห์ต่าง ๆ ออกไปได้ โดยการปกปักรักษาจาก “ตายาย” ซึ่งมีทั้งตายายของแต่ละครอบครัวและตายายโนรา ในพิธีจะมีการไล่ชานเขียนชื่อบรรพชนนับเนื่องขึ้นไป ทั้งฝ่ายพ่อและฝ่ายแม่ไปจนนับไม่ถึง และมีตายายโนราเป็น “ครูตัน” หรือบรรพชนร่วมของคนในวัฒนธรรมนี้ กล่าวได้ว่าคนในวัฒนธรรมนี้ ถ้าจัดพิธีกรรมโนราโรงครูก็ถือว่ามียายตายเดียวกัน (ชาวปักษ์ใต้เรียกบรรพชนผู้ล่วงลับไปแล้วรวม ๆ ว่า “ตายาย” ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายบิดาหรือฝ่ายมารดา รวมถึงบรรพชนในระดับที่เป็นนามธรรม กล่าวคือเมื่อไล่ลำดับชื่อสายตายายขึ้นไปเรื่อย ๆ จนจำไม่ได้แล้ว วัฒนธรรมนี้ก็จะอธิบายว่าบรรพชนต้นทางหรือ “ครูตัน” ที่ทุกสายตระกูลมีส่วนร่วมกันนั้นคือ “ครูหมอ” ซึ่งเป็นบรรพชนต้นทางที่มีคำเรียกว่าเป็นทั้งครูและหมอ สะท้อนให้เห็นการยึดเหนี่ยวในหมู่พวกแควดวงว่า ผู้ที่สอนสั่งปลูกฝังความรู้ของตนนั้น แท้จริงแล้วคือบรรพชนของตนเองทั้งสั่งสอน ปกปักรักษา และดูแล ดังคำเรียก “ครูหมอ”) (เรียร์ชัย 2546: 112 – 116) โนราโรงครูและพิธีกรรมโนราโรงครู มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชาวปักษ์ใต้ เพราะโนราโรงครูมีบทบาทและหน้าที่ในการตอบสนองความต้องการของชาวปักษ์ใต้ทั้งทางด้านคุณค่าและจิตใจ โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเชื่อที่สำคัญของพิธีกรรมโนราโรงครู (พิทยา 2535: 65 – 279) คือความเชื่อว่าครูหมอโนรา คือ บุรพจารย์หรือครูตันโนรา และบรรพบุรุษโนราที่ล่วงลับไปแล้ว บางแห่งเรียกครูหมอโนราว่า “ตายายโนรา” ครูหมอโนรามีหลายองค์แตกต่างกันไปตามที่บรรพบุรุษนับถือ แต่อาจมีชาวบ้านและลูกหลานตายายโนราบางกลุ่มนับถือครูหมอโนราหลายองค์ในเวลาเดียวกัน โดยเฉพาะชาวบ้านที่อาศัยอยู่ละแวกเดียวกันหรือหมู่บ้านเดียวกันก็จะนับถือครูหมอโนราองค์เดียวกัน เมื่อมีการรำโนราโรงครูชาวบ้านกลุ่มนั้น ๆ ก็จะประกอบพิธีร่วมกัน เพราะเชื่อว่าเป็นลูกหลานตายายโนราเดียวกัน ระบบความสัมพันธ์ในหมู่บ้านจึงผูกพันกันเหมือนญาติพี่น้อง เมื่อมีการรวมกลุ่มหรือพบปะกันมักอ้างถึงการมีตายายโนราองค์เดียวกัน เรียกว่า “สาวย่านกันถึง” (สาวย่าน หมายถึง การจัดลำดับความสัมพันธ์ระหว่างญาติพี่น้องว่ามีความเกี่ยวข้องหรือเป็นญาติกันโดยทางใดทางหนึ่ง ในที่นี้หมายถึงลูกหลานตายายโนราซึ่งถือว่าเป็นญาติพี่น้องกัน เพราะนับถือตายายโนราร่วมกันหรือองค์เดียวกัน)

พิธีกรรมโนราโรงครู จึงเป็นพิธีกรรมที่มีบทบาทและความสัมพันธ์ทางสังคมของชาวปักษ์ใต้ เพราะพิธีกรรมดังกล่าวสะท้อนสภาพสังคมท้องถิ่นว่าเป็นส่วนหนึ่งส่วนเดียวกับธรรมชาติ โดยผ่านทางการนับถือผีบรรพบุรุษ (Ancestor Worship) หรือที่เรียกว่าการนับถือตายายย่าน โดยความเชื่อดังกล่าวมาจากฐานความเชื่อของพิธีกรรม คือ การเคารพบรรพชน (ancestor worship) โดยเชื่อว่าพ่อแม่ปู่ย่าตายายที่ล่วงลับไปแล้วนั้นแท้จริงยังไม่ได้ไปไหน หากแต่คอยปกปักรักษาชีวิตของลูกหลานให้อยู่รอดปลอดภัย มีความอยู่ดีกินดี และมีความมั่งคั่งมั่นคง ตายายเหล่านี้เมื่อถึงขวบปีก็จะได้มีโอกาสมาพบลูกหลานในโอกาสและเทศกาลต่างๆ โดยพิธีกรรมโนราโรงครูจะเป็นพิธีกรรมทำกันในหมู่เครือญาติของแต่ละสายตระกูล การเล่นรำรำโนราโนโรงพิธีนี้เชื่อว่ามีศักดิ์สิทธิ์ สามารถรักษาโรคภัยไข้เจ็บหรือขับไล่เคราะห์ต่าง ๆ

ออกไปได้ โดยการปกป้องรักษาจาก “ตายาย” ซึ่งมีทั้งตายายของแต่ละครอบครัวและตายายโนรา ในพิธีจะมีการไล่ขานเขียนชื่อบรรพชน นับเนื่องขึ้นไปทั้งฝ่ายพ่อและฝ่ายแม่ไปจนนับไม่ถึง และมีตายายโนราเป็น “ครูตัน” หรือบรรพชนร่วมของคนในวัฒนธรรมนี้ กล่าวได้ว่าคนในวัฒนธรรมนี้ ถ้าจัดพิธีกรรมโนราโรงครูก็ถือว่ามียายตายายเดียวกัน (ชาวปักษ์ใต้เรียกบรรพชนผู้ล่วงลับไปแล้วรวมๆ ว่า “ตายาย” ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายบิดาหรือฝ่ายมารดา รวมถึงบรรพชนในระดับที่เป็นนามธรรม กล่าวคือเมื่อไล่ลำดับชื่อสายตายายขึ้นไปเรื่อยๆ จนจำไม่ได้แล้ว วัฒนธรรมนี้ก็จะอธิบายว่าบรรพชนต้นทางหรือ “ครูตัน” ที่ทุกสายตระกูลมีส่วนร่วมกันนั้นคือ “ครูหมอ” ซึ่งเป็นบรรพชนต้นทางที่มีคำเรียกว่าเป็นทั้งครูและหมอ สะท้อนให้เห็นการยึดเหนี่ยวในหมู่พวกแวดวงว่า ผู้ที่สอนสั่งปลูกฝังความรู้ของตนนั้น แท้จริงแล้วคือบรรพชนของตนเองทั้งสั่งสอน ปกป้องรักษา และดูแล ดังคำเรียก “ครูหมอ”) (เขียวชัย 2546: 112 – 116)

ความเชื่อเกี่ยวกับ “ตายาย” ของชาวปักษ์ใต้ เป็นภาพสะท้อนลักษณะทางสังคมวัฒนธรรมของชาวปักษ์ใต้ที่มีลักษณะการผสมผสานและหลอมรวมแนวความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับบรรพบุรุษและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะของความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ รวมถึงแนวความเชื่อในด้านพิธีกรรมทางลัทธิพราหมณ์และพุทธศาสนา จากบริบททางสังคมวัฒนธรรมดังกล่าวทำให้ชาวปักษ์ใต้ดำเนินชีวิตตามความเชื่อที่สั่งสมมา กล่าวคือ มีการเคารพนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ และเป็นเครื่องมืออธิบายปรากฏการณ์ทางธรรมชาติหรือสิ่งเหนือธรรมชาติที่ไม่สามารถเข้าใจได้โดยอาศัยพิธีกรรม การบวงสรวง เพื่อขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยดูแลปกป้องรักษา ให้สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างปกติสุขอันเป็นสัจยชาติญาณหนึ่งในการอยู่รอดของชีวิต จึงสร้างระบบวัฒนธรรมที่สลับซับซ้อนให้คนเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยมากและหลายลักษณะทั้งในส่วนที่เป็นผลผลิตมาจากระบบอำนาจของสังคม โดยอาศัยอำนาจธรรมชาติ อำนาจเหนือธรรมชาติ เป็นอำนาจในการให้ความหมายต่อการกำเนิด การดำรงอยู่ และดำเนินไปของสรรพสิ่ง รวมทั้งควบคุมสังคม ดังนั้น พิธีกรรมโนราโรงครู เป็นพิธีกรรมเพื่อการให้มากกว่าการร้องขอ มิใช่พิธีกรรมที่บอกถึงความทุกข์ยาก การร้องขอความอุดมสมบูรณ์ ความมั่งมีหรือโชคลาภจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเองนับถือ แต่เป็นพิธีเพื่อการบูชา สอนคุณ ตอบแทน แสดงความสำนึกในการได้รับความอุดมสมบูรณ์ ความมั่งมี ความโชคดีจากสิ่งที่ตนนับถือทั้งที่ล่วงลับไปแล้วและที่ยังมีชีวิตอยู่ ดังจะเห็นได้จากครอบครัวใดที่จัดพิธีกรรมโนราโรงครู ผู้ที่มีอาวุโสของครอบครัวจะได้รับเกียรติพิเศษ แม้จะไม่มีบทบาทอะไรในพิธีกรรม แต่ก็ดูเหมือนว่าพิธีกรรมทั้งหมดจัดขึ้นให้ผู้อาวุโสได้ชม ได้พบกับบรรพชนอันศักดิ์สิทธิ์

“ตายาย” นอกจากเป็นคำสรรพนามเรียกบรรพบุรุษแล้ว ยังแสดงถึงลักษณะทางสังคมของการเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานของชาวปักษ์ใต้ว่ามักนิยมการตั้งถิ่นฐานทางฝ่ายแม่ ซึ่งให้อำนาจ

แก่พ่อแม่ฝ่ายหญิง แม้จะเป็นการนับญาติทั้งสองฝ่าย หากแต่ลูกหลานชาวแผ่นดินบกส่วนใหญ่ จะมีความใกล้ชิดกับญาติฝ่ายแม่มากกว่า นอกจากนี้ผู้หญิงยังเป็นผู้ที่สามารถสร้างสมาชิกเพิ่ม อันเป็นปัจจัยสำคัญด้านแรงงานในวิถีชีวิตเกษตรกรรม ลูกสาวจึงเป็นทรัพย์สินสำคัญของครอบครัว ที่บิดามารดาต้องเก็บรักษาไว้ กลายเป็นโครงสร้างทางสังคมที่เพศหญิงเป็นศูนย์กลาง (เชียรชัย 2546: 156) ซึ่งลักษณะทางสังคมดังกล่าวก่อให้เกิดธรรมเนียมการแต่งงานเข้าบ้าน ทำให้ลูกชายแต่ละตระกูลต้องไปตั้งรกรากต่างถิ่น การประกอบพิธีกรรมโนราโรงครูเป็นเสมือนการเรียก ลูกชายกลับบ้านทางหนึ่ง มาแสดงความกตัญญูต่อตายายในสายตระกูลผู้ล่วงลับ เพื่อจะได้รับ การทบทวนและนัดชุมนุมทางสายเลือด ซึ่งการทบทวนเครือญาติทำให้ไม่เกิดการแต่งงานใน สายเลือดที่ใกล้ชิด เพราะสังคมแผ่นดินบกห้ามลูกหลานที่มีสายเลือดเดียวกันหรือ “ตายาย เดียวกัน” แต่งงานกัน เพราะกลัวจะ “ผิดตายาย” หรือที่กันว่าสังคมของปักษ์ใต้เป็นระบบสังคม ที่มีผู้หญิงเป็นศูนย์กลาง (Artificiality) โดยชาวปักษ์ใต้ได้รับอิทธิพลแนวความคิดมาจากลัทธิ ตันตระวัชรยาน ในเรื่องการอยู่ในสังคมอย่างเสมอภาคและมีดุลยภาพระหว่างชายหญิง และการ ยอมรับความหลากหลายซับซ้อนของคนและสรรพสิ่งที่อยู่ร่วมกัน ซึ่งเข้ากันได้สังคมมาตุลัษณ์ (การนับถือแม่ เคารพแม่ และให้ความสำคัญกับสตรีเพศ) ที่มีมาตั้งแต่เดิม ความเชื่อในการนับ ถือสตรีเพศหรือว่าแม่สำคัญ ในฐานะคู่ของบุรุษเพศหรือพ่อ เพื่อให้เกิดภาวะสมดุลแห่งชีวิตทาง โลก และทำให้โลกหมุนไปให้ทุกสิ่งดำเนินไปได้ตามครรลองที่ติงาม ต่อมาได้พัฒนาไปสู่ระดับ การยอมรับนับถือสตรีในฐานะที่สูงส่งยิ่งขึ้น เมื่อมีการตีความหมายว่า สตรีเป็นพลังหรือผู้ ผลักดันให้เกิดอำนาจในทุกๆ ด้านผลดีของการฟื้นฟูแนวคิดการเคารพสตรีเพศ หรือแม่ที่ชัดเจน ก็คือ ผู้หญิงในสังคมภาคใต้สมัยนี้ได้รับการยอมรับและมีความเสมอภาคกับบุรุษมากยิ่งขึ้น ดังที่ กล่าวมาแล้วว่า ระบบครอบครัวของคนภาคใต้แต่ดั้งเดิมบรรดาลูกๆ จะใกล้ชิดญาติฝ่ายแม่ เมื่อ ได้ผนวกเข้ากับแนวความคิดความเชื่อใหม่เรื่องพลังของสตรี หรือการยอมรับนับถือแม่ ตามแนว ลัทธิตันตระวัชรยานในช่วงสมัยนี้ ทำให้แม่และญาติฝ่ายแม่มีความสำคัญต่อผู้สืบเชื้อสายมาก ยิ่งขึ้น เกิดระบบการนับถือญาติฝ่ายแม่ การนับการสืบเชื้อสายจากฝ่ายแม่ (อมรา 2544: 175 – 176)

ส่วนการแสดงบท 12 บท ของพิธีกรรมโนราโรงครู มีบทละครมุ่มมองค่านิยมของ ท้องถิ่นนิยมผู้คนแผ่นดินบกที่มองเพศหญิงเป็นศูนย์กลาง คือ พระสุทธมนโนราห์ เป็นบทละครที่ ผู้ชาย มีอิสระที่จะเลือกหญิงต่างวงศ์พันธุ์ที่ต้องใจด้วยบ่วงบาศ เพราะว่าเพศหญิงเป็นเพศที่มี ความงามและความงามนั้นเป็นสิ่งอันตราย และผู้หญิงยังเป็นเครื่องบรรณาการแทนของขวัญที่ ผู้ชายใช้สื่อให้กันและกัน ดังเช่นที่พรานบุญจับนางมโนราห์มาถวายพระสุทธ ความงามของนาง มโนราห์ เป็นที่ต้องตาต้องใจของพระสุทธ แต่ความงามของนางมโนราห์กลับทำให้นางถูกมอง จากบุคคลรอบข้างพระสุทธ ว่านางเป็นตัวประหลาดเป็นตัวเสนียดจัญไร รวมทั้งถูกข่มเหงรังแก ไปอยู่ต่างบ้านไม่มีพวกนอกจากสามีของตนเท่านั้น ดังนั้นครอบครัวของคนแผ่นดินบกจึงนิยม ให้ลูกสาว ของตนเมื่อแต่งงานแล้วจะต้องอยู่ในบ้านของตน เพราะกลัวจะถูกข่มเหงอย่างเช่น นางมโนราห์ ส่วนฝ่ายชายหากรักจริงก็ต้องดันดันอดทนที่จะมาร่วมชายคา เพราะอย่างไรเสีย

ผู้ชายเป็นผู้มีความสามารถแม้ไปอยู่ต่างถิ่นก็สามารถดำรงตนอยู่ได้ ดังนั้นการแสดงบท 12 บทของพิธีกรรมโนราโรงครู เป็นการสอนให้ลูกหลานชาวแผ่นดินบงให้เรียนรู้ชีวิตผ่านชาดก เป็นมหาวิทยาลัยชีวิตเคลื่อนที่ๆ เข้าไปปลูกฝังสั่งสอนทุกเรื่องแก่ทุกเพศทุกวัยตามวาระอันควรและกลับมาย้ำเตือน ชี้นำกระตุ้นสู่การเรียนรู้ไปควบคู่กับคุณธรรม กลายเป็นโลกทัศน์ที่สำคัญของชาวบ้าน แม้ว่าปัจจุบันหลายสิ่งจะเปลี่ยนไป แต่คติเดิมก็ยังมียุทธบาทให้สำนึกกว่าเป็นสิ่งที่คู่กัน

คำถามว่า “ลัทธิเป็นไหม” เป็นคำถามที่ใช้วัดคุณภาพของเขย สิ่งนี้สะท้อนระบบเครือญาติว่ามีสัมพันธภาพกับการขโมยและการปกป้อง รวมทั้งเป็นการสะท้อนการเป็นชุมชนของผู้คนแผ่นดินบงมีความเป็นอิสระ ว่าไม่อยู่ภายใต้การปกครองของหัวเมืองที่มีอำนาจ แต่ชาวบ้านแบ่งเป็นกลุ่มพวกกันเองอย่างอิสระ มีความรักพวกพ้อง แต่ก็มักจะเป็นผู้ไม่ทำท้าวอำนาจที่เหนือกว่าตน รวมทั้งให้ความเคารพและยำเกรงอำนาจเหนือธรรมชาติอย่างเช่นบรรพชนอันศักดิ์สิทธิ์ แม้ว่าในยุคปัจจุบันที่วัฒนธรรมการปล้นเบาบางลงไปแล้วด้วยระบบการปกครองสมัยใหม่ การช่วยเหลือกันในหมู่เพื่อนในเรื่องของตำแหน่งหน้าที่การงาน วิชาความรู้ การพากันไปทั้งพวก โดยไม่ต้องมีเหตุผลอื่นใดนอกจาก “คนบงเหมือนกัน” ยังคงเด่นชัดเหนียวแน่นเป็นที่ประจักษ์ทั่วไป

“การเชิญตายาย” ของพิธีกรรมโนราโรงครู มีความหมายที่จะสื่อถึงระบบของจัดระเบียบทางสังคมในหมู่เครือญาติ ที่นับถือตามอาวุโสเป็นลำดับขึ้นไป ตลอดจนแบบแผนการดำเนินชีวิตชีวิตของลูกหลานคนแผ่นดินบงจะดำเนินชีวิตโดยไม่คำนึงถึงตายายไม่ได้ ความเป็นท้องถิ่นนิยมนี้ทั้งร่องรอยไว้ในความเชื่อมั่นและความรักพวกพ้องของชาวบ้านที่ส่งผลให้การยึดเหนี่ยวระหว่างกันเหนียวแน่นยิ่งขึ้น รวมทั้งดอกย่ำกำพืดของแต่ละคนให้สำนึกในความเป็นหมู่พ้อง ทบทวน การนับญาติและความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในตระกูล ดังจะเห็นได้จากที่ผู้หลักผู้ใหญ่มักจะแนะนำลูกหลานให้รู้จักกันในฐานะพี่น้อง การอรรถาธิบายเรื่องเครือญาติเป็นสิ่งที่พึงกระทำของผู้หลักผู้ใหญ่ กิจกรรมยามว่างของผู้อาวุโสของคนแผ่นดินบง คือการนับญาติให้ลูกหลานฟังและมีสำนวนว่า “ตายายเดียวกัน” ส่วนการเชิญตายายในกรณีที่ไม่มีร่างทรงประจำตระกูล ลูกหลานทั้งหมดจะถูกคลุมด้วยผ้าขาว พนมมือ เพื่อให้ตายายเลือกเข้าทรง ถ้าหากมีร่างทรงก็ให้ร่างทรงที่เป็นลูกหลานอยู่ในผ้าขาวที่คลุมตัวนั้น นัยของการใช้ผ้าขาวคลุมลูกหลานเพื่อเลือกร่างทรงประจำตระกูล เป็นการบ่งบอกว่าลูกหลานจะได้รับการดูแลและปกป้องอันตรายจากบรรพชนอันศักดิ์สิทธิ์ที่ตนนับถือ ส่วนพฤติกรรมการแสดงออกของตายายที่เรียกว่า “ตายายแข็งแรง” (อาการที่แสดงออกถึงความไม่พอใจของตายายโนราต่อลูกหลานที่จัดเครื่องเช่น ไหว้ไม่ครบ ไม่ถูกต้อง ไม่เหมาะสม) มีนัยถึงลักษณะของบุคลิกภาพของผู้คนแผ่นดินบง ว่ามีความเด็ดขาดในการดูแล ปกป้อง และตัดสินใจปัญหา ไม่ยอมลดราวาศอกกับสิ่งไม่เหมาะสม ไม่ถูกต้อง หากสิ่งใดผิดจะต้องชี้ชัด และมีการจัดการที่เฉียบขาด เพราะสังคมของชาวปักษ์ใต้เห็นความถูกต้องเป็นเรื่องความชัดเจนจึงไม่นำแปลกใจว่า เหตุใดคนในวัฒนธรรมโนราจำนวนมากจึงสนใจงานที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายและการเมือง ซึ่งสิ่งเหล่านี้สะท้อนผ่านทางภาพลักษณ์ของ

คนปักชำได้ว่าเป็นคนใต้หัวหมอ หรือสะท้อนผ่านวิถีชีวิตของคนปักชำได้ ที่นิยมไปนั่งร้านกาแฟ หรือโกปี้ในตอนเช้าเพื่อเสนาเรื่องการเมืองหรือที่เรียกกันว่าสภากาแฟ

วัฒนธรรมโนราให้ความสำคัญกับ “เหมยม” (พันธะสัญญาว่าจะแก่น) อย่างยิ่งเป็นสิ่งที่ละเลยไม่ได้ สัจจะคือศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ แม้ตัวตายก็ต้องรักษาสัจจะ สัจจะจึงเป็นกฎระเบียบที่ทำให้สังคมที่ไม่มีกฎระเบียบจากส่วนกลางมาควบคุมอยู่ได้โดยไม่วุ่นวาย การผิดคำพูดนำไปสู่ปัญหายุ่งยากระหว่างกลุ่มและระหว่างปัจเจกบุคคล คนแผ่นดินบกจึงถือคำสัตย์ซึ่งเป็นหลักการที่ช่วยให้สังคมอยู่ได้ คนที่ผิดคำพูดจึงถูกประณามอย่างหนัก ดังนั้นคำพูดและการลั่นวาจาจึงเป็นเรื่องที่ต้องยึดถือ การสัญญาไว้กับวิถีบรรพชนอันศักดิ์สิทธิ์ ลูกหลานจะยึดมั่นตามนั้นเพราะกลัวจะ “ผิดตายาย” เช่นนี้คือสิ่งยึดเหนี่ยวให้สังคมชัดเจนและสันติสุข นอกจากนี้ผู้ที่ลูกหลานตายายโนราเชื่อกันว่า “ห่อเหมยม” (ห่อผ้าใส่หมากพลูเทียนเช่นไหว้) คือห่อดวงตาของนางสิบสอง ตามการเล่นบท 12 บท เรื่องพระรถเมรี (เชียรชัย 2546: 119) ดังนั้น “เหมยม” ยังเป็นสัญลักษณ์ถึงความรักความผูกพัน ความกตัญญูที่บุตรชายพึงมีต่อมารดาและพี่น้องวงศ์วานของมารดา เพราะบุตรคือดวงตาของวงศ์วาน

นอกจากนี้ ภายในโรงโนรายังมีสัญลักษณ์อีกมากมาย ที่ช่วยเชื่อมโลกมนุษย์กับโลกวิญญาณเข้าด้วยกัน ซึ่งจะขาดไม่ได้แม้แต่อย่างเดียว อาทิ “เพดาน” ผ้าขาวสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาดใหญ่กว่าผ้าเช็ดหน้าเล็กน้อย ห้อยลงมาจากเพดานจริง แล้วผูกสายสิญจน์โยงเข้าสู่หิ้งบูชาบรรพบุรุษบนบ้าน เพื่อให้วิญญาณบรรพบุรุษ ได้ลงมาร่วมพิธีภายในโรง หรือ “สาดคล้า” ทำหน้าที่แทนแผ่นดินของโลกวิญญาณ ซึ่งโนราจะทำพิธีเชิญมาชุมนุมในวันแรกและส่งกลับในวันสุดท้าย โนราจะต้องระมัดระวังไม่ให้สาดคล้าผืนนี้พลิกเปิดขึ้นมาเพราะจะทำให้วิญญาณตายายไม่มีที่อยู่ แม้ว่าปัจจุบันชาวบ้านจะนำเสื่อกระจูด มาใช้แทนสาดคล้าของจริง ที่สานจากต้นคล้า เนื่องจากต้นคล้าหายากขึ้น แต่ถ้าเป็นไปได้ชาวบ้านก็ยังนิยมใช้ “สาดคล้า” เพื่อสื่อถึงความหมายเดิม เช่นเดียวกับ “กระแซง” ซึ่งนำต้นเตยมาเย็บติดกันเป็นผืนเล็กๆ สื่อความหมายถึงเรื่องราวในตำนานโนราจากพระธิดาถูกลอยแพออกจากวัง ระหว่างล่องแพนางต้องใช้กระแซงบังแดด ชาวบ้านจึงนำกระแซง มาวางบนจั่วหลังคาเพื่อแสดงเรื่องราวในตำนาน ปัจจุบันกระแซงของแท้ที่เย็บจากต้นเตยหายาก ชาวบ้านจึงนำผ้าพลาสติกมาวางบนจั่วแทน แต่ยังคงเรียกกระแซงเหมือนเดิม เหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่า แม้กาลเวลาและสภาพแวดล้อมจะเปลี่ยนแปลงไปเพียงใด แต่ตำนานโนรา ความเชื่อเรื่องตายาย ยังคงถูกถ่ายทอด ผิดซ้ำ สืบคนรุ่นใหม่ในความหมายเดิม นอกจากนี้พื้นที่ภายในโรงโนรา จะถูกใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรม ในเวลากลางวันแล้ว ตกกลางคืนพื้นที่ไม่กี่ตารางเมตรแห่งนี้ ยังถูกเนรมิตเป็นเวทีเปิดตัวโนรารุ่นใหม่ และเป็นเวทีเผยแพร่ศิลปการแสดง ของโนรารุ่นใหม่

อำนาจ คือระบบคิดหรืออุดมการณ์ในการจัดการให้ระบบความสัมพันธ์หรือพลังทางสังคมต่าง ๆ ที่ดำรงอยู่อย่างหลากหลายในชุมชนหรือท้องถิ่นอยู่ในภาวะสอดคล้องกัน หรือ การกำหนดระเบียบกฎเกณฑ์ทางสังคม ซึ่งได้ผ่านกระบวนการปรับเปลี่ยน และผลิตใหม่มาโดยตลอดตามบริบท และเงื่อนไขที่ผันแปรหรือไม่เคยหยุดนิ่งอำนาจจึงไม่ใช่เรื่องของความสามารถในการกดบังคับให้ผู้อื่นยอมตาม หรือเป็นเรื่องราวที่รอให้คนอื่นหยิบยื่นมาให้ บุคคล และชุมชนจะมีอำนาจได้ ด้วยการกระทำหรือต่อสู้เพื่อให้ได้มา การทำความเข้าใจหรือวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ จึงต้องมองไปที่ภาคปฏิบัติการของอำนาจซึ่งจะเป็นไปอย่างมีเจตนา มีทิศทาง และเป้าหมายที่แน่ชัด ทำให้ความสามารถในการคิด และทำความเข้าใจปัญหาด้วยสติปัญญาของมนุษย์มีลักษณะเคลื่อนไหว และได้แผ่ซ่านเข้าไปสู่เวทีรับรู้ และการต่อสู้เพือนิยามความหมาย หรือตีความสถานการณ์ของมนุษย์ (ทวิช 2541: 36 – 37) พิธีกรรมโนราโรงครู จึงเป็นภาพสะท้อนวิถีคิดและความสัมพันธ์ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ครอบครัว และชุมชนของชาวปักษ์ใต้ โดยใช้โรงโนราเป็นเวทีของการตีความหรือปรับเปลี่ยนความหมายของอำนาจครอบงำเสียใหม่ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการตอบโต้และเคลื่อนไหว เพื่อพิทักษ์สิทธิของตนเอง และชุมชน จึงถือได้ว่าพิธีกรรมโนราโรงครูเป็นอำนาจอย่างหนึ่งของชาวปักษ์ใต้ ที่มีคุณค่าควรแก่การธำรงรักษาเอาไว้ โดยมีพิธีกรรมเป็นวาทกรรมหรือปฏิบัติการในการต่อสู้ของชาวบ้านเป็นการยืนยันถึงการมีอำนาจของชาวปักษ์ใต้ ทั้งในด้านการคิดและการกระทำ เพื่อให้มีชีวิตหรือมีสถานภาพเป็นคนที่มั่งคั่งดีศรี โดยสะท้อนผ่านสัญลักษณ์ของพิธีกรรมโนราโรงครู อาทิเช่น

การเหยียบเสนของพิธีกรรมโนราโรงครู เป็นพิธีกรรมการรักษาโรคที่ได้รับการสั่งสมสืบทอดและพัฒนาจนกลายเป็นแบบแผน จาริตประเพณี ที่มีความเกี่ยวพันเชื่อมโยงกับภูมิปัญญาเกี่ยวกับความเชื่อในเรื่องผี การใช้เวทย์มนต์คาถา เป็นภาพสะท้อนของความคิดและความเข้าใจ ของชาวปักษ์ใต้ที่มีต่อความเจ็บไข้ได้ป่วยในลักษณะที่แตกต่างกัน และทำให้การแสวงหาคำอธิบาย เหตุผล และความเชื่อที่ใช้ทำความเข้าใจในปรากฏการณ์ความเจ็บป่วยมีลักษณะแตกต่างกันออกไป (ยศ 2542: 85 – 95) ดังนั้นพิธีกรรมการเหยียบเสน เป็นพิธีกรรมที่สะท้อนถึงความซับซ้อนทางวัฒนธรรมในระบบความเชื่อเกี่ยวกับสาเหตุของการเกิดโรคและวิธีการรักษาของสังคม ชาวปักษ์ใต้ที่มีความเป็นพหุลักษณะ (Pluralistic) (ลือชัย และ ปรีชา 2533: 66; เพ็ญจันทร์ 2534: 16 – 17 อ้างใน มาลี 2546: 39) และเป็นพิธีกรรมที่เกิดจากการเปลี่ยนอำนาจกลายเป็นพิธีกรรมเชิงตอบโต้ (ritual of antithesis) ที่สะท้อนถึงภาวะขัดแย้งทางอุดมการณ์ระหว่างคนยากจนที่มีวิถีชีวิตแบบเสมอภาค และรวมหมู่ กับคนชั้นกลางที่ตกอยู่ภายใต้การครอบงำของอุดมการณ์ทุนนิยม บริบททางสังคมวัฒนธรรม และเศรษฐกิจในขณะนั้น แสดงว่าได้เกิดการเอารัดเอาเปรียบและความขัดแย้ง มีการแข่งขันหรือต่อสู้เพื่อให้ได้เปรียบหรือมีอำนาจเหนือฝ่ายตรงกันข้าม (Patricia, R. 1984: 25) ดังนั้นการรักษาความเจ็บป่วยโดยการเหยียบเสน เป็นการเปลี่ยนอำนาจจากอำนาจที่ทำหน้าที่ผสานความขัดแย้งเพื่อการปลดปล่อยมนุษย์จากความชั่วร้ายซึ่งหมายถึงผีเจ้าเสนตามตำนานการเกิดโนรา มาเป็นการแสดงออกเพื่อตอบโต้กับพลังอันชั่วร้าย ซึ่งหมายความว่าถึงคนชั้นกลางที่ยังมีชีวิตอยู่ในชุมชนโดย

มีองค์ประกอบและระบบสัญลักษณ์ในพิธีกรรมการเหยียบเสนที่บ่งบอกถึงคุณลักษณะที่มีทั้งด้านमानันท์ เช่น ลักษณะการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชนที่อยู่กันอย่างमानันท์ (ผ่านทางสัญลักษณ์ของเครื่องประกอบพิธีการเหยียบเสน ซึ่งประกอบด้วย หญ้าคา หญ้าเช็ดหมอนและรวงข้าว ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แทนคนยากจน และเงินเหรียญ เครื่องทอง เครื่องเงิน ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แทนชนชั้นกลาง) ส่วนทางด้านความขัดแย้ง เช่น การต่อต้านทุนนิยมหรืออำนาจของรัฐ (แสดงออกผ่านทางวิธีการรักษาเสน ตอนโนราที่จะใช้ทำเหยียบเสนจะใช้หัวพลองอักขระขอมที่เสนแล้วเอาเหรียญทาบบนเสนนั้น ใช้หัวแม่เท้าเหยียบกดบนเหรียญ ซึ่งเหรียญเป็นสัญลักษณ์ของทุนนิยมหรืออำนาจของรัฐ แล้วจึงภาวนาคาถา 3 ครั้ง แล้วสลัดให้เหรียญหลุดออก เชื่อว่าเสนจะหาย)

พิธีกรรมโนราวัดท่าคุระ เป็นพิธีกรรมเกิดจากพลังความศรัทธาต่อความศักดิ์สิทธิ์ของเจ้าแม่อยู่หัว มาช่วยเหลือคุ้มครองช่วยเหลือลูกหลานตายายโนราและผู้ที่ยึดถือเจ้าแม่อยู่หัวจนเป็นที่ประจักษ์มาหลายชั่วอายุคน ซึ่งเป็นเครื่องยืนยันความเชื่อและความศรัทธาได้หรืออาจจะเรียกพิธีกรรมโนราวัดท่าคุระเป็น“ปรากฏการณ์ทางสังคม” ของผู้คนแผ่นดินบงกเท่านั้น (นิธิ 2536: 78) เพราะพิธีกรรมโนราโรงครู เป็นพิธีกรรมของชาวปักษ์ใต้ในแถบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา แต่ความเชื่อและศรัทธาต่อเจ้าแม่อยู่หัวกลับมีแต่ลูกหลานตายายโนราแผ่นดินบงกเท่านั้น โดยผู้ที่ศรัทธามีทัศนคติในทางที่ดีต่อเจ้าแม่อยู่หัว โดยเฉพาะในฐานะที่เป็นสัญลักษณ์ของ “ความกตัญญู” ตามตำนานเจ้าแม่อยู่หัว รวมทั้งปลูกฝังความเชื่อและความศรัทธาต่อเจ้าแม่อยู่หัว ว่ามีศักดิ์สิทธิ์ และสามารถให้คุณและให้โทษเช่นเดียวกับครุหมอโนราองค์อื่นๆ มายังลูกหลานตายายโนรารุ่นต่อไป ดังนั้นเมื่อถึงวันแรม 1 ค่ำ เดือน 6 ลูกหลานตายายโนราจะต้องกลับมาร่วมพิธีกรรมโนราโรงครู วัดท่าคุระ ตามธรรมเนียมประเพณีที่ทำมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ ดังนั้นพิธีกรรมโนราโรงครู วัดท่าคุระจึงเป็นพิธีกรรมปลูกฝังค่านิยมเกี่ยวกับความกตัญญูโดยมีเจ้าแม่อยู่หัวเป็นสัญลักษณ์ ซึ่งพิธีกรรมดังกล่าวกลายเป็นปฏิบัติการทางสังคมที่มีความสมบูรณ์ในตัวเองอย่างสูง คือ มีอำนาจทั้งที่เป็นกายภาพ (สถานที่ สัญลักษณ์) และอำนาจที่เป็นนามธรรม (อำนาจของบรรพชนอันศักดิ์สิทธิ์) (ธเนศ 2542: 77) โดยมีจุดมุ่งหมายเช่นเดียวกับพิธีกรรมโนราโรงครูในแต่ละตระกูล คือเพื่อเชิญวิญญาณบรรพบุรุษที่เป็นโนรา ซึ่งเรียกว่า ตายายโนรา หรือ ตาหลวง หรือ ครุหมอ ตายาย มายัง โรงพิธีเพื่อรับการเช่นสังเวท เพื่อรับของแก้บน แต่จะมีความแตกต่างกันอยู่บ้างเฉพาะในส่วนรายละเอียดของรูปแบบและขั้นตอนของพิธีกรรมเท่านั้น ซึ่งความแตกต่างที่เห็นเด่นชัด คือ ความเชื่อเรื่องตายายโนราที่น่าเชื่อมาอ้างถึงในการเข้าทรง พิธีกรรมโนราในแต่ละตระกูลตายายที่มาเข้าทรงจะมีทั้งตายายในตำนานโนรา และตายายที่ลูกหลานแต่ละตระกูลนับถือ ส่วนพิธีกรรมโนราโรงครูวัดท่าคุระจะเป็นตายายในตำนานของโนราเท่านั้น โดยผู้จะเป็นร่างทรงหรือผู้ที่จะอัญเชิญเจ้าแม่อยู่หัวจะต้องเป็นบุคคลที่เลื่อมใสในพุทธศาสนาอย่างมาก และได้รับการยอมรับจากคณะกรรมการวัดหรือชุมชนเท่านั้น และพิธีกรรมโนราโรงครูวัดท่าคุระเป็นพิธีกรรมที่ไม่มีลักษณะปิดลับและจำกัดเฉพาะกลุ่มผู้ที่เป็นลูกหลานตายายโนราเท่านั้น แต่เป็นพิธีกรรมของมวลชนที่เปิดโอกาสบุคคลทั่วไปที่มีความ

ศรัทธาต่อเจ้าแม่อยู่หัวและครูหมอโนราสามารถเข้าร่วมพิธีกรรมได้ นอกจากนี้พิธีกรรมนี้ยังรับเอาจารีตประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาไว้มาก อาทิเช่น สัญลักษณ์ที่เป็นศูนย์กลางพิธีกรรมซึ่งสร้างเป็นพระพุทธรูป การประกอบพิธีกรรมทางศาสนาพุทธร่วมกับพิธีกรรมโนราโรงครู (นิธิ 2536: 86) รวมทั้งทางวัดท่าคูระนำระบบการบริหารจัดการที่เป็นระบบ เช่น กรณีการบริหารจัดการพิธีการแก่นของคณะกรรมการวัดท่าคูระ ซึ่งความเปลี่ยนแปลงเช่นนี้บ่งชี้ว่าพิธีกรรมโนราโรงครูวัดท่าคูระได้กลายเป็นช่องทางของการแข่งขันและเป็นกระบวนการผนวกพิธีกรรมให้ตกเข้าไปอยู่ในระบบเศรษฐกิจแบบตลาด (Irvine 1984: 318-322)

การเปลี่ยนอำนาจของพิธีกรรม (Transformation of ritual) เป็นการจัดองค์ประกอบขององค์ประกอบต่างๆ ของพิธีกรรม (อาทิเช่น วัตถุบูชา การแสดง ระบบสัญลักษณ์ ฯลฯ) ให้มีความหมายและการกระทำในรูปแบบใหม่ที่แตกต่างไปจากเดิม ดังนั้นการศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการเปลี่ยนแปลงอำนาจของพิธีกรรม จึงต้องคำนึงถึงสภาพแวดล้อมและองค์ประกอบของพิธีกรรม และมองพิธีกรรมในฐานะที่เป็นการแสดงหรือนาฏกรรม โดยให้ความสำคัญกับพิธีกรรมใน 2 มุม คือ 1) การเตรียมสถานที่และการจัดตำแหน่งแหล่งที่ของผู้มีส่วนร่วมและผู้เข้าร่วม เพื่อเข้าสู่บรรยากาศของพิธีกรรม เนื่องจากภาษาและสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างบรรยากาศ จะเป็นศูนย์กลางของการทำความเข้าใจ กระบวนการทั้งหมดของพิธีกรรมและในบรรยากาศอันศักดิ์สิทธิ์และภาษาที่เกิดขึ้นขณะมีพิธีกรรมเท่านั้น ที่จะทำให้พิธีกรรมเปลี่ยนอำนาจได้ ซึ่งจะทำให้ผู้อยู่ในพิธีกรรมเกิดความตระหนักรู้และเข้าใจร่วมกันในผลที่เกิดขึ้น หลังจากที่พิธีกรรมเสร็จสิ้นลง สอง วัตถุและการทำเชิงสัญลักษณ์ ในพิธีกรรมจะมีความคิด ความหมาย และการกระทำบางอย่าง ซ่อนอยู่ภายใต้การกระทำเชิงสัญลักษณ์ในขณะที่มีพิธีกรรมเสมอ ซึ่งอาจมีความแตกต่างไปจากเดิม เช่น หากมีการนำเอาตำนานมาใช้ในพิธีกรรม ความหมายและสัญลักษณ์จากตำนานจะถูกใช้ในนัยที่ต่างออกไป เนื่องจากการนำมาใช้ในบริบทที่แตกต่างกัน (Kapferer 1984: 8 – 9)

พิธีกรรมโนราโรงครูวัดท่าคูระ เป็นพิธีกรรมที่มีพระพุทธรูปเจ้าแม่อยู่หัวเป็นศูนย์กลางการนับถือของพิธีกรรมนี้ ผู้ที่เป็นลูกหลานตาดายโนราเชื่อว่าบุคคลที่สร้างพระพุทธรูปดังกล่าวเป็นบุคคลที่มีชีวิตจริง มีหลักฐานพยานถึงการเคยมีชีวิตอยู่ในโลกนี้ของวัตถุแห่งความนับถือนั้นเป็นอันมาก พิธีกรรมโนราโรงครูวัดท่าคูระก็เหมือนพิธีกรรมทั่วไปที่ต้องมีสัญลักษณ์ของพิธีกรรม แต่สัญลักษณ์ของพิธีกรรมโนราโรงครูวัดท่าคูระที่พยายามอิงกับบุคคลจริงในตำนานอย่างมาก อาทิเช่น วันพุทธแรกของข้างแรมเดือนหกของทุกปี ถือว่าเป็นวันที่มีการหล่อพระพุทธรูปเจ้าแม่อยู่หัวตามข้อเท็จจริงตามตำนาน ซึ่งถือว่าวันนี้เป็นสำคัญมากที่สุดของพิธีกรรม ลูกหลานตาดายโนราไม่ว่าจะอยู่ไหนจะต้องกลับมาร่วมพิธีกรรมตามความเชื่อและความศรัทธา ดังนั้นวันพุทธแรกของข้างแรมเดือนหกของทุกปีจึงเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญของพิธีกรรม ซึ่งโยงไปถึงบุคคลจริงในตำนานของบรรพชนแผ่นดินบ่ก ส่วนความเชื่อเกี่ยวกับน้ำที่ทรงพระพุทธรูปเจ้าแม่อยู่หัวแล้ว ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์ หากใช้ผสมน้ำอาบ หรือประพรมศีรษะ จะเป็นสิริมงคล และช่วยรักษาอาการป่วยไข้ น้ำที่ผ่านการทรงพระพุทธรูปจึง

กลายเป็นสัญลักษณ์ของพิธีกรรม แต่เป็นสัญลักษณ์ที่จะมุ่งให้ความสัมพันธ์เชื่อมโยงโดยตรงกับบุคคลที่มีตัวตนจริงในตำนาน ผิดจากน้ำมนต์โดยทั่วไปที่เป็นเพียงน้ำที่ผ่านวาคากำกับเท่านั้น นอกจากนี้การเข้าทรงของพิธีกรรมโนราโรงครูวัดท่าคุระ เป็นสัญลักษณ์ประเภทที่พยายามจะให้เหมือนกับบุคคลในตำนานเช่นกัน เพราะเป็นการเข้าทรงที่อัญเชิญเฉพาะตายายที่เป็นครูหมอโนราเท่านั้น ซึ่งลักษณะแบบนี้สอดคล้องกับลักษณะของสังคมไทยในปัจจุบันที่มีแนวโน้มที่จะแปรวัติแห่งการบูชาให้กลายเป็นคนจริง ๆ มากขึ้น ซึ่งความเปลี่ยนแปลงในพิธีกรรมนี้สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่า คนไทยนับถือ “คน” มากขึ้น และอาจนับถือ “ธรรม” น้อยลง (นิธิ , 2536 : 82) แต่รูปแบบความสัมพันธ์ดังกล่าวจะต้องทำผ่านคนที่เป็นตัวกลางของพิธีกรรมคือ “โนราใหญ่” ซึ่งลักษณะความสัมพันธ์นี้ มีความแตกต่างจากลัทธิเสด็จพ่อ ร.5 ที่ไม่ต้องมีคนที่ทำหน้าที่และอภิสิทธิ์ในการเป็นตัวกลางติดต่อกันระหว่างสาวกกับ ร.5 แต่ผู้ที่เป็นลูกหลานตายายโนราสามารถพูดคุยติดต่อกับครูหมอโนราอยู่ที่ในร่างทรงได้โดยตรง คนกลางซึ่งเป็นโนราใหญ่ทำหน้าที่เป็นประกอบพิธีกรรมหรืออยู่ในฐานะที่จะทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างคนธรรมดา (ลูกหลานตายายโนราและบุคคลที่มาร่วมพิธี) กับอำนาจ(ครูหมอตายายโนรา) เป็นไปอย่างราบรื่น (นิธิ 2536: 85 - 86) โดยกลุ่มบุคคลที่ต้องการเข้าถึงอำนาจ ประกอบด้วย **กลุ่มแรก** คือบุคคลที่มีความคุ้นเคยและมีผลประโยชน์จากพิธีกรรมนี้โดยตรง อาทิเช่น ผู้เป็นลูกหลานตายายโนราและคณะกรรมการวัดท่าคุระมาร่วมพิธีกรรมเพื่อบูชาบรรพชนอันศักดิ์สิทธิ์ **กลุ่มที่สอง**คือกลุ่มบุคคลที่ต้องการเข้าถึงอำนาจเพื่อผลประโยชน์ของตนเอง อาทิเช่น บุคคลที่มาร่วมพิธีแต่มิใช่ลูกหลานตายายโนราแต่ต้องการมาขอความช่วยเหลือ หรือมาแก้บนตามที่สัญญากับครูหมอโนราไว้ และกลุ่มนักการเมืองท้องถิ่นที่มาร่วมพิธีและการสนับสนุนงบประมาณในการจัดงานเพื่อหวังผลประโยชน์ทางการเมือง

สำหรับการที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้จัดสรรงบประมาณสนับสนุนเป็นค่าใช้จ่ายการจัดงานตายายย่าน หรืองานโนราโรงครูวัดท่าคุระ เพื่อต้องการให้เกิดความชอบธรรมกับตนเอง ดังกรณีของการขึ้นปราศรัยของนักการเมืองท้องถิ่น ถึงแม้คณะกรรมการวัดท่าคุระไม่ค่อยจะพอใจสักเท่าไร แต่ไม่สามารถทำอะไรกับพวกนักการเมืองท้องถิ่นได้ อันเกิดมาจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจของนักการเมืองท้องถิ่นกับกรรมการวัดท่าคุระ และขนบธรรมเนียมมารยาทในการประพฤติปฏิบัติของกรรมการวัดท่าคุระ (ธเนศ 2542: 81) นอกจากนี้ยังเป็นการบ่งบอกทั้งพลังและความขัดแย้งกันเองของวัฒนธรรมโนราของแผ่นดินบก ซึ่งกำลังเปลี่ยนแปลงไปในบริบทของกระแสโลกาภิวัตน์ ดังจะเห็นได้ว่าคุณค่าร่วมกันของผู้ที่มาร่วมพิธีกรรมโนราโรงครูวัดท่าคุระ พบว่าส่วนใหญ่มักโน้มเอียงที่จะสนใจเฉพาะผลประโยชน์ด้านปัจเจกบุคคล เช่น กรณีที่ลูกหลานตายายโนราซึ่งเป็นชนชั้นกลางมาร่วมพิธีกรรมโนราโรงครูวัดท่าคุระเพื่อต้องการมาร่วมพิธีการแก้บนหรือ “ตัดเหมรย” เท่านั้น มิใช่มาร่วมพิธีเพราะเชื่อและศรัทธาต่อเจ้าแม่อยู่หัว และบรรพชนอันศักดิ์ ซึ่งคุณค่าทางด้านจิตวิญญาณและศีลธรรม ซึ่งถือว่าเป็นคุณค่าพื้นฐานของครอบครัวและชุมชน แต่ยิ่งกว่านั้นพวกเขามักจะมองคุณค่าทางศีลธรรมของครอบครัวและชุมชนอย่างผิวเผิน คุณค่าของปัจเจกบุคคลเหล่านี้สามารถปรากฏ

เป็นจริงได้เหมือนกัน โดยผ่านวัฒนธรรมชาวบ้านในระดับท้องถิ่นอย่างเช่นพิธีกรรมโนราโรงครู วัตถุประสงค์ต่างๆ ที่ในอดีตจะเน้นส่วนรวมมากกว่า ถ้าจะอธิบายความผันผวนเช่นนี้ คงจะต้องค้นหาจากวาทกรรมที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปของคนชั้นกลาง ซึ่งไม่ได้เป็นเพียงผู้รับเอาอิทธิพลจากกระแสโลกาภิวัตน์เท่านั้น แต่ยังเป็นผู้มีบทบาทอย่างจริงจัง ในกระบวนการสร้างศีลธรรมต่างๆ และอัตลักษณ์ของตนเอง เพื่อตอบโต้กับความท้าทายที่เผชิญอยู่

ส่วนสุดท้าย การสรุปประเด็นการวิเคราะห์

พิธีกรรมโนราโรงครู เป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวกับความเชื่อที่มีบทบาทต่อวิถีชีวิตและสังคมของชาวปักษ์ใต้โดยเฉพาะผู้ที่เป็โนราและผู้มีเชื้อสายโนรา โดยมีฐานความเชื่อว่าเป็นพิธีกรรมที่ทำหน้าที่เปิดประตูโลกกับปัจจุบันให้บรรจบกันภายในโรงพิธี โดยพิธีกรรมจะถือเอาตายายของตนเป็นเป้าหมายหลัก มีนายโรงโนราเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมและจัดการละเล่นเพื่อเอาอกเอาใจ การเล่นรำรำโนราในโรงพิธีนี้เชื่อว่ามีคุณศักดิ์สิทธิ์สามารถรักษาโรคภัยไข้เจ็บหรือขับไล่เคราะห์ต่างๆ ออกได้ โดยการปกปักรักษาจากครูหมอตายาย โนราโรงครูจึงเป็นทั้งการละเล่นพิธีกรรมความเชื่อ จนถึงระบบปกครองท้องถิ่นในวัฒนธรรมภาคใต้ ส่งผลให้ชุมชนมีความสุข มีความเข้มแข็ง ซึ่งเกิดผลทั้งทางด้านสังคม ความพร้อมเพรียงรักใคร่สามัคคี การจัดระเบียบกำหนดกฎเกณฑ์ ซึ่งส่งผลต่อสภาพแห่งความสุข ของชุมชนทั้งกระบวนการ โนราโรงครูก่อให้เกิดความสุขในจิตวิญญาณนั้นไล่ลงไปตั้งแต่การเกิด ความภูมิใจ การรู้สึกในศักดิ์ศรีของตัวตนที่พิธีกรรมคืนให้เมื่องานเสร็จสิ้น พิธีกรรมเข้าทรงที่ฟื้นความทรงจำในบรรพชนผู้ล่วงลับเป็นความสุขจากการสำนึกผู้อื่นในตัวเอง ซึ่งเชื่อมต่อไปถึงโลกวิญญาณที่สามารถไหลเชื่อมเข้าหากันได้ผ่านวาระพิเศษในพิธีกรรม การที่ได้เห็นลำดับชั้นของวิญญาณ ช่วยสร้างความมั่นใจและความมั่นคงให้แก่การดำรงชีวิตสิ่งต่างๆ ดังนั้นพิธีกรรมโนราโรงครูจึงเป็นรากฐานของชีวิตและสังคมของชาวปักษ์ใต้ เป็นการสร้างความภาคภูมิใจ จนเกิดความตระหนักในศักดิ์ศรี และรากเหง้าของตน ยังเป็นการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน สามารถก้าวไกลไปอย่างมั่นคงโดยสอดคล้องกับวิถีดั้งเดิมของชุมชน และการดำเนินวิถีชีวิตให้เป็นสุขทั้งในระดับบุคคล ซึ่งประกอบด้วย ร่างกายและจิตวิญญาณ ในระดับครอบครัวและเครือญาติที่ต้องพึ่งพาอาศัยเกื้อกูล เอื้ออาทรซึ่งกันและกัน อีกทั้งยังรวมไปถึงการดำเนินชีวิตในระดับชุมชนและสังคมอีกด้วย

พิธีกรรมโนราโรงครู เป็นพิธีกรรมที่สะท้อนความสัมพันธ์อันดีต่ออำนาจเหนือธรรมชาติที่มีผลต่อวิถีชีวิตของชาวปักษ์ใต้แล้ว ยังเป็นการตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงอันเป็นส่วนลึกที่ไม่อาจเข้าถึงแหล่งอำนาจและบริการของรัฐ เป็นการแสวงหาและประกาศความเป็นตัวตน เมื่อต้องเผชิญกับปัญหาเป็นอัมพาตเชิงโครงสร้าง อีกทั้งยังเป็นการตอบโต้ต่อกระแสการครอบงำทางวัฒนธรรมจากภายนอก ดังนั้น พลังของพิธีกรรมโนราโรงครูจึงไม่ได้อยู่ที่คำอธิบายที่สมเหตุสมผล แต่เป็นเวทีของการต่อสู้เพื่อให้เข้าถึงอำนาจ และการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์

ทางสังคม โดยการนิยามความหมายร่วมกันที่ทำให้เกิดสำนึกร่วมกัน ตระหนักถึงสถานภาพ และมีอิสระในการกำหนดชีวิตของตนเอง ซึ่งจะทำให้สามารถเผชิญกับปัญหาในการดำรงชีวิตได้อย่างสมศักดิ์ศรี รวมทั้งยังเป็นยุทธวิธีหนึ่งในการปรับตัวทางวัฒนธรรมที่ชาวปักกิ่งได้ใช้สำหรับนิยามความหมายแก่ชีวิต หรือต่อสู้ปัญหาใหม่ที่เผชิญหน้า พิธีกรรมโนราโรงครูจึงมิใช่เป็นการกระทำตามอุดมคติ แต่เป็นปฏิบัติการของอุดมการณ์ของอำนาจ รวมทั้งเป็นการต่อสู้หรือปรับตัวทางวัฒนธรรมที่บ่งบอกถึงพลังของการสื่อความหมายให้เกิดสำนึกร่วมกัน เป็นเวทีการแสดงความรู้สึกนึกคิดร่วมกัน ความสัมพันธ์แบบเครือญาติ ความสำนึกของความเป็นชุมชน สะท้อนสภาพสังคมท้องถิ่นว่าเป็นส่วนหนึ่งส่วนเดียวกับธรรมชาติ โดยผ่านทาง การนับถือผีบรรพบุรุษ (Ancestor Worship) หรือที่เรียกว่าการนับถือตายายย่าน เป็นระบบสังคมที่มีผู้หญิงเป็นศูนย์กลาง (Artificiality) โดยสะท้อนผ่านทางลักษณะการตั้งถิ่นฐานทางฝ่ายแม่ เป็นลักษณะสังคมที่ต้องการความอิสระและเป็นท้องถิ่นนิยม (Locality) การแสดงออกถึงอำนาจและความสัมพันธ์เชิงอำนาจของพิธีกรรม โดยผ่านทางความศรัทธา สัญลักษณ์ของพิธีกรรม และการแสดงออกของผู้ร่วมพิธี ดังนั้น พิธีกรรมโนราโรงครู จึงเป็นพิธีกรรมที่ก่อให้เกิดสภาวะที่แท้จริงของชาวปักกิ่งได้ อันเกิดจากความเชื่อในวิถีบรรพชนอันศักดิ์สิทธิ์ เพราะพิธีกรรมโนราโรงครูเป็นระบบวัฒนธรรมอย่างหนึ่งที่สำคัญของชาวปักกิ่งได้ เป็นระบบวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชีวิต เป็นระบบวัฒนธรรมที่สลับซับซ้อนให้คนเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยมากและหลายลักษณะ ทั้งในส่วนที่เป็นผลผลิตมาจากระบบอำนาจของสังคม เป็นอำนาจในการให้ความหมายต่อการกำเนิด การดำรงอยู่ และดำเนินไปของสรรพสิ่ง รวมทั้งควบคุมสังคม โดยอำนาจดังกล่าวมาจากความสัมพันธ์ของสังคมชาวปักกิ่งได้ อันประกอบด้วย

อำนาจที่มาจากความสัมพันธ์กับตัวบุคคล ประกอบด้วย ตัวโนราใหญ่ (ความรู้คืออาคมและไสยศาสตร์ ความดีคือจริยธรรมและการตั้งมั่นอยู่ในวัตรปฏิบัติอันเคร่งครัดมากกว่าบุคคลทั่วไป) ผู้อาวุโสของตระกูล (รากฐานแห่งความรักอันยิ่งใหญ่ของตระกูล การขจัดความขัดแย้งในสายตระกูล การคงอำนาจในการปกครองตระกูล) คณะกรรมวัดท่ากระ (ความศรัทธาและความชอบธรรมจากสังคม) นักการเมืองท้องถิ่น (ระบบทุนนิยม)

อำนาจที่มาจากความสัมพันธ์กับธรรมชาติ ผ่านทางตำนานโนราที่เกี่ยวข้องกับสภาพภูมิประเทศของกลุ่มน้ำทะเลสาบเป็นตัวกำหนดวัฒนธรรม แสดงความเป็นหมู่พวกคือพิธีกรรมโนราโรงครูอยู่ในสายเลือดของลูกหลานทุกตระกูลมีบรรพบุรุษเป็นตายายโนรา กลายเป็นพิธีกรรมที่มีอำนาจและความสัมพันธ์กับชีวิตของผู้คนท่ามกลางสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่เอื้อต่อการการมาเยือนของผู้คนต่างวัฒนธรรม แต่ยังรักษาความเป็นพวกพ้องและยึดโยงให้ผู้คนเกิดความภูมิใจความเป็นท้องถิ่นนิยมได้อย่างแยบยล นอกจากนี้เนื้อหาในพิธีกรรมส่วนใหญ่จะสื่อความหมายเชิงสัญลักษณ์เพื่อการแสดงอาณาเขตทางสังคม เพื่อให้แต่ละตระกูลดำรงอยู่ในสังคมได้โดยไม่ต้องสูญเสียอาณาเขตทางสังคม โดยสัญลักษณ์ดังกล่าวส่วนใหญ่จะผ่านทางความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับที่ดินปลูกโรงโนรา ความเชื่อเกี่ยวกับการปลูกโรงโนรา

อำนาจที่มาจากความสัมพันธ์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ เป็นพลังอำนาจที่ทรงอำนาจมากกว่าอำนาจทางความหมายของไสยศาสตร์ที่มีความแยบยลของกลวิธีในการจัดการทางสังคมของผู้คนแผ่นดินอยู่กันอย่างสันติสุข ด้วยการสร้างสรรค์ร้อยเรียงกำหนดรูปแบบพิธีกรรมโนราโรงครูภายใต้เงื่อนไขทางสังคมของแผ่นดินบงก ก่อให้เกิดพลังอำนาจจากกลไกของสังคมเองที่มีสำนึกร่วม แล้วเลือกสรรปั้นแต่งผ่านชั่วอายุคนและยุคสมัยโดยอาศัยฐานของความศรัทธา นำทางไป

นอกจากนี้ พิธีกรรมโนราโรงครูยังเป็นพิธีกรรมที่สะท้อนความคิดเรื่องสุขภาวะของชาวปักษ์ใต้ที่เน้นสุขภาวะทั้งในระดับบุคคล ซึ่งประกอบด้วย ร่างกายและจิตวิญญาณ ในระดับครอบครัวและเครือญาติที่ต้องพึ่งพาอาศัยเกื้อกูล เอื้ออาทรซึ่งกันและกัน อีกทั้งยังรวมไปถึงการดำเนินชีวิตในระดับชุมชน และสังคมอีกด้วย ในการทำงานสร้างสุขภาวะของบุคลากรสาธารณสุขจึงควรเรียนรู้และนำคุณค่าของภูมิปัญญาพื้นบ้านที่เป็นรากฐานของชีวิตและสังคมมาอธิบายและสร้างความตระหนักให้เห็นคุณค่าที่แฝงเร้น ซึ่งนอกจากจะเป็นการสร้างความรู้ภาคภูมิใจ จนเกิดความตระหนักในศักดิ์ศรีและรากเหง้าของท้องถิ่น ยังเป็นการสร้างความเข้มแข็งและสุขภาวะที่แท้จริงของชุมชนอย่างยั่งยืน สามารถก้าวต่อไปอย่างมั่นคงโดยสอดคล้องกับวิถีดั้งเดิมของชุมชน

บรรณานุกรม

- โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ .(2535). แนวความคิดไทยเรื่องเจ็บไข้ได้ป่วย . บริษัท ดีไซน์ จำกัด. กรุงเทพฯ .
- ฉัตรชัย สุระกาญจน์. (2523). พิธีกรรมที่นำศึกษาในโนราโรงครู. พุมเทว : ที่ระลึกงานเชิดชูเกียรติศิลปินภาคใต้ : ขุนอุปถัมภ์นรากร. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมศึกษา. กรุงเทพฯ.
- ชวน เพชรแก้ว. (2523).มโนราห์ : ศิลปะการเล่นชั้นสูง . ชีวิตไทยปากใต้. ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช. นครศรีธรรมราช
- ทวิช จตุรพฤษ .(2546). เสียงจากคนชายขอบศักดิ์ศรีความเป็นคนของชาวลีซอ. โรงพิมพ์มิ่งเมือง. เชียงใหม่
- ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ. (2542) . การประดิษฐ์สร้างประเพณี : ประวัติศาสตร์ของปัจจุบัน. วารสารศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 21 ฉบับที่ 1 (พฤศจิกายน 2542).
- ธีรชัย อิศรเดช .(2542) .นัยทางสังคมของพิธีโนราโรงครู : กรณีศึกษาย่านบ่อแดง. ปรินญาณิพนธ์หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต วิชามนุษยวิทยา มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2536) . ลิขิตเสด็จพ่อ ร.5 .วารสารศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 14 ฉบับที่ 10 (สิงหาคม 2536).
- ปรีดา เฉลิมเผ่า กอนันทกุล. (2541). เปรื่อง – พรางกาย ทดลองมองร่างกายในศาสนาปรัชญาการเมือง ประวัติศาสตร์ ศิลปะ และมานุษยวิทยา . โครงการจัดพิมพ์คปไฟ . กรุงเทพฯ.
- พิทยา บุษรัตน์.(2535). โนราโรงครูตำบลท่าแค อำเภอเมืองพัทลุง จังหวัดพัทลุง. ปรินญาณิพนธ์หลักสูตรปรินญาณิศิลปศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอกไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทร วิโรฒ.
- มาลี เจ่งวัฒนพงศ์ . (2546). การยอมรับการให้บริการการแพทย์แผนไทยประยุกต์ของผู้รับบริการในภาคกลาง ประเทศไทย. ภาควิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ.
- ยศ สันติสมบัติ . (2542). ความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน. นพบุรุษการพิมพ์. เชียงใหม่.
- วิชัย อินทวงศ์ . (2524) .ตามรอยเจ้าแม่อยู่หัว วัดท่าคุระ .ไม่ระบุสถานที่พิมพ์
- สว่าง สุวรรณโร. (2523) . โนราโรงครู . พุมเทว : ที่ระลึกงานเชิดชูเกียรติศิลปินภาคใต้ : ขุนอุปถัมภ์นรากร. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมศึกษา. กรุงเทพฯ.
- สารภี มุสิกอุปถัมภ์ . (2523) . โนราโรงครู . ศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม วิทยาลัยครูสงขลา . สงขลา

- สุทธิวงศ์ วงศ์ไพบูลย์ . (2537) . วารสารทักษิณคดีศึกษา .ปีที่ 4 ฉบับที่ 1 เดือน มิถุนายน - กันยายน 2537
- อมรา ศรีสุชาติ. (2544). *สายรากภาคใต้ : ภูมิทัศน์ วัฒนธรรม จิตลักษณะ*. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) . กรุงเทพฯ .
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2548) . *ทฤษฎีและวิธีวิทยาของการวิจัยวัฒนธรรม : การทะลุกรอบและกีดกันของความคิดแบบคู่ตรงกันข้าม* . สำนักพิมพ์อมรินทร์. กรุงเทพฯ .
- อุดม หนูทอง . (2535) . มิติเชิงสังคมจากนาฏกรรมโนรา . วารสารปาริชาติ 6 (1) : 23 – 31 มิถุนายน – กันยายน 2535

ภาษาอังกฤษ

- Clifford Geertz. (1973). *The Interpretation of Cultures*. Basic Books. New York .
- Irvine, Walter. (1984). *Decline of Village Spirit Cults and Growth of Urban Spirit Mediumship: The Persistence of Spirit Beliefs, the Position of Women and Modernization* . Mankind 14 (4) .
- Kapferer, Bruce (1984). "Introduction : Ritual Process and the Transformation of Context.", in Kapferer, B. (ed.). *The Power of Ritual: Transition, Transformation and Transcendence in Ritual Practice*. Adelaide : The University of Adelaide.
- Pessar, Patricia R. (1984). *"Ritual of Antithesis: The Transformation of a Brazilian Curing Ritual."* In Kapferer, B. (editor), *The Power of Ritual: Transition, Transformation and Transcendence in Ritual Practice*. Adelaide : The University of Adelaide.